

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΣΕ ΣΥΡΙΑΚΟ ΕΔΑΦΟΣ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ: ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΣΕ ΣΥΡΙΑΚΟ ΕΔΑΦΟΣ

Όσοι μιλάνε μόνο για κρίση αξιοποίησης του κεφαλαίου, χωρίς να αναφέρονται ρητά στην παράλληλη κρίση του πολιτικού ως κρίση του έθνους-κράτους αγνοούν –σκοπίμα ή όχι μικρή σημασία έχει– τον ιδεολογικό, και γι’ αυτό πολύ πρακτικό, τρόπο με τον οποίο οι από κάτω εκλαμβάνουν ως «κοινωνικό συμβόλαιο» τη σχέση τους με το κράτος και μαζί του υποτιμούν την ισχύ της προσδοκίας ενσωμάτωσης στο υπάρχον που εκφράζουν τα σημερινά κοινωνικά κινήματα είτε αυτά αφορούν τους «προνομιούχους» είτε «αυτούς που περισσεύουν», όχι βεβαίως με τον ίδιο τρόπο. Παράλληλα, και με έναν αιματηρά αντεστραμμένο τρόπο, κλείνουν τα μάτια σε εκείνες τις ιστορικά εγγυημένες διαδικασίες ιεράρχησης και αποκλεισμού που πηγάζουν από τη δομική σχέση καπιταλιστικού κράτους και κοινωνίας πολιτών και μετράνε την αξία της ζωής μας με όρους φύλου, φυλής και τάξης. Το κεφάλαιο είναι πολιτικό, αλλά ποτέ από μόνο του οι σχέσεις εκμετάλλευσης μπορούν να γίνουν νοητές μόνο εντός των οριζουσών του συνόλου των εξουσιαστικών σχέσεων εντός ενός κοινωνικού σχηματισμού, και εξ’ ορισμού διαπερνώνται και διαπερνούν το κράτος που με τη σειρά του, ως κατεξοχήν έκφραση του πολιτικού, μπορεί να οριστεί μόνο ως καθολικό, μόνο ως διατρέχον το σύνολο του κοινωνικού πεδίου. Υπάρχουν σοβαροί λόγοι να μιλάμε για τη λεγόμενη «σχετική αυτονομία του πολιτικού», δηλαδή του κράτους, οι οποίοι ελπίζουμε να φανούν παρακάτω.

*

Τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, ο τέταρτος γύρος των ειρηνευτικών συνομιλιών για τη Συρία υπό την αιγίδα του ΟΗΕ στη Γενεύη έχει ήδη δρομολογηθεί, ενώ στο άλλο άκρο του πεδίου μαχών –και μετά από πάνω από 100 μέρες έναρξης

της στρατιωτικής επιχείρησης στην οποία μετέχουν περίπου 100.000 ιρακινοί στρατιώτες, μέλη των κουρδικών δυνάμεων ασφαλείας και σίτες παραστρατιωτικοί με την εναέρια υποστήριξη του διεθνούς συνασπισμού δυνάμεων υπό την ηγεσία των ΗΠΑ- οι δυνάμεις του Ισλαμικού Κράτους έχουν απωθηθεί πλήρως μόνο από το ανατολικό τμήμα της Μοσούλης. Από όποια σκοπιά κι αν το δει κανείς, και παρόλες τις προσωρινές εκχειρίδες τον τελευταίο χρόνο, οι ισορροπίες στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή που καλύπτει τη Συρία και το Ιράκ δεν έχουν αποκατασταθεί, το Ισλαμικό Κράτος, παρόλο που υποχωρεί συνεχώς, δεν παραδίδει τα όπλα εύκολα και η οριστική του ήττα απέχει πολύ στον χρόνο, αλλά και κοινωνικά, δεδομένων των ισχυρών ερεισμάτων που διαθέτει, ειδικά στο Ιράκ.

Τι θα σήμαινε, όμως, η ομαλοποίηση της κατάστασης στην περιοχή με την υπογραφή π.χ. μιας συμφωνίας μεταξύ Ασαντ και αντικαθεστωτικών, ακόμα και στην υποθετική περίπτωση της συντριβής του Ισλαμικού Κράτους; Υπάρχει, υπήρξε, κάποια διαφορετική προοπτική πέρα από την επανέναρξη της καπιταλιστικής συσσώρευσης και την κανονικότητα της διεύθυνσης των κρατικών υποθέσεων, από την επαναχάραξη των συνόρων και την υποδαύλιση του θρησκευτικού μίσους;

Πολλοί αναλυτές και δημοσιογράφοι, καθεστωτικοί ή εναλλακτικοί, αλλά και πολλές απλές καθημερινές υπάργξεις στα καφεενεία και τους καναπέδες, επέλεξαν να ασχοληθούν μηντικά με το παρόν και το μέλλον της επικράτειας που εκτείνεται χοντρικά από τη Μεσόγειο μέχρι τον ποταμό Τίγρη συντηρώντας τη γεωγραφική απόσταση και καταργώντας οποιαδήποτε δυνατότητα να αναζητηθούν ομοιότητες ανάμεσα σε αυτό που λαμβάνει χώρα εκεί και σε αυτό που ζούμε εδώ· ποσοτικοποιώντας την ερμηνεία των αιτίων του εμφυλίου πολέμου και ταυτίζοντας την με την ανάγνωση εύπεπτων στατιστικών, τη σύγκριση οπλικών συστημάτων, το μέτρημα των χιλιομέτρων που προήλασαν ή υποχώρησαν «επαναστατικές» ή «κα-

θεστωτικές» ταξιαρχίες και την κατανάλωση τηλεοπτικών πλάνων από συναντήσεις κυβερνητικών στελεχών, χειραψίες στρατιωτικών με απεσταλμένους πλανητικών υπερδυνάμεων, συνέδρια κουστουμαρισμένων πρεσβευτών της θέλησης των αντικαθεστωτικών ανταρτών κ.α. Κατ' αναλογία, ακόμα και οι περίπου ένα εκατομμύριο πρόσφυγες/μετανάστες που διήλθαν του ελληνικού εδάφους συσχετίστηκαν μόνο προσωρινά με τον πόλεμο στη Συρία στη βάση του πόσο θα μείνουν εδώ. Για πολλούς, ο πόλεμος στη Συρία τελειώνει κάθε φορά που κλείνει η τηλεόραση ή ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και, καθώς η μηντιακή διαμεσολάβηση δεν ευδοκιμεί εξαιτίας δήθεν της αξεπέραστης τάφρου ανάμεσα στο εδώ και στο εκεί –ας τελειώνουμε επιτέλους με αυτόν τον μύθο– αλλά αναπαράγεται μονογονικά στη βάση του ίδιου της του εαυτού, ο πόλεμος μπορεί να ξαναρχίζει αενάως με την έλευση ενός νέου tweet.

Η μηντιακή προσέγγιση μιας τόσο κεντρικής διαδικασίας για την αναπαραγωγή του καπιταλιστικού συστήματος δεν εξαντλείται μόνο στην απεμπόληση αυτού που απονεκρώνεται για να μετατραπεί σε εικόνα, αλλά επιδρά εκ νέου στην αντίληψη του πραγματικού, καθώς μόνο ό,τι εγκλωβίζει το συναίσθημα θεωρείται βάσιμα ως τέτοιο. Οι σκιές και οι θαμμένες αναμνήσεις στα ερείπια του Χαλεπιού χωράνε μόνο για μια στιγμή στη ροή του επιφανειακού χρόνου του θεάματος, καθώς το ποιοτικό πάγωμα των κοινωνικών σχέσεων και η μετατροπή τους σε αφηρημένη αναπαράσταση, για «ανατρεπτικούς» σκοπούς ή όχι, αποτελεί καταστατική συνθήκη ύπαρξης αυτού που στυγνά αποκαλείται επίσημη ιστορία. Κανένα τυπικά πολιτικό τέλος μιας σύρραξης, καμία συνθήκη ειρήνης, αν και όποτε συναφθεί, δεν θα μπορέσει ποτέ να συμπεριλάβει τους εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς και τη ματαίωση των προσδοκιών των εκατομμυρίων εκτοπισμένων προσφύγων στα διάφορα στρατόπεδα κράτησης.

Πρέπει να πω, καταρχήν, ότι, κατά τη γνώμη μου, το γεγονός ότι αυτός έχει ζήσει αυτά τα γεγονότα, και εγώ όχι, δεν κάνει την ανάλυσή του περισσότερο σωστή από τη δικιά μου: Το να έχεις ζήσει τα γεγονότα δε σου παρέχει αναγκαστικά μια ακριβέστερη, πιο ξεκάθαρη, πιο διαφωτιστική οπτική των γεγονότων και σε καμία περίπτωση δεν σε εξουσιοδοτεί να αριθμείς «σε αυτόν που δεν έχει κάνει τίποτα» το δικαίωμα κριτικής, όπως λέει πολύ σωστά η απάντηση ενός συντρόφου από το Παρίσι σε έναν ισπανό σύντροφο πάνω στο ζήτημα της Ισπανίας του '36... Ακόμα περισσότερο όταν σε αυτή την ανάλυση προϋπάρχει μια ιδεολογία που τείνει να επαναφέρει στον εαυτό της την ερμηνεία όλων των κοινωνικών γεγονότων... Είναι εντελώς προφανές ότι *τα γεγονότα δεν μιλάνε από μόνα τους* σε αυτό το κείμενο, όπως και σε κάθε άλλη περιγραφή. Προκαλούν την εμφάνιση πράξεων που εμπεριέχουν κίνητρα και προκαλούν αποτελέσματα, με τα πρώτα να είναι διαφορετικά από τα δεύτερα, που ξεπερνούν την ίδια τη χρονική διάρκεια της δράσης και μερικές φορές δεν έχουν εμφανή σχέση μεταξύ τους. Απομένει στην ανάλυση να περιγράψει καθαρά αυτές τις πράξεις, τις αιτίες και τα αποτελέσματά τους, να ερμηνεύσει αυτό που εμπεριέχεται στην πρακτική και να εξάγει από αυτήν όλες τις απαραίτητες συνέπειες. Αυτό σημαίνει ότι αυτή η αντι-ερμηνεία μπορεί στο μέλλον και η ίδια να αντι-ερμηνευθεί.

Αν η δεδομένη γεωγραφική απόσταση από το θέατρο του πολέμου δημιουργούσε από μόνη της την ανάγκη να εναντιωθούμε στον μηντιακό λόγο και να επιλέξουμε προς δημοσίευση μια σειρά κειμένων που τοποθετούνται αναλυτικά, δίνοντας έμφαση σε εκείνες τις ιστορικές δυναμικές που μετασχημάτισαν και συνεχίζουν να μετασχηματίζουν τις κοινωνικές σχέσεις εκεί, αυτά δεν θα μπορούσαν να προέρχονται από οπουδήποτε· πόσο μάλλον όταν δεν σαγηνευόμαστε από την ανάλυση *per se*, ειδικά όταν παρουσιάζει τον εαυτό της ως το κλειδί που

ανοίγει όλες τις διανοητικές πόρτες.

Παράλληλα, κι έχοντας πίσω μας την προσούρα για τη μετανάστευση των γερμανών Wildcat, δεν έχουμε υπαναχωρήσει από τη θέση μας πως και η έκδοση για τη Rojava και το Ισλαμικό Κράτος «δεν έρχεται να καλύψει κάποιου είδους κενό στην πολιτική βιβλιογραφία, άλλωστε η ίδια η έννοια του βιβλιογραφικού κενού επινοήθηκε ακριβώς για να απονομηματοδοτήσει το περιεχόμενο της ίδιας της θεωρίας και να το αποκόψει από την αξία χρήσης της. Ειδικά για τα αγωνιζόμενα υποκείμενα. Υπό αυτή την έννοια, η παρούσα έκδοση επιθυμεί να αποτελέσει ένα ακόμα εργαλείο κατεδάφισης της κυρίαρχης αφήγησης και των έμπρακτων βεβαιοτήτων των όποιων φορέων της»¹. Στην περίπτωση του παρόντος βιβλίου, όμως, τα κριτήρια ήταν πιο σύνθετα: δεν αρκούσε απλά η επιλογή ενός ενδιαφέροντος κειμένου πάνω σε ένα κεντρικό ζήτημα της συγκυρίας, με το οποίο εμείς και πολλοί άλλοι σύντροφοι και συντρόφισσες είχαμε εμπλακεί, όσο «πολιτική» κι αν ήταν. Το ζήτημα του πολέμου στη Συρία και της σχέσης του με τυχόν επαναστατικές διαδικασίες ήταν πιο πολύπλοκο και στους ευρύτερους κύκλους μας συζητιόταν κατά βάση μέσα από το πρίσμα του λεγόμενου «μεταναστευτικού» και της σύνδεσής του με τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Από την άλλη, στον ευρύτερο αναρχικό/αντιεξουσιαστικό χώρο, θεωρήσαμε πως πολλά είχαν ακόμη να ειπωθούν για την πολεμική συνθήκη στην περιοχή και γενικότερα για τη σχέση πολέμου και επανάστασης με σύγχρονους όρους, ειδικά από τη στιγμή που από κάποιους συντρόφους διατυπωνόταν διθυραμβικά ακόμα και η άποψη πως «κατά τη διάρκεια της τελευταίας εικοσαετίας δυο γεγονότα έδωσαν μια νέα ελπίδα για έναν καλύτερο κόσμο: η εξέγερση και οργάνωση των ζαπατιστικών κοινοτήτων και το πείραμα του δημοκρατικού συνομοσπονδισμού στις κουρδικές περιοχές που βρίσκονται εντός των συνόρων του τουρ-

---

¹ Σύντροφοι/ισσες από Ρεσάλτο, Θερσίτη and friends... Μετανάστευση, προσφυγιά και εργασία, Αθήνα, Απρίλιος 2016, σελ.3.

κικού και κυρίως του συριακού κράτους»². Ευρύτερα μιλώντας, δεν αγνοούσαμε επίσης το μη αμελητέο ρεύμα εθελοντών από πολλές χώρες της Δύσης, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, προς τη Rojava και τη μεγάλη απήχηση που έβρισκε σε όλα τα μήντια η παρουσία γυναικών στον στρατό των Κούρδων της βόρειας Συρίας. Αν ήταν να προχωρήσουμε σε ένα μεγαλύτερο

---

² Το κουρδικό πείραμα για τη δημοκρατική αυτονομία, Εκδόσεις Ευτοπία, Αθήνα, Μάρτιος 2015, σελ.6. Πέρα από το ερώτημα γιατί οφείλουμε να δούμε τα όσα συμβαίνουν στη Rojava μέσα από το πρίσμα όσων έθεσε το PKK σε εφαρμογή στη ΝΑ Τουρκία, η οποία συνιστά εντελώς διαφορετική επικράτεια, όσο κοντά γεωγραφικά κι αν είναι με τη Rojava –δεν κατανοούμε γιατί τρέφεται τόση μεγάλη εκτίμηση στην πολιτική συνέπεια της μορφής κόμμα– οι σύντροφοι δεν παίρνουν στον πρόλογο της έκδοσής τους θέση αν τελικά η περιοχή στην οποία λαμβάνει χώρα ο «κουρδικός αγώνας για τον δημοκρατικό συνομοσπονδισμό» πρέπει να αναφέρεται ως ΝΑ Τουρκία ή Βόρειο Κουρδιστάν όπως επιλέγει η ομάδα Tatort Kurdistan που επιμελήθηκε την πρωτότυπη έκδοση για να δούμε τελικά αν η προσέγγιση με τις μορφές του ελευθεριακού κοινοτισμού, που οι έλληνες εκδότες διακρίνουν στη «μπουκτσινική» στροφή του PKK, μπορεί να συνδυαστεί με τον κουρδικό εθνικισμό. Από την πλευρά μας, παραπέμπουμε τον αναγνώστη στο βιβλίο *Revolution in Rojava*, Pluto Press, 2016, όπου ο ίδιος ο Öcalan υποστηρίζει ότι «η ειρηνική συνύπαρξη ανάμεσα στο έθνος-κράτος και τον Δημοκρατικό Συνομοσπονδισμό είναι εφικτή όσο το κράτος δεν παρεμβαίνει σε κεντρικά ζητήματα της αυτοδιοίκησης» (Abdullah Öcalan, *Jenseits von Staat, Macht und Gewalt*, Neuss, 2010) (σε δική μας μετάφραση από τα αγγλικά). Επίσης, δεν συμεριζόμαστε την άποψή τους ότι ο αγώνας για τον δημοκρατικό συνομοσπονδισμό, όπως εκτυλίσσεται στη Rojava, έχει ταξικά γνωρίσματα γιατί δεν γνωρίζουμε να έχει τεθεί το ζήτημα εκεί με κάποιον τρόπο. Η πιο σοβαρή ένστασή μας, όμως, αφορά το γεγονός ότι στη σελίδα 8, και στα πλαίσια της ιδεολογικής εκθείασης του συνομοσπονδισμού, υπονοείται ότι το PKK/PYD δεν συμμετέχει στα γεωπολιτικά παιχνίδια της περιοχής· κάτι που θα έπρεπε να γνωρίζουν ότι δεν ισχύει. Οσον αφορά τους Ζαπατίστας, παραπέμπουμε τον αναγνώστη στο κείμενο «Μεξικό δεν είναι μόνο η Chiapas, ούτε η εξέγερση στην Chiapas είναι μεξικάνικη υπόθεση», από το τεύχος 5 των Παιδιών της Γαλαρίας, γραμμένο ήδη στις αρχές του 1995.

project, τα κείμενα έπρεπε να είναι περισσότερα και οι απαιτήσεις για συζήτηση και επεξεργασία απόψεων πάνω σε μια σειρά δύσκολων ζητημάτων μεγαλύτερες, χωρίς να μπορούμε να αγνοήσουμε το γεγονός ότι η γνώση ξένων γλωσσών δεν ήταν κοινή για όλα τα μέλη της συνάντησής μας.

Για ένα διάστημα πολλών μηνών διαβάσαμε αρκετά κείμενα, τα οποία και φέρναμε προς συζήτηση, άλλοτε πιο διεξοδική άλλοτε όχι, στην εβδομαδιαία συνάντησή μας. Χωρίς καμία διάθεση ελαχιστοποίησης των μεταξύ μας διαφορετικών καταβολών και προσεγγίσεων πάνω στο ζήτημα, καθοδηγηθήκαμε από έναν κοινό πλοηγό και μοιραστήκαμε το ερώτημα αν έχουν υπάρξει επαναστατικές διαδικασίες κατά τη διάρκεια του πολέμου στη Συρία, ειδικά από τη στιγμή που οι λεγόμενες τέτοιες εξαρτήθηκαν και εξαρτώνται από συμφωνίες κορυφής και από συναλλαγές των κυρίαρχων πάνω και κάτω από τραπέζι. Δεν αρνούμαστε το γεγονός ότι υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που αισθάνονται περισσότερο ελεύθεροι, αναρωτιόμαστε απλά αν και κατά πόσο έχουν προχωρήσει οι διαδικασίες χειραφέτησης εκεί. Παράλληλα, συμφωνήσαμε ότι η συζήτηση για το περιεχόμενο της επανάστασης έπρεπε να παραμείνει ανοιχτή και να μην περιοριστεί από πολιτικές σκοπιμότητες. Τα κείμενα που επιλέχθηκαν, εκτός από ένα³, υιοθετούν μια τέτοια οπτική των

---

³ Πρόκειται για το κείμενο «Για την κατανόηση της Κουρδικής αντίστασης» της αναρχικής αντάρτικης συμμαχίας Crimethinc το οποίο περιέχεται στην παρούσα έκδοση. Οι συγγραφείς, παρά τις κριτικές καταβολές τους, επιλέγουν να χαϊδέψουν τα αυτιά του ΡΚΚ/ΡΥΔ, ενώ υποστηρίζουν την τουλάχιστον προβληματική αντίληψη πως, όσον αφορά τη Rojava «πρόκειται για μία κοινωνία που είναι ακόμα σε μεταβατικό στάδιο, και μέχρι τώρα είναι περισσότερο αντικρατική παρά αντικαπιταλιστική, αλλά δεν χωρά αντίρρηση πως υπάρχει μια ισχυρή αντικαπιταλιστική ώθηση εκ των έσω». Θα προσπαθήσουμε παρακάτω να αιτιολογήσουμε τις αντιρρήσεις μας επ' αυτού. Παρόλα αυτά, το οδοιπορικό τους στη νοτιοανατολική Τουρκία παρείχε πληροφορίες που μας φάνηκαν χρήσιμες.

πραγμάτων.

Ταυτόχρονα, η επιλογή μας να επιμείνουμε στην ποιοτική πλευρά των πραγμάτων, να μη βιαστούμε να βαφτίσουμε «επανάσταση» ό,τι συμβαίνει στη Rojava και να μην πάρουμε εμπράκτως το μέρος της μιας ή της άλλης αντιμαχόμενης πλευράς ως εθελοντές/εθελόντριες, μας τοποθετούσε αυτομάτως στην πολιτική συνομοταξία «αυτών που κάνουν αφηρημένη κριτική από απόσταση». Ενας τέτοιου είδους υπαινιγμός μπορεί να έχει μόνο την πολιτικάντικη χρήση της αποφυγής μιας ουσιαστικής και ειλικρινούς συζήτησης πάνω σε πραγματικές διαδικασίες και περιεχόμενα και εκφέρεται λιγότερο από ανθρώπους που πράγματι υπήρξαν εθελοντές –κυρίως γιατί η επιτόπια παρουσία τους έκανε να συνειδητοποιήσουν την απόσταση ανάμεσα στην πραγματικότητα και το πλασάρισμα ενός πολιτικού σχεδιασμού ως επαναστατικού– και περισσότερο από επαγγελματίες ακτιβιστές και λάτρεις του θεάματος της «πράξης» από όπου κι αν προέρχεται, ειδικά αν στις αναμνηστικές φωτογραφίες ποζάρουν και ένοπλοι. Η άποψη ότι «δεν μπορεί κανείς να μιλάει για γεγονότα που ο ίδιος δεν έχει βιώσει, ούτε να μιλάει από απόσταση», η οποία επαναλαμβάνεται συχνά ως θέσφατο, αποκρύπτει, όπως κάθε ιδεολογική έκφραση, τις θεμελιώδεις παραδοχές της: Αφενός, ότι οποιαδήποτε απόπειρα ανάλυσης υπολείπεται εξ' ορισμού σε σχέση με το βίωμα συναισθηματικά φορτισμένων καταστάσεων, του σωματικού πόνου κλπ αναπαράγοντας επομένως τον λανθασμένο διαχωρισμό μεταξύ ορθού λόγου και βιώματος και τοποθετώντας το τελευταίο σε μια οντολογικά ανώτερη θέση· αφετέρου, και ως συνέπεια του προηγούμενου, όσο πιο κοντά και πιο έντονα βιώνει κανείς κάτι, τόσο πιο μακριά εξοβελίζεται η ανάγκη ερμηνείας του και τόσο πιο άχρηστη αυτή καθίσταται, θέτοντας με τον τρόπο αυτό τα θεμέλια μιας πολιτικής προσόδου του βιώματος: όσο πιο “άμεσα” εμπλέκεσαι σε μια διαδικασία και όσο πιο κοντά είσαι σε αυτούς που νιώθουν «αυθεντικά», είναι αυτονόητο ότι “γνωρίζεις” καλύτερα από όλους. Σε τελική ανάλυση, είναι το

ίδιο το βίωμα που πρέπει να αναλυθεί. Με εξαίρεση πάλι το ίδιο κείμενο, τα υπόλοιπα είναι γραμμένα «από απόσταση», γιατί πράγματι «απομένει στην ανάλυση να περιγράψει καθαρά αυτές τις πράξεις, τις αιτίες και τα αποτελέσματά τους, να ερμηνεύσει αυτό που εμπειριέχεται στην πρακτική και να εξάγει από αυτήν όλες τις απαραίτητες συνέπειες. Αυτό σημαίνει ότι αυτή η αντι-ερμηνεία μπορεί στο μέλλον και η ίδια να αντι-ερμηνευθεί».

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ...

Silent enim leges inter arma.

Δεν αρκεί να κερδίσεις έναν πόλεμο·
πιο σημαντικό είναι να οργανώσεις την ειρήνη.

Το βιβλίο χωρίζεται σε δυο μέρη: το πρώτο αποτελείται από τέσσερα κείμενα σχετικά με τον ρόλο του PKK και τη συνθήκη που επικρατεί στα τρία κουρδικά καντόνια της βόρειας Συρίας, γνωστότερα με το όνομα Rojava, ενώ στο δεύτερο περιέχονται τρία κείμενα που περιγράφουν τον τρόπο οργάνωσης του Ισλαμικού Κράτους δίνοντας ορισμένα στοιχεία για το εσωτερικό και το εξωτερικό περιβάλλον του. Γιατί –δεδομένου ότι ο εμφύλιος στη Συρία διαρκεί σχεδόν έξι χρόνια και ως πόλεμος είναι έτσι κι αλλιώς ένα πολύ σύνθετο φαινόμενο, σύμφυτο με την ανάδυση και επέκταση των καπιταλιστικών σχέσεων– επιλέγουμε να επικεντρώσουμε σε αυτούς τους δυο νεοαναδυόμενους κρατικούς σχηματισμούς;

Αναμφίβολα, όσον αφορά τη Rojava, αν και οι πρώτες προσπάθειες αποκατάστασης ενός νέου καθεστώτος στην περιοχή χρονολογούνται από το 2012, εντούτοις είναι στα τέλη του 2014, και μετά την ευρύτατη κάλυψη της μάχης του Kobanî από τα δυτικά μήνια, που οι περισσότεροι θα αρχίσουν να μιλάνε αταξικά και αφηρημένα για «κουρδική αντίσταση» απέναντι

στους «ισλαμοφασίστες⁴» του Ισλαμικού Κράτους' στην Ελλάδα, από τη ΓΣΕΕ μέχρι την άκρα αριστερά και ακόμα πιο πέρα, θα ξεκινήσουν καμπάνιες συλλογής τροφίμων, φαρμάκων κλπ

---

⁴ Εκ πρώτης όψεως, φαντάζει αδικαιολόγητος ο χαρακτηρισμός του ISIS ως «φασιστικού» μιας ούτε αυτοί που τον υποστηρίζουν ούτε κανένας άλλος μπορεί βάσιμα να καταδείξει κάποιου είδους ομοιότητα μεταξύ του Ισλαμικού Κράτους και των ιστορικών καθεστώτων στην Ιταλία και, αν και όχι εντελώς παρόμοιας κοπής, στη Γερμανία κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου' και μόνο, ίσως, το γεγονός ότι στο Χαλιφάτο δεν υπάρχουν ισχυρά, κορπορατιστικά οργανωμένα εργατικά συνδικάτα και το γεγονός ότι ο ισλαμικός νόμος έχει τόσο κεντρική θέση στην οργάνωση της ζωής θα αρκούσαν για να πείσουν και τον πιο δύσπιστο. Και αντίστροφα: τι δείχνει η εμμονή πολλών εξ' όσων πήγαν στη Rojava ως εθελοντές να φωτογραφίζονται πίσω από αντιφασιστικές σημαίες, αν όχι την ταύτιση, στην αντίληψή τους, της επανάστασης με τον αντιφασισμό; Θα μπορούσαμε εδώ μόνο να υπενθυμίσουμε τι σήμαινε ιστορικά η υποκατάσταση της επανάστασης από τον αντιφασισμό στην περίπτωση του ισπανικού εμφυλίου ή πόσο συνέβαλαν στην επιστροφή στην καπιταλιστική ομαλότητα, επικαλούμενα την ανάγκη «ανοικοδόμησης της κατεστραμμένης πατρίδας», τα αντιφασιστικά αντάρτικα σε όλη την Ευρώπη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το ίδιο πιθανότατα συμβαίνει και στην περίπτωση της Rojava, σε σχέση με την αντιφασιστική υποστήριξη ενός κούρδικου εθνικισμού που δεν εμφανίζεται ως ξενοφοβικός. Ποτέ και πουθενά τα αντιφασιστικά μέτωπα δεν συσχετίστηκαν με την κατάργηση του κράτους. Αλλά νομίζουμε πως υπάρχει εδώ και ένα άλλο διακύβευμα, που αφορά τη σύνδεση ανάμεσα στο «εκεί» και στο «εδώ». Εχοντας μια θεώρηση εδώ και χρόνια ότι το κράτος δεν είναι καπιταλιστικό, αλλά είναι κατά βάση «φασιστικό», διογκώνονται σε επίπεδο ανάλυσης οι κατασταλτικές λειτουργίες του κρατικού μηχανισμού, ομολογουμένως διευρυμένες σε περίοδο κρίσης, απολυτοποιώντας τη διάκριση «κράτους» και «κοινωνίας» και χάνοντας από τον ορίζοντα τις τάσεις κρατικοποίησης εντός των κινημάτων. Ανάγοντας την αντικρατική πάλη σε αντιφασιστική, αυτό που οπωσδήποτε απομακρύνεται από τα μάτια μας, μεταξύ πολλών άλλων, είναι η διαλεκτική με την κοινωνία πολιτών, η ίδια η έννοια του διευρυμένου κράτους, «εδώ» και «εκεί», τα ερείσματα του κράτους στις ίδιες τις κοινωνικές σχέσεις.

υπέρ των Κούρδων πολιορκημένων βρίσκοντας βολικά την ευκαιρία να πουλήσουν ευαισθησία, ριζοσπαστισμό και αντιφασισμό στο εκάστοτε κοινό τους, ενδυναμώνοντας παράλληλα από κοινού την ιδεολογική πεποίθηση ότι κάτι ανατρεπτικό συμβαίνει στην περιοχή, ότι κυφορείται εκεί μια εναλλακτική στο υπάρχον. Ακόμα και ότι μια επανάσταση λαμβάνει χώρα, την οποία μέχρι τώρα αγνοούσαμε. Μπορεί βέβαια το Kobanî να σώθηκε χάρις στη σθεναρή αντίσταση των κατοίκων του, που καλά έκαναν και υπερασπίστηκαν τους εαυτούς τους, και στην καθυστερημένη αλλά καθοριστική συμβολή των δυτικών αεροπορικών δυνάμεων, παρόλα αυτά τα φώτα της ανατρεπτικής δημοσιότητας συνεχίζουν έκτοτε να πέφτουν πάνω στις εξελίξεις στα τρία καντόνια, συντηρώντας de facto, και με τρόπους που συσκοτίζουν παρά ξεκαθαρίζουν, τη συζήτηση για το τι εννοούμε όταν λέμε επανάσταση. Και αυτή η συζήτηση θεωρήσαμε ότι μας αφορά, ότι σχετίζεται με το δικό μας εδώ και τώρα, χωρίς να είμαστε θεματοφύλακες καμιάς ορθοδοξίας· αν και στα μάτια μας θα αρκούσε η ταυτόχρονη συνεννόηση της ηγεσίας του PKK/PYD τόσο με τις δυνάμεις του καθεστώτος Ασαντ όσο και με τις ΗΠΑ για να χαρακτηρίσουμε το εγχείρημα της Rojava μη επαναστατικό. Γι' αυτό και επιλέξαμε τρία κείμενα που απευθύνουν ερωτήματα και στους «ροτζαβιστές», ενώ συμπεριλαμβάνεται και ένα κείμενο στήριξης μεν, μετρημένης δε, στις προσπάθειες των Κούρδων να δημιουργήσουν μια εμφανώς καλύτερη συνθήκη να ζουν.

Δεν είναι, όμως, μόνο η Rojava, που είχε πλανητικό αντίκτυπο ως πρόταση για μια άλλη κοινωνία. Σε ευρύτατα τμήματα του μουσουλμανικού κόσμου, η παλινόρθωση του Χαλιφάτου εκλήφθηκε ως, και ήταν, ένα κάλεσμα για την οικοδόμηση ενός νέου τρόπου ζωής, πιο κοντινού στις επιταγές του Κορανίου και γι' αυτό πιο αυθεντικού και καλύτερου από πριν· δεν είναι τυχαίο άλλωστε πως εθελοντές από πολλές χώρες, περισσότερες σε αριθμό αν συγκριθούν με τις χώρες καταγωγής των εθελοντών υπέρ της Rojava, συνέρρευσαν στο Ιράκ και τη Συ-

ρία για να στηρίζουν το νέο καθεστώς⁵. Ήταν οι πολιτικές προθέσεις τους τόσο κοντινές στα δικά μας «πρότυπα» όσο στην περίπτωση της κουρδικής συνομοσπονδίας; Σίγουρα όχι. Αυτό όμως δεν αναιρεί το γεγονός ότι πολλοί άνθρωποι μετανάστευσαν στην επικράτεια του Χαλιφάτου για να απελευθερωθούν από την καταπιεστική συνθήκη του να ζεις σε μια δυτική μητρόπολη, και αυτό ήταν ένα σημείο που έπρεπε να αναδειχθεί πέρα από τη μηντιακή επικέντρωση στην επιτηδευμένη διασπορά τρόμου από τις επιτροπές μάρκετινγκ και προπαγάνδας του Χαλιφάτου. Έπρεπε να προσπαθήσουμε να διακρίνουμε τις προσδοκίες των προλετάρων πίσω από τις ιδεολογικές κουρτίνες και δεν υποκρινόμαστε ότι μας ήταν εύκολο. Αλλωστε και μεταξύ μας δεν συμφωνήσαμε ποτέ εξ ολοκλήρου σε αυτό το σημείο, δηλαδή στον βαθμό της «από τα κάτω» νομιμοποίησης του Χαλιφάτου, ούτε απέναντι στον αρκετά προκλητικό τρόπο με τον οποίο προσεγγίζονται τα θέματα αυτά στα τρία κείμενα που μεταφράσαμε και απαρτίζουν το δεύτερο μέρος της έκδο-

---

⁵ Στο πολύ ενδιαφέρον άρθρο «*Unruly Life: Subverting “Surplus” Existence in Tunisia*» από το metamute.org διαβάζουμε ενδεικτικά ότι, σε μια έρευνα του 2016, οι περισσότεροι κάτοικοι της Τύνιδας, οι οποίοι είχαν συμμετάσχει μαζικά στις ταραχές εναντίον του Μπεν Αλί και προέρχονταν από δύο εκ των πιο υποβαθμισμένων συνοικιών της, των Douar Hicher και Ettadhamen, θεωρούσαν τους σαλαφιστές ως «παιδιά της γειτονιάς που ακολουθούν τη θρησκεία». Επίσης, πάνω από το 80% εξ αυτών ήξεραν κάποιον από τη γειτονιά που είχε πάει στη Συρία. Θυμίζουμε πως ο σαλαφισμός αποτέλεσε μια από τις μορφές που εκφράστηκε κοινωνικά και πολιτικά η αντιεξέγερση στη χώρα ταυτόχρονα καταστελλόμενη από τις δυνάμεις ασφαλείας ως απειλή για το νέο μετριοπαθές καθεστώς. Ήδη, τον Ιούλιο του 2013 είχαν φυλακιστεί 6.500 άτομα με την κατηγορία της τρομοκρατίας, περισσότεροι από ό,τι την περίοδο που κυβερνούσε ο Μπεν Αλί. Αυτή είναι και η χρονική στιγμή, και πέρα από την προοπτική επαγγελματικής αποκατάστασης λόγω υψηλής ανεργίας, που πολλοί Τυνησιοί μεταναστεύουν στα κέντρα εκπαίδευσης του Ισλαμικού Κράτους σε Λιβύη, Συρία και Ιράκ, όπου, το 2015, αποτελούσαν την πολυπληθέστερη ταξιαρχία ξένων εθελοντών με 7.000 μέλη.

σης. Γιατί ενώ π.χ. η προσεκτικά σκηνοθετημένη εκτέλεση 22 ομοφυλοφίλων ρίχνοντας τους από την ταράτσα ενός πολυώροφου κτιρίου στη Μοσούλη δεν μπορεί ποτέ, και με οποιαδήποτε κριτήρια, να θεωρηθεί ότι έχει σχέση με την επανάσταση, «οι Κούρδοι τουλάχιστον προσπάθησαν», είπε μια από εμάς χαρακτηριστικά. Δεν μπορέσαμε προς το παρόν να προχωρήσουμε τη συζήτηση πάνω στο κατά πόσο η επανάσταση θα πραγματοποιηθεί υιοθετώντας μορφές με καθολικά αναγνωρισμένο οικουμενικό χαρακτήρα, σε κάθε περίπτωση όμως δεν δεχτήκαμε στο όνομα οποιαδήποτε «στρατηγικής» να απαρνηθούμε πως είμαστε άθεοι και το ίδιο και η επανάσταση, όταν και όποτε συμβεί. Αρκεστήκαμε προς το παρόν να αφήσουμε τη συζήτηση περί οικουμενικότητας σε αυτό το σημείο και να τη συνεχίσουμε με παραγωγικότερο τρόπο στο μέλλον.

Επιλέξαμε, επομένως, να μιλήσουμε στο παρόν έντυπο για δύο από τις βασικότερες διαδικασίες-προϊόντα του πολέμου που συνδέθηκαν περισσότερο ή λιγότερο προπαγανδιστικά, με επαναστατικά περιεχόμενα. Θέλουμε να πιστεύουμε πως ο αναγνώστης θα βρει στις σελίδες που ακολουθούν αρκετές και σημαντικές κατευθυντήριες γραμμές πάνω στις οποίες θα μπορούσε να διεξαχθεί μια γόνιμη συζήτηση πάνω σε αυτά τα θέματα, με την εμβάθυνση και την κριτική να κλίνει αναπόφευκτα προς την πλευρά του κουρδικού πειράματος για μια άλλη κοινωνία. Αυτό είναι ίσως και το πιο σημαντικό πράγμα που είχαμε στο μυαλό μας, όταν ξεκινήσαμε να συζητάμε για τη σκοπιμότητα αυτής της έκδοσης. Θα θέλαμε όμως, με αφορμή αυτόν τον πρόλογο, να μοιραστούμε κάποιες επιπλέον σκέψεις πάνω σε αυτές τις τόσο κεντρικές έννοιες του πολέμου και της επανάστασης και, ανεβαίνοντας ορισμένα επίπεδα αφαίρεσης, να συμβάλουμε στην αποφετιχοποίηση των σημαινομένων τους, στην αποναρκοθέτηση των ίδιων των προταγμάτων μας.

*

«Η σχέση του πολέμου με την επανάσταση έχει γίνει ένα από

τα πιο σημαντικά προβλήματα της εποχής μας». Έτσι ξεκινάει ο Καρλ Κορς το άρθρο του *War and Revolution*⁶, γραμμένο το φθινόπωρο του 1941 και με τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο σε πλήρη εξέλιξη, όπου αναλύει την ιστορική σχέση του πολέμου ως μορφής συλλογικής βίας με την ανάδυση του καπιταλισμού και τις κυοφορούμενες αστικές επαναστάσεις, καθώς και την επενέργεια αυτής της σχέσης στην επαναστατική προοπτική. Εκείνη την περίοδο, και πέρα από τους πολιτικούς κύκλους που συμμετείχε ο Κορς, υπήρξε έντονη συζήτηση σχετικά με το κατά πόσο το τέλος του πολέμου θα μπορούσε να οδηγήσει στο ξέσπασμα ενός κύματος προλεταριακών εξεγέρσεων παρόμοιων με την περίοδο μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Εγνοια, όμως, για τη μεταπολεμική πραγματικότητα είχαν και οι κυρίαρχοι, ενώ ο φόβος τους μήπως η ιστορία επαναληφθεί ήταν υπαρκτός. Σήμερα ξέρουμε ότι κάτι τέτοιο δεν συνέβη. Αυτό δεν μειώνει όμως την αξία των ερωτημάτων και των διακυβευμάτων, το ίδιο τότε όπως και τώρα. Μπορεί οι καιροί και οι συσχετισμοί να έχουν τροποποιηθεί, μπορεί το εργατικό κίνημα και η εργατική ταυτότητα να μην είναι τόσο ισχυρές όσο την εποχή του Κορς, μπορεί του ξεσπάσματος του πολέμου στη Συρία να προηγήθηκαν πάνω από τέσσερις δεκαετίες καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης σε όλο τον πλανήτη που έχουν μετασχηματίσει τον τρόπο αξιοποίησης του κεφαλαίου και τις ανάγκες διακυβέρνη-

---

⁶ Karl Korsch, *War and Revolution, Living Marxism*, Vol.VI, No.1, σελ.1-14. Ολόκληρο το περιοδικό μπορεί να βρεθεί στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://ufdc.ufl.edu/UF00089429/00005/1j>. Αξίζει να σημειωθεί πως ο ίδιος συμμετείχε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και στη συνέχεια στη Γερμανική Επανάσταση, όπου και συνέβαλε στην ίδρυση ενός συμβουλίου στο οποίο μετείχαν εργάτες και στρατιώτες, ενώ παράλληλα συνδέεται πολιτικά με το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Αριστεράς (USPD). Αργότερα, και μετά την ήττα της επανάστασης, θα καταλάβει υψηλά πολιτικά αξιώματα με το Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας (KPD). Σταδιακά θα εγκαταλείψει τις προηγούμενες του θέσεις ασκώντας κριτική στη μαρξιστική ορθοδοξία από μαρξιστική και αναρχοσυνδικαλιστική σκοπιά.

σης του πληθυσμού, μπορεί πλέον να μη μιλάμε με τους ίδιους όρους για εσωτερικό εχθρό· αυτό δεν σημαίνει πως έχει πάψει να υπάρχει προλεταριάτο, ταξική πάλη, έμφυλη βία, ρατσισμός, καταπιεσμένοι, εξουσίες που προκαλούν κοινωνικές συγκρούσεις οι οποίες πρέπει να κατασταλούν ακόμη και με αίμα.

Η εμφύλια σύρραξη στη Συρία ξεσπάει ενόσω βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη μια βαθιά καπιταλιστική κρίση πλανητικού εύρους και εν μέσω μιας κοινωνικής εξέγερσης ενάντια στο καθεστώς Ασαντ, εμπνευσμένης από την Αραβική Άνοιξη που επηρέασε τη μια μετά την άλλη πολλές αραβικές χώρες. Ολα αυτά είναι ήδη πολύ σημαντικά για να αποφεύγεται, πέντε περίπου χρόνια μετά την όξυνση των κοινωνικών αντιπαραθέσεων εντός του συριακού κοινωνικού σχηματισμού, να τοποθετηθεί ο εκεί πόλεμος στο ιστορικό του πλαίσιο και να αναδειχθεί η αξία χρήσης του τόσο για την ανανέωση των εξουσιαστικών σχέσεων γενικά όσο και για την ανάδειξη της όποιας επαναστατικής προοπτικής έχει απομείνει σήμερα. Αυτή η –κάπως αυτόματη, ίσως και ενστικτώδης– αποφυγή επιτυγχάνεται κυρίως με την ενεργοποίηση δύο κύριων αφηγήσεων για τον πόλεμο στη Συρία, στον οποίο αναγνωρίζεται παρόλα αυτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς η εμπλοκή στρατιωτικών δυνάμεων από πολλές καπιταλιστικές χώρες έχει ήδη οδηγήσει στον χαρακτηρισμό του ως «μίνι παγκόσμιος». Για κάποιους, το πολεμικό πεδίο εξετάζεται μόνο μέσω του πρίσματος της γεωπολιτικής, ως άδαιο ριγκν χωρίς κοινωνικές και χρονικές διαμεσολαβήσεις όπου εκ προοιμίου παλεύουν ιπποπόταμοι και πάντοτε την πληρώνουν βατράχια. Αυτό το πρίσμα είναι μεν αναγκαίο, αλλά μόνο σε δεύτερο χρόνο, καθώς στην περίπτωση της Συρίας προηγήθηκε μια κοινωνική εξέγερση πλήρως εμπνευσμένη από, και σύγχρονη με, άλλες εξεγέρσεις, η οποία έπρεπε να αγγίξει το όριό της ως στρατιωτικοποίηση πριν μπορέσουν να εμπλακούν άλλα κράτη και να προσπαθήσουν να επιβάλλουν τα επιμέρους συμφέροντά τους. Παρακάτω θα μιλήσουμε διεξοδικότερα για την κοινωνική εξέγερση στη Συρία και τα όριά

της. Για άλλους, ο πόλεμος δεν έχασε ποτέ το αντι-ιμπεριαλιστικό νόημά του ως ευκαιρία να τεθούν εν αμφιβόλω οι υπαρκτοί συσχετισμοί δυνάμεων, προσδιορισμένοι όμως πάντοτε από τα πάνω και αφηρημένα και ποτέ συγκεκριμένα με όρους επιβολής εξουσιαστικών σχέσεων προς τους από κάτω προσδιορισμοί, οι οποίοι μπορούν, υποτίθεται, να μετατοπιστούν προς όφελος των «λαϊκών δυνάμεων» μέσω της ένοπλης υποστήριξης της μιας ή της άλλης πλευράς. Των μόνων δυνάμεων που μπορούν να υπάρξουν όταν η στήριξη της εθνικής ενότητας του ενός ή του άλλου στρατοπέδου ορίζει τις στρατηγικές συντεταγμένες πολιτικής εμπλοκής και βαφτίζεται αναμέτρηση με τις «ιμπεριαλιστικές ΗΠΑ» ή «το καθεστώς Ασαντ» ανάλογα με τις ιδεολογικές προτιμήσεις της κάθε μ-λ φράξιας. Όταν, με το πρόσχημα της πάλης ενάντια στο μεγαλύτερο κακό, τοποθετείται η ένοπλη αντιπαράθεση πιο ψηλά από οτιδήποτε και έτσι υποτιμάται η ισχύς και ο αντίκτυπος των κινημάτων αμφισβήτησης, των μόνων ικανών να υποδείξουν τις δυναμικές γραμμές των κοινωνικών συγκρούσεων, το μόνο που νομιμοποιείται είναι φυσικά το κράτος, ως μηχανισμός και ως σχέση, που διαπερνά από άκρη σε άκρη και διαχρονικά, για πάνω από έναν αιώνα, κάθε αντιιμπεριαλιστική ψευδαίσθηση εργαλειοποίησής του. Και παράλληλα μένουν αλώβητες οι σχέσεις αξιοποίησης του κεφαλαίου, το οποίο μπορεί πλέον να συνεχίσει να συσσωρεύεται σε διευρυμένη κλίμακα.

«Στις περισσότερες φάσεις της ιστορίας των τελευταίων τετρακοσίων χρόνων [υπάρχει] μια στενή σχέση μεταξύ καθορισμένων μορφών πολέμου και κοινωνικής αλλαγής», συνεχίζει ο Κορς, θυμίζοντας ότι, πριν τις κοινωνικές επαναστάσεις του 17^{ου} και του 18^{ου} αιώνα, είχαν λάβει χώρα οι Πόλεμοι της Θρησκείας που ξεκίνησαν με τη Μεταρρύθμιση και έφτασαν στο απόγειό τους με τον Τριακονταετή Πόλεμο, κατά τον οποίο αφανίστηκε το ένα τρίτο του γερμανόφωνου πληθυσμού της Ευρώπης. Κατά τον αιώνα του Διαφωτισμού, επιφανειακά μόνο πιο ειρηνικό από τα χρόνια που προηγήθηκαν και ακολούθησαν, ο πόλεμος

θα μετατραπεί από εργαλείο εκκλησιαστικής πολιτικής σε εργαλείο εθνικής πολιτικής συνοδεύοντας την ισχυροποίηση των καπιταλιστικών σχέσεων και την άνοδο της αστικής τάξης στην εξουσία. Για τρεις αιώνες, μπορεί η ουσιαστική ενότητα μεταξύ αστικού πολέμου και ανατροπής των κοινωνικών σχέσεων προς όφελος του κεφαλαίου να μη διαρρηγνύεται, εντούτοις ο τρόπος διεξαγωγής του θα υποστεί περαιτέρω μετασχηματισμούς την περίοδο μεταξύ 1789 και 1941, καθώς «όλη η θεωρία και πρακτική του... κυριαρχείται από την ιδέα του “ολοκληρωτικού” πολέμου».

Αντιτιθέμενος στην προπαγάνδα της εποχής του, ο Κορς υποστηρίζει ότι «σίγουρα αποτελεί μεγάλο σοκ για εκείνους τους αφελείς δημοκράτες της Ευρώπης και των ΗΠΑ, οι οποίοι μέχρι πρόσφατα πίστευαν ειλικρινά τους αντίθετους ισχυρισμούς της Ναζιστικής προπαγάνδας, η υπενθύμιση του ιστορικού γεγονότος ότι ο σύγχρονος “ολοκληρωτικός πόλεμος” σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί μια από τις διαβολικές επινοήσεις της Ναζιστικής επανάστασης, αλλά συνιστά σε όλες τις όψεις του, συμπεριλαμβανομένης της ίδιας της γλώσσας του, γνήσιο προϊόν της ίδιας της δημοκρατίας και ειδικότερα του Αμερικάνικου Πολέμου της Ανεξαρτησίας και της μεγάλης Γαλλικής Επανάστασης». Ήταν με το διάταγμα της 23^{ης} Αυγούστου 1793 που για πρώτη φορά στην ιστορία τέθηκαν «όλες οι πλουτοπαραγωγικές πηγές ενός μαχόμενου έθνους –οι άνδρες, η εργασία, η βιομηχανία του, η καθολική διάνοια του λαού, το τεράστιο πάθος και ο ενθουσιασμός του– στις υπηρεσίες του επαναστατικού πολέμου». Ο ίδιος θα χαρακτηρίσει αυτή την εξέλιξη, τον «επαναστατικό ολοκληρωτικό πόλεμο» ως «το υψηλότερο σημείο στην ιστορία του αστικού πολέμου», η οποία όμως μοιραία διαπεράστηκε από μια δομική αμφισημία: «Αυτός ο πόλεμος για την υπεράσπιση της επανάστασης και την απελευθέρωση όλων των καταπιεσμένων λαών αναπόφευκτα έγινε αντιληπτός και διεξήχθη εξ αρχής ως εθνικός πόλεμος του Γαλλικού λαού εναντίον ξένων χωρών. Από πόλεμος άμυνας εξελίχθηκε σύντομα σε πόλεμο κατακτήσεων· η υποσχό-

μενη απελευθέρωση των καταπιεσμένων λαών εκφυλίστηκε σε απλό προπαγανδιστικό πρόσχημα για την προσάρτηση των εδαφών τους». Μπορεί αρχικά να είναι οι μετριοπαθείς Γιρονδίνιοι αυτοί που χρησιμοποίησαν επαναστατικά συνθήματα ως μέσο για τη διεξαγωγή εξωτερικού πολέμου με στόχο τον περιορισμό της επαναστατικής διαδικασίας στο εσωτερικό, στη συνέχεια όμως είναι οι Γιακωβίνοι –στην αντίληψη των οποίων η κατάκτηση του κράτους είναι κεντρικής σημασίας για την επαναστατική στρατηγική– αυτοί που θα εντείνουν τις πολεμικές διαδικασίες ως μέσο άσκησης εσωτερικής πολιτικής. Η ίδια η έννοια του εθνικού πολέμου είναι εξ ορισμού σύμφυτη με τον περιορισμό και την ήττα της επανάστασης.

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος θα μετασχηματίσει περαιτέρω τον καθιερωμένο τρόπο οργάνωσης του πολέμου προκαλώντας την κατάρρευση όλων των επαναστατικών, ναπολεόντειων, κλαουζεβίτσιων, ανταγωνιστικών-καπιταλιστικών και εθνικιστικών-αστικών εννοήσεων του· είναι για πρώτη φορά που αντιπαρατίθενται όχι μεμονωμένα έθνη, όσο πρόσφατα κι αν έχουν συγκροτηθεί ιστορικά, αλλά ετερογενείς ομάδες εθνών. Ως απόγειο της εθνικιστικής έξαρσης, ο λεγόμενος και «πόλεμος των χαρακωμάτων» του 1914-1918 θα δείξει πως η παλιότερη μορφή ολοκληρωτικού πολέμου χωρίς περιορισμούς, όπου οτιδήποτε θα μπορούσε να τεθεί στο στόχαστρο προς καταστροφή, αποτελούσε κατά βάση ένδειξη αδυναμίας καθώς δεν επέτρεπε την επίτευξη είτε μιας καθαρής νίκης είτε την αποκατάσταση μιας πραγματικής ειρήνης. Μιας και ο Κορς ως Γερμανός συμμετείχε στις επαναστατικές διεργασίες στη χώρα του, χρήζει ιδιαίτερης προσοχής η άποψή του ότι «ακόμα και ο επαναστατικός αντίκτυπος της κατάρρευσης [που επέφερε] ο πόλεμος και η αδυναμία της ειρήνης που αποκαταστάθηκε στις ηττημένες χώρες της Κεντρικής Ευρώπης μοιάζει να ενισχύει παρά να διαψεύδει τη γενική εικόνα μη αναστρέψιμης κατάρρευσης και παρακμής της συνολικής παραδοσιακής δομής της Δυτικής καπιταλιστικής κοινωνίας».

Αν και ο ίδιος υποστηρικτής της άποψης περί «μετατροπής του καπιταλιστικού πολέμου σε εμφύλιο», θα παραδεχτεί ότι «η πλειοψηφία των σοσιαλιστών εργατών τη θεώρησε ως ένα σύνθημα χωρίς καμία πρακτική διάσταση», πόσο μάλλον όταν, δυο δεκαετίες αργότερα, η κοινωνική αντιπαράθεση στην Ισπανία «θα ξεκινήσει ως γνήσιος εμφύλιος για να μετατραπεί στη συνέχεια η διαδικασία του σε πρόβα του τρέχοντος [Β΄ Παγκοσμίου] πολέμου μεταξύ ολοκληρωτικών και δημοκρατικών χωρών». Στα εικοσιπέντε χρόνια που μεσολαβούν από το 1914 μέχρι την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η ένταση της αντιπαράθεσης μεταξύ Φασισμού και Δημοκρατίας κατέστησε διαυγή όχι μόνο τον «ιδεολογικό» και «πολιτικό» χαρακτήρα του Ισπανικού Πολέμου, αλλά και την διάστασή του ως εμφυλίου πολέμου παγκόσμιας εμβέλειας μεταξύ διαφορετικών φραξιών μιας και μόνο επικράτειας, αυτής των καπιταλιστικών σχέσεων, και όχι ως παλιομοδίτικου πολέμου μεταξύ χωρών. Μπορεί, επομένως, σε επίπεδο μορφής, η αναζωπύρωση των ιδεολογικών αντιπαράθεσεων να θυμίζει τις απαρχές του καπιταλιστικού πολέμου και να υπαινίσσεται ένα υψηλό δυναμικό ανατροπής των κοινωνικών σχέσεων, εφεξής όμως η εσώτερη σχέση μεταξύ πολέμου και επανάστασης στερείται ιστορικής σημασίας: «Αυτό που έχει στην πραγματικότητα συμβεί περιγράφεται πολύ καλύτερα από την παράδοση διατύπωση ότι στην εποχή μας όχι μόνο ο πόλεμος, αλλά ακόμα και ο "εμφύλιος πόλεμος" έχει απωλέσει τον πρωθύστερο επαναστατικό του χαρακτήρα. Εμφύλιος Πόλεμος και Επανάσταση δεν είναι πλέον συνώνυμοι όροι».

Ο Κορς θα κλείσει το άρθρο του αναπτύσσοντας ορισμένα κρίσιμα συμπεράσματα. Υιοθετώντας την άποψη πως «νέες μορφές υλικής παραγωγής εμφανίζονται πρωθύστερα στις μορφές του πολέμου παρά στην παραγωγή εν καιρώ ειρήνης», θα εντοπίσει ορισμένες κρίσιμες τάσεις στον τρόπο με τον οποίο διεξάγεται ο ολοκληρωτικός πόλεμος στην εποχή του: σταδιακή αποδυνάμωση της αγοράς και του ανταγωνισμού μεταξύ ιδιωτών καπιταλιστών προς όφελος αυτού που ο ίδιος ονομά-

ζει «μονοπωλιακό και κρατικο-καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής», που οπωσδήποτε παραπέμπει στην ανάγκη για ενίσχυση του ρόλου του κράτους και για σχεδιασμό στο επίπεδο της οικονομίας· αυξανόμενη χρήση ειδικών δυνάμεων στο πεδίο της μάχης· μείωση του ενθουσιασμού και της λαϊκής υποστήριξης για τις πολεμικές επιχειρήσεις, η οποία δημιουργεί την ανάγκη για επαγγελματική προπαγάνδα εκ μέρους ειδικών· εφαρμογή των αρχών της πολεμικής οικονομίας ήδη σε περίοδο ειρήνης με την παράλληλη εκ των προτέρων προσαρμογή της βιομηχανίας στις ανάγκες του πολέμου. Επιπλέον, δηλώνοντας καθαρά πως «η κοινωνική επανάσταση των εργατών δεν αποκόμισε τίποτε από τις θετικές λειτουργίες που υποτίθεται εκπληρώνει ένας επαναστατικός πόλεμος για τη χειραφέτηση μιας καταπιεσμένης τάξης», ακόμα και στην περίπτωση της ΕΣΣΔ, θα καταλήξει ότι ο πόλεμος έχει χάσει κάθε θετική σημασία για τη σοσιαλιστική επανάσταση· προχωρώντας όμως τον συλλογισμό του ένα βήμα παραπάνω, ιδιαίτερα χρήσιμο για όσους επιμένουν να συνδέουν τον αντιμιλιταρισμό και τον διεθνισμό με την ανατροπή των κοινωνικών σχέσεων: «Ο,τι κι αν σημαίνει η έκβαση του παρόντος "ολοκληρωτικού" πολέμου για τις αντίπαλες φράξιες της διεθνούς άρχουσας τάξης, είναι ξεκάθαρο ότι για τους εργάτες ο υποτιθέμενος "επαναστατικός" πόλεμος είναι μόνο μια άλλη και εμπλουτισμένη μορφή της συνήθους συνθήκης καταπίεσης και εκμετάλλευσης... Ο αγώνας για τη νέα τάξη της κοινωνίας δεν λαμβάνει χώρα στα πεδία του καπιταλιστικού πολέμου. Η αποφασιστική δράση των εργατών αρχίζει εκεί που ο καπιταλιστικός πόλεμος τελειώνει».

... ΚΑΙ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

Η σχέση με την επαναστατική χρήση του πολέμου έγινε το κριτήριο, σύμφωνα με το οποίο πρέπει να ρωτάμε

Ηδη από το 1852, στη 18η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη, ο Καρλ Μαρξ, αναφερόμενος στην ταραγμένη περίοδο από τη Γαλλική Επανάσταση μέχρι την άνοδο του Βοναπαρτισμού, εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο μετά από την κάθε αλλαγή πολιτεύματος αποκαθίστανται οι νέες σχέσεις εξουσίας, σταθερό χαρακτηριστικό των οποίων είναι ο διαχωρισμός κάθε έννοιας κοινού συμφέροντας από την κοινωνία και η αντιπαράθεση του σε αυτή με τη μορφή του ανώτερου γενικού συμφέροντος ενώ παράλληλα όλα, από το γεφύρι και το σχολικό κτίριο μέχρι την κοινόχρηστη ιδιοκτησία μιας αγροτικής κοινότητας και τους σιδηροδρόμους, αποσπώνται από την αρμοδιότητα και την αυτενέργεια των μελών της κοινωνίας μετασηματιζόμενα σε αρμοδιότητα του κράτους. Ταυτόχρονα με αυτή την ποιοτική αλλαγή, ο Μαρξ περιγράφει με συνοπτικό τρόπο τη διαδικασία συγκεντροποίησης και παράλληλης επέκτασης του κρατικού μηχανισμού, με αντίστοιχο πολλαπλασιασμό υπηρεσιών και υπαλλήλων, ο οποίος αποτελεί το μήλο της έριδος για τα κόμματα που ανταγωνίζονται διαδοχικά για την κατάκτησή του. Μολονότι μεταξύ φίλων και αντιπάλων δεν είναι γνωστός για τις αντικρατικές απόψεις του, στις ίδιες σελίδες θα αναγνωρίσει πως μπορεί διαφορετικοί τρόποι διακυβέρνησης να έπονται ο ένας του άλλου (επαναστατικό καθεστώς, κοινοβουλευτισμός, μοναρχία), αλλά «όλες οι ανατροπές τελειοποιούσαν την κρατική μηχανή αντί να την τσακίζουν». Είναι ξεκάθαρο ότι ο όρος «κρατική μηχανή» δεν σχετίζεται μόνο με κάτι που μπορεί να συναρμολογηθεί και να πάρει τη μορφή ενός κυβερνητικού γραφείου ή μιας βιοτεχνικής μονάδας υπό κρατική ιδιοκτησία, αλλά είναι εξ' ορισμού συνυφασμένος με την έννοια της κρατικής εξουσίας, χωρίς όμως να ταυτίζεται με αυτή. Οσο αναγκαίο είναι να διακρίνουμε αυτές τις έννοιες μεταξύ τους, τόσο οφείλουμε να αναγνωρίσουμε πως η μια δεν μπορεί να υπάρ-

ξει χωρίς την άλλη· πως δεν νοείται κρατική εξουσία χωρίς τον τρόπο άσκησής της και την αποκρυστάλλωσή της σε κάποιου είδους θεσμούς/μηχανισμούς που είναι φορείς υλοποίησής της, έχοντας ως υπόβαθρο τη θεμελιώδη συνθήκη διαρκούς μετασχηματισμού της έννοιας του γενικού συμφέροντος και την ανύψωσή του πάνω από την κοινωνία ως κρατικό συμφέρον.

Πώς όμως κατέστη δυνατή η συνέχεια της κρατικής μηχανής, η διαρκής τελειοποίησή της, έχοντας μάλιστα διέλθει επαναστατικές διαδικασίες, περιόδους κρίσης και έκτακτης ανάγκης; Χρησιμοποιώντας μια διαφορετική ορολογία, ισχυριζόμαστε ότι το κράτος δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί απλά ότι σχετίζεται, πάντοτε θολά και χωρίς περαιτέρω ανάλυση, με την αναπαραγωγή του κεφαλαίου διατηρώντας μια εξωτερική σχέση με τις σχέσεις εκμετάλλευσης που υποτίθεται ότι ορίζονται μόνο στο εργοστάσιο. Επιπλέον, ήδη στα τέλη του 18^{ου}/αρχές του 19^{ου} αιώνα όπου η αστική τάξη συνέχιζε να ανατρέπει τους υπαρκτούς τότε συσχετισμούς δύναμης και να κατακτά την εξουσία, η κεντρικότητα της σχέσης κεφάλαιο και οι ίδιες οι απαιτήσεις του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής που τότε άρχιζε να εδραιώνεται δεν μπορούσαν να εξαντλήσουν τις υποχρεώσεις, τις οποίες όφειλε να εκπληρώσει το κράτος αν έπρεπε να εγγυηθεί τη διατήρηση και αναπαραγωγή της κοινωνίας γενικά ως εξουσιαστικής. Αυτή η όψη των διευρυμένων αρμοδιοτήτων του κράτους καθίσταται πιο ευκρινής σε περιόδους κρίσης και έκτακτης ανάγκης, όπου και εκδηλώνεται σε όλο της το εύρος η έννοια του πολιτικού ως απόφαση του κυρίαρχου πάνω στο παρόν και το μέλλον κάθε κοινωνικής πτυχής, ανθρώπινης και σχεσιακής, του καπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού· μπορεί ο Carl Schmitt να μη συναντήθηκε ποτέ με τον Μαρξ, όμως τον είχε διαβάσει προσεκτικά. Κι εμείς και τους δύο, αναδρομικά, για να μπορέσουμε να συλλάβουμε καλύτερα την έννοια του πολιτικού. Από τη στιγμή, επομένως, που οι σχέσεις εξουσίας πρέπει να συνεχίζουν να αναπαράγονται υπό οποιοσδήποτε συνθήκες, ειδικά αν τίθεται θέμα απειλής ή ανατροπής τους, το

κράτος συνδέεται άρρηκτα με τη διατήρηση του υπάρχοντος ως τέτοιου, ως χωροχρονικά αδιάλειπτου, ενώ η τελειοποίησή του ως μηχανής συνίσταται στη γνώση και αναπαραγωγή του συνόλου των κοινωνικών σχέσεων· σχέσεις, οι οποίες αφενός εμπλουτίζονται λόγω της ανάπτυξης του καπιταλισμού ως πολλαπλασιασμού των πεδίων εκμετάλλευσης και αφετέρου καθίστανται πιο σύνθετες όταν ενσωματώνουν στο εσωτερικό τους την απόπειρα ανατροπής του καθεστώτος, αλλά και την καταστολή της από την αντεπανάσταση.

Αλλά αν πάρουμε στα σοβαρά την έννοια της αναπαραγωγής του υπάρχοντος και το μέγεθος της απειλής που στοιχειοθετεί η διακοπή της, έστω και προσωρινή, και παραδεχτούμε το εύρος και το βάθος του συνεπαγόμενου για το κράτος ρόλου – ενός ομολογημένα αντιφατικού ρόλου, στα πλαίσια του οποίου η κρατική μηχανή οφείλει ταυτόχρονα να εμφανίζεται ως εκφραστής του γενικού συμφέροντος της κοινωνίας συνολικά και να παρεμβαίνει υπέρ της διατήρησης των κυρίαρχων κοινωνικών σχέσεων, άρα υπέρ ενός τμήματος μόνο των κοινωνικών σχέσεων σε βάρος άλλων– τότε αυτό που χάνεται από τον ορίζοντα είναι η έννοια της μορφής του καπιταλιστικού κράτους και των κοινωνικών και ιστορικών λειτουργιών του. Ενώπιον σε κάθε απόπειρα να φυσικοποιηθεί το κράτος ως αϊστορική μορφή εξουσίας με το επιχείρημα ότι κάθε κοινωνία, θαρρείς και είναι βιολογικός οργανισμός, οργανώνει δήθεν ενστικτωδώς την αυτοσυντήρησή της και εναντιώνεται στη διάλυσή της, αρνούμαστε εξίσου να βασίσουμε την ανάλυσή μας στην ανάλυση της καταγωγής του κράτους, γιατί θα μας χρησίμευε πολύ λίγο σήμερα. Μόνο κατανοώντας τον τρόπο που το κράτος συμπεριφέρεται διαφορετικά μέσα στην ιστορία και μετασχηματίζεται θα μπορέσουμε να αποδεχτούμε ότι ο κόσμος μέσα από τον οποίο προκύπτουν οι μορφές του νόμου και της κανονικότητας εμφανίζεται να υπόκειται συνεχώς σε αυτές τις μορφές, ότι δεν υπάρχει ένα πριν και ένα μετά. Αλλά η ύπαρξη του συνόλου αυτών των μορφών προϋποθέτει την ύπαρξη

του κράτους, του δικαίου και των νόμων, των κανονικότητων της ιδεολογίας και του πολιτικού. Υπάρχει επομένως τρόπος να σπάσουμε αυτό που ο Λουί Αλτουσέρ, στο *Marx in his Limits*, αποκαλεί «τον κύκλο του κράτους, ο οποίος δεν έχει τίποτα φαύλο, γιατί απλά αντανakλά το γεγονός ότι η αναπαραγωγή των υλικών και κοινωνικών συνθηκών συμπεριλαμβάνει, και υπονοεί επίσης την αναπαραγωγή του κράτους και των μορφών του, ενώ το κράτος και οι μορφές του συνεισφέρουν, με έναν “ειδικό” τρόπο όμως, στη διασφάλιση της αναπαραγωγής της υπάρχουσας ταξικής κοινωνίας»; Σε όλες μέχρι τώρα τις επαναστατικές διαδικασίες, συμπεριλαμβανομένης της Ισπανίας του '36, το κράτος έμεινε αλώβητο τις κρίσιμες στιγμές, κι ας κάνουν οι απολογητές κάθε απόχρωσης τους ανήξερους. Δεν πρόκειται για παρεξήγηση. Αν σκύψουμε προσεκτικά πάνω από τον κύκλο του κράτους, τότε ίσως αντιληφθούμε πως είναι «ο κύκλος της αναπαραγωγής του κράτους ως λειτουργίες και ως όργανο για την αναπαραγωγή των συνθηκών παραγωγής, δηλαδή εκμετάλλευσης, δηλαδή των συνθηκών ύπαρξης της κυριαρχίας της εκμεταλλεζόμενης τάξης, αυτός που συνιστά, καθ'εαυτός και δι'εαυτός, το υπέρτατο αντικείμενο μυστικοποίησης». Απέναντί μας, αλλά και πολύ κοντά μας, είναι το καπιταλιστικό κράτος που φετιχοποιεί τον ίδιο τον εαυτό του, τον νόμο και την τάξη, παρουσιάζοντάς τα ως αναγκαίες και αιώνιες προϋποθέσεις κάθε κοινωνίας.

*

Πίσω από τη διατύπωση περί τελειοποίησης της κρατικής μηχανής μπορούμε να διακρίνουμε την πικρή συνειδητοποίηση της συντριβής από κάποιον που συμμετείχε ενεργά ως κομμουνιστής στην επανάσταση του 1848 στο όνομα του προλεταριάτου. Καθόλου αυτονόητα, η ήττα θα οδηγήσει τον Μαρξ να αναστοχαστεί πολλά από τα προηγούμενα γραπτά του, να διαβάσει και να σκεφτεί πολύ. Αυτή η διαδικασία θα αφορά μεταξú πολλών άλλων και την έννοια του κράτους, τμήμα της οποί-

ας είναι και η 18^η Μπρυμαίρ, όσο κι αν ποτέ δεν θα γράψει κάτι ολοκληρωμένο, όσο δίκιο κι αν θα έχουν αργότερα απέναντί του οι αναρχικοί μέσα στην Α΄ Διεθνή σε σχέση με αυτό. Οι έννοιες όμως δεν είναι άχρονες· είναι τόσο ιστορικές όσο και αυτό που προσπαθούν να περιγράψουν, και ιστορικότητα σημαίνει ανάδειξη των διαδικασιών και των συνδέσεων. Χρειάζεται να σταθούμε λίγο παραπάνω σε αυτό το σημείο και να μην το προσπεράσουμε εύκολα. Η επανάσταση, όπως και ο πόλεμος, δεν θα μπορούσε να μην επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε το υπάρχον, γιατί εκείνη τη στιγμή αυτό γίνεται αντιληπτό από τη σκοπιά του μετασχηματισμού και της καταστροφής του· η θεωρητικοποίηση είναι αναπόσπαστο κομμάτι της επαναστατικής διεργασίας, όπως και της συμμετοχής στον πόλεμο, γιατί τότε πρέπει να μπορείς να εξηγήσεις στον εαυτό σου τα πάντα. Και αντίστροφα: όταν γίνεσαι κομμάτι μιας ευρύτερης δυναμικής που επιδιώκει την ανατροπή του υπάρχοντος, φέρεις ήδη μια αντίληψη για τη σύστασή του, καθώς και για τον τρόπο που μπορείς να το ανατρέψεις. Είναι, λοιπόν, στις σελίδες του Μανιφέστου του Κομμουνιστικού Κόμματος, το οποίο γράφεται την περίοδο 1847-1848 εν αναμονή μεγάλων κοινωνικών αναταραχών που έχει σημασία να αναζητήσουμε την έννοια της κρατικής εξουσίας όχι φυσικά στην αφελή σύλληψη της ως «μονάχα μιας επιτροπής που διαχειρίζεται τις κοινές υποθέσεις της αστικής τάξης στο σύνολό της», αλλά τη συσχέτισή της ως έννοιας του πολιτικού με την επανάσταση και την ταξική πάλη.

Διαβάζουμε στο Μανιφέστο: «Από καιρό σε καιρό οι εργάτες νικούν, αλλά η νίκη τους είναι παροδική. Το πραγματικό αποτέλεσμα των αγώνων τους δεν είναι η άμεση επιτυχία, αλλά η συνένωση των εργατών που ολοένα επεκτείνεται. Η ενότητα αυτή προωθείται από τα αναπτυσσόμενα μέσα συγκοινωνίας που παράγονται από τη μεγάλη βιομηχανία και που συνδέουν μεταξύ τους τους εργάτες από διάφορα μέρη. Και φτάνει μονάχα να συνδεθούν μεταξύ τους για να συνενωθούν οι πολλοί τοπικοί αγώνες,

που έχουν παντού τον ίδιο χαρακτήρα, σε μια εθνική πάλη, μια ταξική πάλη. Κάθε ταξικός αγώνας είναι πολιτικός αγώνας... Οι εργάτες δεν έχουν πατρίδα. Δεν μπορεί να τους πάρεις αυτό που δεν έχουν. Αφού, όμως, το προλεταριάτο πρέπει κατ' αρχήν να κατακτήσει την πολιτική εξουσία, να υψωθεί σε εθνική τάξη, να συγκροτηθεί το ίδιο σαν έθνος, είναι και το ίδιο ακόμα εθνικό, αν και σε καμιά περίπτωση με την έννοια που δίνει η αστική τάξη... Είδαμε κιόλας πιο πάνω ότι το πρώτο βήμα στην εργατική επανάσταση είναι η ανύψωση του προλεταριάτου σε κυρίαρχη τάξη, η κατάκτηση της δημοκρατίας. Το προλεταριάτο θα χρησιμοποιήσει την πολιτική του κυριαρχία για ν' αποσπάσει βαθμιαία από την αστική τάξη όλο το κεφάλαιο, να συγκεντρώσει όλα τα εργαλεία παραγωγής στα χέρια του κράτους, δηλαδή του προλεταριάτου που είναι οργανωμένο σαν κυρίαρχη τάξη, και να αυξήσει όσο το δυνατόν πιο γρήγορα τη μάζα των παραγωγικών δυνάμεων. Αυτό, φυσικά, στην αρχή μπορεί να γίνει μονάχα με δεσποτικές επεμβάσεις στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας και στις αστικές σχέσεις παραγωγής, δηλαδή με μέτρα που οικονομικά φαίνονται ανεπαρκή και αστήρικτα, αλλά που στην πορεία τον κινήματος ξεπερνούν τον εαυτό τους και γίνονται αναπόφευκτα το μέσο για να ανατραπεί ολόκληρος ο τρόπος παραγωγής... Όταν στην πορεία της εξέλιξης θα έχουν εξαφανιστεί οι ταξικές διαφορές, κι όταν θα έχει συγκεντρωθεί όλη η παραγωγή στα χέρια των οργανωμένων ατόμων, τότε η δημόσια εξουσία θα χάσει τον πολιτικό της χαρακτήρα. Η πολιτική εξουσία στην ουσία της είναι η οργανωμένη βία μιας τάξης για την καταπίεση μιας άλλης. Όταν το προλεταριάτο στην πάλη του ενάντια στην αστική τάξη συγκροτείται αναγκαστικά σε τάξη, όταν γίνεται με μια επανάσταση κυρίαρχη τάξη και σαν κυρίαρχη τάξη καταργεί βίαια τις παλιές σχέσεις παραγωγής, τότε μαζί μ' αυτές τις σχέσεις παραγωγής καταργεί τους όρους ύπαρξης της ταξικής αντίθεσης, τις τάξεις γενικά και έτσι και την ίδια τη δικιά του κυριαρχία σαν τάξη. Στη θέση της παλιάς αστικής κοινωνίας με τις τάξεις και τις ταξικές της αντιθέσεις έρχεται μια ένωση, όπου η ελεύθερη ανάπτυξη του καθενός είναι η προϋπόθεση για

την ελεύθερη ανάπτυξη όλων».

Την περίοδο που γράφει ο Μαρξ, μέσα του 19^{ου} αιώνα, το ανερχόμενο εργατικό κίνημα αγωνίζεται όχι μόνο για βελτίωση των συνθηκών εργασίας μέσα στο εργοστάσιο, αλλά ευρύτερα για την αναγνώριση του δικαιώματός του να υπάρχει ως ισότιμο μέλος της κοινωνίας των πολιτών, αυτής της δραστηρικής αφαίρεσης που αναπτύχθηκε ταυτόχρονα με τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και που επιδιώκει να ορίσει τις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων με τη μεσολάβηση του δικαίου και των θεσμών του. Κατασκευάζοντας ένα μυθικό κοινωνικό συμβόλαιο, μεταμορφώνει, όχι όλους, τους εξατομικευμένους ανθρώπους σε πολίτες προσδίδοντάς τους ένα ανήκειν πέρα από τις υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις. Ο Μαρξ αποδέχεται ως αναγκαία την ενσωμάτωση των αγώνων στην πολιτική, η οποία τους κάνει να μιλάνε τη γλώσσα του δικαίου και του γενικού συμφέροντος. Με αυτή την έννοια, το εργατικό κίνημα έχει διττή φύση: ως τμήμα της σχέσης κεφάλαιο, συνιστά μια κίνηση ενσωμάτωσης των προλεταρίων στην κοινωνία των πολιτών, δηλαδή στο κράτος, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί μια κοινή εργατική ταυτότητα που συνδέει τους αγώνες με την επαστατική προοπτική υπέρβασης του υπάρχοντος. Οσο προπαγανδιστικός και να είναι εν γένει ο χαρακτήρας του Μανιφέστου, και γι' αυτό συμπυκνωμένος, μπορούμε εντούτοις να διακρίνουμε ορισμένα κύρια σημεία στα παραπάνω αποσπάσματα διατυπώνοντάς πιο κοντά στη δική μας γλώσσα: το προλεταριάτο οξύνοντας τους αγώνες του εναντίον της αστικής τάξης οδηγείται να επαναστατήσει και γίνεται κυρίαρχη τάξη κάνοντας τη δημοκρατία δική του· οργανώνεται σαν κυρίαρχη τάξη γινόμενο κράτος και με τη βία μετασχηματίζει σταδιακά τις υπάρχουσες σχέσεις παραγωγής καταλήγοντας να ανατρέψει συνολικά τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής· αυτός ο μετασχηματισμός οδηγεί αφενός στο ότι η δημόσια εξουσία, δηλαδή το κράτος, θα πάψει να είναι πολιτική (χωρίς όμως να προσδιορίζεται περισσότερο τι θα σήμαινε αυτό) και, αφετέ-

ρου, θα αναιρεθεί η ίδια η συνθήκη που κάνει να υπάρχουν τάξεις οδηγώντας στην κατάργηση όχι μόνο όλων των τάξεων, συμπεριλαμβανομένου του εαυτού του, αλλά και του ίδιου του κράτους που ήταν ήδη προλεταριακό· όλη αυτή η ριζική αλλαγή θα οδηγήσει σε μια ένωση μεταξύ των πρώην προλετάρων, η οποία με έναν τρόπο προεικονίζει τον κομμουνισμό.

Οι συλλογισμοί του Étienne Balibar στο «*Fin de la politique ou politique sans fin? Marx et l'aporie de la "politique communiste"*» πάνω σε όσα διακυβεύονται στις παραπάνω διατυπώσεις διατηρούν τη δική τους ιδιαίτερη αξία χρήσης. Θα τους τραβήξουμε όμως λίγο παραπάνω στα άκρα.

Μπορεί η ιστορία όλων των ως τώρα κοινωνιών να είναι η ιστορία των ταξικών αγώνων, δεν είναι όμως μόνο αυτό γιατί διασταυρώνεται με την ιστορία της πολιτικής εξουσίας. Με όποιο τρόπο το προλεταριάτο κι αν προβεί στην τελειοποίηση της δημοκρατίας, με ένοπλη αντιπαράθεση ή απεργίες, σε όποιο βαθμό κι αν η εργατική τάξη έχει αναγνωριστεί εντός του έθνους-κράτους εξαιτίας των αγώνων της –που μόνο με αυτή την έννοια είναι πολιτικοί, όταν δηλαδή προσβλέπουν μέ έναν τρόπο στη δημόσια αναγνώρισή τους ως τέτοιους, όταν συγκροτούνται σε ένα και μοναδικό πλαίσιο, ενιαίο και εθνικό– οι ίδιοι αυτοί οι αγώνες της και η βία που τους συνοδεύει εμφανίζονται να φέρουν μέσα τους ένα μη πολιτικό στοιχείο όταν οξυνόμενοι ως επανάσταση οδηγούν στην αναίρεση του πολιτικού χαρακτήρα του κράτους, καθώς ταυτόχρονα το κυριεύουν. Η ταξική πάλη και η βία της, καταστρέφοντας την ταξική δομή και τις νομικές, πολιτικές και οικονομικές προϋποθέσεις της, εμφανίζονται επομένως να είναι ομόλογες και με το πολιτικό/θεσμικό, το κράτος, και με το μη πολιτικό/αντιθεσμικό, τον κομμουνισμό, ενώ ταυτόχρονα επιδρούν στο πολιτικό, στο κράτος, μετασχηματίζοντάς το στο αντίθετό του. Από όποια σκοπιά κι αν το δει κανείς, και όσο διαλεκτική αντίληψη κι αν διαθέτει, η ταξική πάλη και η βία της, ακριβώς λόγω του θε-

μελιώδους ρόλου τους όμως, δεν μπορούν να απεκδυθούν τη «μαγική» τους διάσταση: έχοντας απεικονίσει την επανάσταση ως σύγκρουση δυο τάξεων, παίρνουμε μια ιδέα για τον τρόπο που η αστική τάξη θα πολεμηθεί, μένουμε όμως στο σκοτάδι για το πώς συνδέεται ο αντιπολιτικός χαρακτήρας των αγώνων με την κατάργηση του προλεταριάτου ως τάξη, τι είναι το πολιτικό στην ίδια τη συγκρότηση του προλεταριάτου και τι θα σημαίνει η αντιπαράθεση με τον ίδιο του τον πολιτικό εαυτό, ποιι και θα πώς θα έφερναν σε πέρας αυτό το αντεθνικό/αντικρατικό έργο και ενάντια σε ποιες σχέσεις. Εξίσου χωρίς απάντηση μένουμε στο πώς οι ίδιες οι δυνάμεις που θα προωθήσουν από μέσα τη διάλυση του προλεταριάτου ως συλλογικού υποκειμένου, ως αναγνωρισμένη από το κράτος τάξη, θα έχουν σαν απόληξη την ένωση ατόμων που προσδιορίζουν ελεύθερα τις σχέσεις τους, με άλλα λόγια τον κομμουνισμό, όχι ως υλοποίηση κάποιου πολιτικού προγράμματος αλλά ως το αντίθετο κάθε προοπτικής προερχόμενης από την πολιτική. Είναι εμφανές λοιπόν πως η έμφαση δίνεται πρώτα και κύρια στον τρόπο με τον οποίο συγκροτούνται τα, υποχρεωτικά, δυο αντίπαλα στρατόπεδα, ειδικά αυτό της εργατικής τάξης⁷, το οποίο μόνο

---

⁷ Προερχόμενη φιλοσοφικά από τον Καντ, η έννοια του απόλυτου ανταγωνισμού την οποία εισάγει ο Μαρξ στο Μανιφέστο παρομοιάζοντας την ταξική πάλη με εμφύλιο πόλεμο απηχεί την ορολογία της εποχής του. Ήδη ο Balzac, στο λογοτεχνικό βιβλίο του με τίτλο *Les paysans* που γράφεται το 1844 θα χρησιμοποιήσει τον όρο «κοινωνικός πόλεμος». Ο Disraëli το 1845 στο επίσης λογοτεχνικό βιβλίο του *Sybil or the Two Nations* περιγράφει την Αγγλία της Βιομηχανικής Επανάστασης και του κινήματος των Χαρτιστών ως ένα Εθνος κομμένο σε δυο αντίπαλα Εθνη. Την ίδια περίοδο, ο Ενγκελς στο *Η Κατάσταση της Εργατικής Τάξης στην Αγγλία* περιγράφει την εργατική και την αστική τάξη ως «δύο έθνη τόσο ριζικά διαφορετικά, όσο δύο ράτσες». Είναι μετά την ήττα των επαναστάσεων, στο *Μισθωτή Εργασία και Κεφάλαιο* του 1849, που ο Μαρξ θα δει πιο καθαρά τη σχέση που συνδέει τις δυο τάξεις που είναι τόσο ανταγωνιστική όσο και σχέση εξάρτησης γράφοντας: «Όπως το κεφάλαιο προϋποθέτει τη μισθωτή εργασία, έτσι

σε δεύτερο χρόνο θα είναι ο παράγοντας που θα υποσκάψει και το ίδιο το πεδίο της μάχης.

Για όσους συμφωνούν με το Μανιφέστο, παρακάμπτοντας την ιστορία των πραγματικών ενδοικωνικών πολέμων, ο διαχωρισμός μεταξύ αυτών των δύο στιγμών, εννοημένου και ως μεταβατική περίοδος ανάμεσα στον καπιταλισμό και κομμουνισμό, αποκτά κρίσιμο χαρακτήρα που ενισχύεται περαιτέρω με την ξεκάθαρη σύνδεση που κάνει ο Μαρξ ανάμεσα σε ταξική πάλη και εμφύλιο πόλεμο: «Η πάλη του προλεταριάτου ενάντια στην αστική τάξη, αν όχι στο περιεχόμενο, στη μορφή είναι κατ' αρχήν εθνική. Φυσικά, το προλεταριάτο κάθε χώρας πρέπει να ξεμπερδέψει πριν απ' όλα με τη δική του αστική τάξη. Χαράζοντας τις γενικές φάσεις της εξέλιξης του προλεταριάτου, παρακολουθήσαμε τον λίγο-πολύ καλυμμένο εμφύλιο πόλεμο μέσα στην υπάρχουσα κοινωνία, ως το σημείο που ο πόλεμος αυτός ξεσπάει σε ανοιχτή επανάσταση και το προλεταριάτο θεμελιώνει την κυριαρχία του με τη βίαιη ανατροπή της αστικής τάξης». Αν στο θεωρητικό σχήμα που σκιαγραφήθηκε προηγουμένως μας επιτρεπόταν να συλλάβουμε το ενδεχόμενο οι προλετάριοι και οι προλετάριας –λόγω επινοητικότητας, αυτοπεποίθησης, φαντασίας, συγκυρίας κλπ– να αφιερώσουν κόπο και χρόνο στην αντιπολιτική διάλυση της ίδιας τους της τάξης, η ίδια η έννοια του πολέμου απαγορεύει πολλαπλώς μια τέτοια συνθήκη. Καταρχήν, και σε αντίθεση με τους καθημερινούς αγώνες του προλεταριάτου, ο εμφύλιος πόλεμος απομακρύνει την έμφα-

---

και η μισθωτή εργασία προϋποθέτει το κεφάλαιο [...] Οι δύο πόλοι της σχέσης καθορίζουν αμοιβαία ο καθένας την ύπαρξη του άλλου, παράγουν αμοιβαία ο καθένας τον άλλον [...] Το να λέγεται [από τους αστούς οικονομολόγους] ότι τα συμφέροντα του κεφαλαίου και της εργασίας ταυτίζονται είναι το ίδιο με το να πούμε ότι κεφάλαιο και μισθωτή εργασία είναι οι δύο πλευρές της μίας και αυτής σχέσης. Εφόσον ο μισθωτός εργάτης είναι μισθωτός εργάτης, η μοίρα του εξαρτάται από κεφάλαιο. Αυτή είναι η περιβόητη κοινότητα συμφερόντων μεταξύ εργαζομένων και καπιταλιστών».

ση από το εργοστάσιο, την κοινότητα, το σχολείο, το σπίτι και επαναορίζει το καθετί στο επίπεδο του κράτους, το οποίο επιδιώκει να διεμβολίσει προκαλώντας την εισβολή σε αυτό δήθεν εξωτερικοτήτων, των αντίπαλων στρατοπέδων, όμως πάντοτε στην ιστορία ήταν πολιτικά προσδιορισμένα ως αριστερά και δεξιά, συντηρητική και προοδευτική πτέρυγα, φασίστες και αντιφασίστες κλπ. Μπορεί το «πόλεμος πατήρ πάντων» του Ηράκλειτου να προκαλεί ονειρώξεις, στην πραγματικότητα όμως ο πόλεμος δεν μπορεί να γίνει νοητός έξω και πέρα από το μονοπώλιο της νόμιμης βίας, δηλαδή το κράτος, που αναγκαστικά προϋπάρχει κάθε ανταγωνισμού, όσο ασυμφιλίωτος και παρατεταμένος κι αν εμφανίζεται. Επιπλέον, και πέρα από τέτοιου είδους καταστροφικές ταυτίσεις, η ίδια η ιστορία έχει δείξει πολλές φορές πως το πραγματικό πρόβλημα ήταν η εξεύρεση του τρόπου να τεθούν ευθέως και ανοιχτά ζητήματα ταξικής εκμετάλλευσης, όπως και άλλων μορφών εξουσίας, κατά την ένοπλη αντιπαράθεση στο εσωτερικό ενός έθνους, εντός μιας κοινωνικής σύγκρουσης που έχει στρατιωτικοποιηθεί. Μπορεί ο Φουκώ να αντιστρέφει το ρητό του Κλαούζεβιτς λέγοντας πως η πολιτική είναι η συνέχιση του πολέμου με άλλα μέσα, τι γίνεται όμως όταν και τα δύο είναι εξίσου εχθρικά από μια αντιπολιτική σκοπιά, η οποία πρέπει να παραχθεί από τους ίδιους τους αγώνες των από κάτω; Ο εμφύλιος πόλεμος δεν συγκροτεί τους ταξικούς αγώνες, αντίθετα τους καταστρέφει, τους εκτρέπει ή τους διαθλά. Από τη στιγμή που ο εμφύλιος πόλεμος υποκαθιστά την ταξική πάλη ως κινητήρα της ιστορίας και εκλαμβάνεται ως συνώνυμό της, οδηγούμαστε στην απλοποίηση των κοινωνικών ανταγωνισμών, καθώς η κοινωνία οφείλει πλέον να διαιρεθεί σε δυο αντίπαλα συλλογικά υποκείμενα/στρατόπεδα που μπορούν να οριστούν ως διαφορετικές εκδοχές του λαού, πάντοτε ενός και μοναδικού. Οφείλουμε όμως να λάβουμε υπόψη μας και την επιπρόσθετη δικαίωση μιας σκέψης που αυτοαποκαλείται «στρατηγική» και έχει σαν στόχο να επιδιώκει «συμμαχίες» και να συγκροτεί «μπλοκ», πά-

ντοτε κανονικοποιημένα και χωρίς εσωτερικές αντιθέσεις. Ολοι πρέπει να εκπαιδευτούν στη δυαδική σκέψη και σε ένα παιχνίδι αντιθέτων, όπου οι αντίπαλοι εισέρχονται ορατά στο πεδίο της μάχης ή αποσύρονται από αυτό, χωρίς να προβληματοποιούνται πλέον οι σχέσεις εξουσίας ως τέτοιες οι οποίες διαπερνούν εγκάρσια και πολλαπλώς τα δυο μπλοκ. Επιπρόσθετα, και ως μια ακόμα ιδεολογική φόλα, έχουμε το μεσσιανικό πλασάρισμα του εμφυλίου πολέμου ως τελικής μάχης, μιας κατάστασης του όλα ή τίποτα, στην οποία θα έχουν οδηγηθεί οι από κάτω έχοντας να επιλέξουν ανάμεσα στον θάνατο ή την αληθινή επανάσταση, ή με όποιο άλλο επίθετο κι αν συνοδεύεται, ενώ από την άλλη θα έχουν συμπιεστεί για να χωρέσουν στην ίδια την υποκειμενική ενότητα, το ίδιο συλλογικό εγώ, όπου κάθε άτομο θα γίνεται αντιληπτό ως ηρωικό μέλος του λαού. Η έννοια του εμφυλίου πολέμου συσκοτίζει το γεγονός ότι στην πραγματικότητα οι τάξεις δεν προϋπάρχουν ως καθαρά ή απόλυτα υποκείμενα δοσμένα καθ' εαυτά μια για πάντα, αλλά παίρνουν μορφή κατά τη διάρκεια της ιστορικής σύγκρουσής τους, η οποία διαμεσολαβείται από το κράτος και αυτό πρέπει να αναφέρεται ρητά. Γιατί το κράτος έχει στόχο την ουδετεροποίησή της ταξικής πάλης, ακόμα και με χρήση του πολέμου, αν χρειαστεί. Γι' αυτό και τελικά επιδιώκεται η υποτίμηση της πραγματικής ταξικής πάλης μπροστά στα πιο σημαντικά, υποτίθεται, διλήμματα όπως «ιμπεριαλιστική ή αντιιμπεριαλιστική πάλη», «πόλεμος ή ειρήνη», «τάξη ή αταξία», ακόμα και «υπεράσπιση του συντάγματος ή ανατροπή του πολιτεύματος». Εντούτοις, και γενικότερα, ίσως η πιο σημαντική συνέπεια της υποχρεωτικής συγγένειας της ταξικής πάλης, και ευρύτερα των κοινωνικών ανταγωνισμών, με την έννοια του εμφυλίου είναι ακριβώς η απώλεια του ριζικά ετερογενούς και απρόβλεπτου χαρακτήρα της, η απώλεια της ανάδυσής των κοινωνικών ανταγωνισμών στο προσκήνιο της ιστορίας με μη προκαθορισμένες μορφές.

Στο *Marxism and War*, ο Balibar θα διερευνήσει περαιτέρω τη σχέση μεταξύ στρατιωτικού και πολιτικού και την αναπαρά-

σταση, από τη μια, της ταξικής πάλης ως διαρκούς εμφυλίου πολέμου που καλύπτει όλη την πορεία της ιστορίας και, από την άλλη, των τάξεων ως «στρατοπέδων» ή «στρατών». Χωρίς να υπαινίσσεται πως αυτές οι αναπαραστάσεις δεν τροποποιούνται στα μεταγενέστερα γραπτά του Μαρξ, ο ίδιος θα υπογραμμίσει πως τελικά δεν θα εγκαταλειφθούν και, καθώς προηγούνται χρονικά των αντιλήψεων για το κόμμα και την ταξική συνείδηση, δεν είναι άστοχο να υποτεθεί πως δομικά αυτές οι αντιλήψεις υπόκεινται στην εικονοποιία του πολέμου. Εχοντας δει με τα ίδια της τα μάτια πώς εξελίχθηκαν οι πραγματικοί εμφύλιοι πόλεμοι την περίοδο 1848-1851 και την αδυναμία μετατροπής τους σε τελική κρίση/κατάρρευση της αστικής κοινωνίας από την επαναστατική δράση του προλεταριάτου, η θεωρητική διερεύνηση επιβάλλει πιο σθεναρά την επινόηση ενός «νόμου» που υποτίθεται ότι καθορίζει τη μετατροπή ενός κοινωνικού σχηματισμού σε έναν άλλο, με την έμφαση πλέον μετατοπίζεται από την επαναστατική διαδικασία, αποκλειστικά και καθαρά, στην υποστασιοποίηση του ίδιου του πολέμου και στη δυνατότητά του να λειτουργήσει ως εμβρυουλκός της άλλης κοινωνίας. Ο Μαρξ γράφει τον πρώτο τόμο του Κεφαλαίου μέσα στην περίοδο 1861-1865 όπου λαμβάνει χώρα ο Αμερικάνικος Εμφύλιος, για τον οποίο παίρνει ξεκάθαρη θέση μέσα στην Α΄ Διεθνή. Την περίοδο 1857-1870, και ο Μαρξ και ο Ενγκελς θα γράψουν πολλά άρθρα σχετικά με τη διπλωματία και τον πόλεμο εντός και εκτός Ευρώπης, ενώ ο Ενγκελς θα γράψει μια σειρά κειμένων για την *New American Encyclopaedia* πάνω σε στρατιωτικά ζητήματα και παρελθοντικούς τρόπους διεξαγωγής του πολέμου. Είναι μέσω διαδοχικών μετατοπίσεων, από τον πόλεμο στον στρατό και τη σημασία της πολεμικής τεχνολογίας και στη συνέχεια στο έθνος-κράτος και τον μεταξύ τους ανταγωνισμό, που η διαλεκτική του μιλιταρισμού μετασχηματίζεται σε θεωρία του ιμπεριαλισμού· ο καπιταλισμός φτάνει σε ένα υποτιθέμενο «επίπεδο ανάπτυξης» τον ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών για το μοίρασμα των αποικιών όπου πλέον ο

μιλιταρισμός δεν αποτελεί συνέπεια, αλλά κινητήρα της ιστορικής εξέλιξης. Τελικά την κρίσιμη στιγμή τι θα ήταν σημαντικότερο: Η κατοχή των όπλων ή δυνατότητα του προλεταριάτου να αρνηθεί τον εαυτό του; Η κατοχή του μονοπωλίου της βίας, δηλαδή του κράτους, ή διεύρυνση και εμβάθυνση του αντιπολιτικού στην επαναστατική διαδικασία; Ούτε λόγος φυσικά για διεθνισμό ή επαναστατικό ντεφαιτισμό, για άρνηση του ίδιου του έθνους-κράτους στο οποίο αναγκαστικά ανήκεις, από τη στιγμή μάλιστα που τα δύο εμφυλιακά στρατόπεδα δεν είναι δυνατόν να συγκροτηθούν χωρίς πατριωτικές/εθνικιστικές αναφορές, ειδικά στην περίπτωση των ανταποικιακών αγώνων⁸. Το κράτος γίνεται ο μόνος δυνατός άξονας περιστροφής

---

⁸ Στις σελίδες της μπροσούρας *Για μια ιστορία του αναρχικού αντιιμπεριαλισμού που τυπώθηκε από την Ασύμμετρη Απειλή τον Σεπτέμβριο του 2015*, οι εκδότες, χρησιμοποιώντας τα λόγια του συγγραφέα Lucien van der Walt από τα οποία δεν διαφοροποιούνται δημοσίως σε κανένα σημείο, προσπαθούν να μας πείσουν πως το να παλεύεις υπέρ του έθνους σου στα πλαίσια ενός ανταποικιακού αγώνα, όπως στην περίπτωση της Κορεατικής Αναρχικής Ομοσπονδίας το 1924 («Δηλώνουμε ότι οι ληστρικές πολιτικές της Ιαπωνίας είναι ο εχθρός για την ύπαρξη του έθνους μας και ότι είναι αναφαίρετο δικαίωμά μας να ανατρέψουμε την ιμπεριαλιστική Ιαπωνία με επαναστατικά μέσα») είναι το ίδιο με το να διεξάγεις αντιμιλιταριστικές καμπάνιες εναντίον της συμμετοχής της ίδιας σου της χώρας σε πολεμικές αναμετρήσεις, όπως π.χ. στην περίπτωση των Ιταλών αναρχικών την περίοδο 1914-15. Με τον τρόπο αυτό, οι εκδότες φαίνεται ότι δεν γνωρίζουν την ιστορία των αγώνων του 20^{ου} αιώνα και ότι υποστηρίζουν πως η εθνική ενότητα είναι κάτι που μπορούμε να αγνοήσουμε κατά το ξέσπασμα και την εξέλιξη ενός κινήματος. Εν τέλει, αυτό που ενοχλεί σε αυτή την απόπειρα ιδεολογικής επανίδρυσης του αναρχικού-αντιεξουσιαστικού κινήματος, που δεν είναι μόνη της καθώς συνοδεύεται ευρύτερα από φιλοκυβερνητικές διαδηλώσεις στο Σύνταγμα και πορείες στη γερμανική πρεσβεία, είναι η ιστορία των αντικρατικών-αντιπολεμικών αρνήσεων ως τέτοιων, γι' αυτό και επιδιώκεται να ενταχθούν κάτω από την πολιτική νύχτα του αντιιμπεριαλισμού και της θεοποίησης της ένοπλης πάλης, όπου πλέον όλα πρέπει να φαίνονται ίδια.

των όποιων επαναστατικών φαντασιώσεων. Όταν μάλιστα στο Μανιφέστο ο εθνικισμός της εργατικής τάξης θεωρείται, με μια απλή αποστροφή του λόγου, ήδη «ξεπερασμένος», αυτό που υπονοείται είναι η εξωτερικότητά του προς την ίδια την επαναστατική διαδικασία, η αδυναμία ή απροθυμία της επαναστατικής διαδικασίας να επιδράσει πάνω του· ενώ θα έπρεπε να συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο, να είναι από την αρχή στο στόχαστρο ως συγκροτητικό στοιχείο του πολιτικού, του κράτους και της αναγνωρισμένης εργατικής τάξης ως τέτοιας.

Απότοκο αυτής της αντιμπεριαλιστικής οπτικής –όπου κρίσιμες οντότητες είναι πλέον τα κράτη και καθοριστικής σημασίας είναι οι μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις ως πολεμικές αντιπαραθέσεις– είναι η αποενοχοποίηση του εθνικισμού και της ύπαρξης των εθνών, καθώς δήθεν αλλάζει η λειτουργία τους και αποκτούν έναν ιστορικό ρόλο, ταξινομούνται με βάση κριτήρια καπιταλιστικής ανάπτυξης, η θέση τους στην «μπεριαλιστική αλυσίδα» θεωρείται ασθενής ή ισχυρή ανάλογα με τις εκάστοτε πολιτικές βλέψεις, ενώ συστηματικά παρακάμπτεται το γεγονός πως η ίδια η έννοια του έθνους φέρει μέσα της το κράτος και δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς αυτό. Εφεξής, ο «επαναστατικός πόλεμος» θα μπορεί να εννοηθεί ως αντιμπεριαλιστικός, αμυντικός, και υπερασπιστικός ενός έθνους, απέναντι σε μια επιθετική κυρίαρχη ή αποικιοκρατική δύναμη· θα μπορεί να συγκροτεί λαϊκούς –διάβαζε διαταξικούς– στρατούς όπου η πειθαρχία και η διάθεση για αυτοθυσία θα μπορούν να βασίζονται σε ιδεολογικούς παράγοντες ή στην κοινωνική καταγωγή και όχι μόνο στις διαταγές των ανώτερων, πάντοτε όμως με πατριωτικές αναφορές· θα μπορεί να βαφτίζεται «παρτιζάνικος» ή «αντάρτικος» φορώντας ένα εικονικό επαναστατικό ένδυμα χωρίς φυσικά να τίθεται το ζήτημα ότι αυτό που επιδιώκεται είναι η διατήρηση των καπιταλιστικών σχέσεων και του κράτους προς όφελος της ηγετικής φράξιας που τον διεξάγει. Ούτε λόγος φυσικά για αταξική κοινωνία, αυτοάρνηση του προλεταριάτου κλπ. Η μαζική κατάταξη στον λαϊκό στρατό

αντί υποτίθεται να εισάγει την ταξική πάλη στον στρατό –όπου πραγματικά την εισήγαγε ως υπεράσπιση των αναγκών και των επιθυμιών των προλετάρων με τη μορφή της λιποταξίας, της άρνησης κατάταξης, της στροφής των όπλων προς τους αξιωματικούς, κατεστάλη βιαίως– εγκαθιδρύει μια νέα ενότητα μεταξύ κράτους, στρατού και λαού ως ενότητα μεταξύ τάξης, λαού και επαναστατικού κόμματος. Συγκεντρώνοντας τόσα πολλά μέσα διεξαγωγής του πολέμου υπό μια στρατιωτική διοίκηση, η διεκδίκηση και η διατήρηση του μονοπωλίου της βίας επιβάλλει τη λογική της αναδημιουργίας του κράτους, λαϊκού ή μη, απέναντι στον εσωτερικό εχθρό που πρέπει να εξαλειφθεί στα πλαίσια του εμφυλίου. Η άτεγκτη εσωτερικότητα της έννοιας του εμφυλίου πολέμου, έγκλειστης στον κύκλο του κράτους που αναφέρθηκε νωρίτερα, ακόμα και όταν νοηθεί ως έκτακτη ανάγκη που δεν οδηγεί όμως στη διάρρηξή του, επιβάλλει στα εμπλεκόμενα μέρη –συμπεριλαμβανομένου του λεγόμενου επαναστατικού κόμματος που επιδιώκει να μετασχηματίσει έναν λαό σε στρατό– να παραμείνουν πολιτικά μόνο γινόμενα τα ίδια κράτος· ακόμα κι αν περιοδικά καταστρέφονται και ανασυγκροτούνται κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης. Αν η επανάσταση πρόκειται να έχει οποιοδήποτε νόημα σήμερα, και οι εξεγέρσεις να προεικονίζουν στοιχειακά κάτι πέρα από τις σημερινές σχέσεις εκμετάλλευσης και καταπίεσης, πρέπει να εγκαταλείψουμε την εννόηση του πολέμου ως στρατηγικής, ως στρατηγικό εργαλείο, γιατί πάντα βρίσκεται στα χέρια των κυρίαρχων και αυτών που θέλουν να πάρουν τη θέση τους υποδουόμενοι τους επαναστάτες. Και να τον αντιμετωπίσουμε ως αυτό που είναι, ως ακραία βία, οι συνθήκες ύπαρξης της οποίας συνδέονται με τις δομικές εξουσιαστικές συνθήκες και πρέπει να καταστραφούν μαζί με αυτές.

ΑΝΩΝΥΜΕΣ ΑΡΝΗΣΕΙΣ

Από την άλλη, κάνουμε εδώ την υπόθεση ότι όσο περισ-

σότερο περιορισμένη είναι η αυτονομία των πεδίων [πολιτικό, οικονομικό, πολιτιστικό, κ.α.], τόσο περισσότερο οι διαμαρτυρίες πραγματοποιούνται έξω από τους θεσμικούς φορείς, που είτε είναι αδύναμοι είτε δεν υπάρχουν. Πέρα από τη Συρία, αυτή η υπόθεση επαληθεύεται στην περίπτωση του Ιράν το 1979, της Ανατολικής Γερμανίας το 1989 και της Λιβύης το 2011. Πράγματι, εκείνα τα καθεστώτα ασκούσαν έλεγχο στους θεσμούς με αρκετά επαρκή τρόπο για να εμποδίσουν τα καλέσματα για διαδηλώσεις από συνδικαλιστικές ή πολιτικές οργανώσεις. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, οι κρίσεις [αυτών των καθεστώτων] δεν μπορούν να είναι προϊόν σύμπτωσης ή διάχυσης μέσα σε όλη την κοινωνία κινητοποιήσεων που πραγματοποιούνται ανά τομέα... [άλλα μοντέλα], που έχουν κατασκευαστεί εκκινώντας από πολιτικές κρίσεις στη δύση (Μάης 1968), δεν αντιστοιχούν στη συριακή κρίση και, για να λέμε την αλήθεια, στην πλειονότητα των πολιτικών ρήξεων σε κοινωνίες με ασθενή αυτονομία των πεδίων.

Στις 13 Μαρτίου 2017 κλείνουν έξι χρόνια από τη σύλληψη 15 νεαρών στην Daraa της νότιας Συρίας, επειδή γράφουν γκράφιτι εναντίον του καθεστώτος⁹· ο βασανισμός τους από τις δυνάμεις ασφαλείας και οι αυθόρμητες διαδηλώσεις διαμαρτυρίας που ξεσπούν, και στη συνέχεια θα καλύψουν πολλές πόλεις της χώρας, θεωρούνται το γενέθλιο γεγονός της Συριακής Ανοιξης. Τα κείμενα του βιβλίου, αν και δεν ασχολούνται ρητά με τις αιτίες που γέννησαν αυτή την κοινωνική αντιπαράθεση, εντούτοις δεν αγνοούν τη σύνδεση ανάμεσα στη χρόνια υποτίμηση και καταστολή, από το καθεστώς Ασαντ, της ζωής των προλετάρων που κατέβηκαν στον δρόμο και τις διαδικασίες σχηματισμού κρατών εκ μέρους αντίστοιχα του PKK/PYD και

---

⁹ Για τη συγγραφή αυτής της ενότητας, αντλήσαμε από το ιδιαίτερω χρήσιμο βιβλίο των Adam Baczko, Gilles Dorransoro & Arthur Quesnay “*Syrie, anatomie d’ une guerre civile*”, CNRS Éditions, Paris, 2016.

του Ισλαμικού Κράτους. Πόσο εσωτερικές της εξέγερσης υπήρξαν όμως αυτές οι διαδικασίες; Μπορούμε να μιλήσουμε, κάπως αυστηρά, για κρατικοποίηση της ίδιας της εξέγερσης αφ'εαυτής; Σίγουρα εν μέρει ναι, γιατί, πριν το ξέσπασμα του πολέμου, και οι Κούρδοι στη Συρία και οι σουνίτες στο Ιράκ—αλλά και οι σουνίτες εντός της Συρίας, από το ξεσπασμά του πολέμου και μετά, καθώς δαιμονοποιήθηκαν από το καθεστώς Ασαντ στα πλαίσια της αντιεξεγερτικής προπαγάνδας του—αντιμετωπίστηκαν ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας, ως *ajaniib*, και ένα σεβαστό μέρος τους επέλεξε να προσδέσει τις προσδοκίες του για μια καλύτερη ζωή στον σχηματισμό μιας προστατευμένης επικράτειας, με άλλα λόγια ενός κράτους. Υπαγωγή, λοιπόν, στον ορίζοντα του κράτους, αλλά όχι με τον τρόπο που έλαβε χώρα εδώ, μπροστά στα μάτια μας, η κρατικοποίηση του λεγόμενου αντιμνημονιακού κινήματος. Στην περίπτωση της Συρίας, με την εξασθένιση και απόσυρση των καθεστωτικών δυνάμεων από μεγάλο μέρος της χώρας δημιουργείται ένα κενό εξουσίας, το οποίο έρχονται να καταλάβουν οι διαδικασίες κρατικοποίησης προερχόμενες από την ίδια την εξέγερση ως τέτοια, ως έχουσα κοινωνικές και δημοκρατικές αναφορές, και σε δεύτερο χρόνο από τη στρατιωτικοποίησή της. Το αίτημα των πολυάριθμων και επαναλαμβανόμενων διαταξικών διαδηλώσεων για ανατροπή του Ασαντ δεν συμπεριέλαβε ποτέ την επαναχάραξη των συνόρων της χώρας¹⁰ κάτι που αν θέλουμε

---

¹⁰ Με έναν τρόπο, όμως, απαίτησε να εννοηθεί το κράτος διαφορετικά. Η χρήση συμβόλων κατά τη διάρκεια των κινητοποιήσεων σχετίζεται άρρηκτα με την αντίληψη για το κράτος ως εγγυητή της συνοχής του συριακού έθνους, διακριτού από το μπααθικό καθεστώς. Αρχικά, οι διαδηλωτές χρησιμοποιούν τη μπααθική σημαία (κόκκινο-άσπρο-μαύρο με δύο αστέρια). Το ζήτημα της σημαίας μετασχηματίζεται γρήγορα σε συμβολικό διακύβευμα που υποδεικνύει την κεντρικότητα του εθνικού και κρατικού πλαισίου, σε αντιπαράθεση με το τοπικό ή θρησκευτικό/εθνοτικό. Οι σημαίες στις προσόψεις των δημοσίων κτιρίων γίνονται ολοένα και μεγαλύτερες σε μέγεθος, ενώ οι σημαίες μέσα στις διαδηλώσεις φτάνουν τα δεκάδες ή και εκατοντάδες μέτρα. Η σημαία

να είμαστε ακριβείς μόνο το Ισλαμικό Κράτος κάνει ανοιχτά, ενώ το PKK/PYD διακηρύττει ότι σέβεται την εθνική κυριαρχία της Συρίας και ότι η Rojana οφείλει να διοικηθεί από τους ίδιους τους Κούρδους υπό καθεστώς διευρυμένης αυτονομίας παραμένοντας εντός της. Στο πρώτο μέρος του βιβλίου συζητείται διεξοδικότερα ο μύθος, ο οποίος θέλει τη Rojana να μην αποτελεί κράτος, έστω και σε εμβρυακή μορφή, και ο οποίος συγκροτεί έναν από τους πυλώνες της προπαγάνδας του PKK/PYD. Θα ειπωθούν και παρακάτω περισσότερα πράγματα πάνω σε αυτό. Επειδή, όμως, χωρίς τη συμπερίληψη κάποιου κειμένου για την ίδια τη Συριακή Ανοιξη ίσως δίνεται η εντύπωση ότι, ηθελημένα ή μη, αγνοούμε το ανατρεπτικό δυναμικό της, έχει σημασία να δείξουμε τι από αυτή την κοινωνική εξέγερση μας αφορά και γιατί.

*

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '70, και σε πλανητική κλίμακα, η επαναστατική προοπτική συνδεόταν με την ενίσχυση του προλεταριάτου, θεωρούμενου ως τάξης των παραγωγών, το οποίο θα ερχόταν να αποσπάσει την εξουσία από την αστική τάξη για να επιβάλει στην κοινωνία τη δική του εξουσία. Αυτή η προοπτική της «εξουσίας των εργαζομένων» –η οποία στις διάφορες παραλλαγές της, από τη δικτατορία του κόμματος μέχρι τον αναρχοσυνδικαλισμό και τη γενικευμένη αυτοδιεύθυνση, δεν περιείχε ως πρόγραμμα την υπέρβαση της καπιταλιστικής κοινωνικής σχέσης, δεν καταργούσε την εργασία, την αξία, τον εμπορευματικό φετιχισμό– ήταν εγγενώς συνυφασμένη με τη

της προ-μπααθικής περιόδου (πράσινο-άσπρο-μαύρο με τρία αστέρια) εμφανίζεται στις διαδηλώσεις από το καλοκαίρι του 2011 και μετά, όταν οι διαδηλωτές απαιτούν πλέον ξεκάθαρα την αποχώρηση του υιού Ασαντ. Παράλληλα, η συνθηματολογία των διαδηλώσεων περνάει υποχρεωτικά από την αναφορά στη «Συρία», την «ελευθερία», το «έθνος» και την «ενότητα» ορίζοντας με αυτόν τον τρόπο το κίνημα ως εθνικό/δημοκρατικό.

συνεχιζόμενη ύπαρξη ποικίλων μορφών αυτονομίας όπου διαμορφωνόταν ένα κοινό ανήκειν στην εργατική τάξη. Εδώ και πολλά χρόνια, αυτή η επίκληση στην εργατική ταυτότητα έχει υποχωρήσει σημαντικά. Ειδικότερα, τα τελευταία χρόνια, αιτήματα που επικεντρώνονται στη δικαιοσύνη και τη δημοκρατία αποτελούν κτήμα πολλών αγώνων ανά τον κόσμο όπως στην περίπτωση των εργατικών αγώνων στην Κίνα, οι οποίοι βρίσκουν διαύλους επικοινωνίας στο πλαίσιο της πολιτικής αμφισβήτησης του καθεστώτος ή στην περίπτωση των εξεγέρσεων της Αραβικής Άνοιξης, οι οποίες γίνονται συστατικό στοιχείο του ευρύτερου κινήματος για δημοκρατικό εκσυγχρονισμό. Οι διεκδικήσεις τέτοιου τύπου, οι οποίες προωθούνται μεν με βίβαιο τρόπο από το προλεταριάτο, αλλά μέσω της απορρόφησης των αγώνων από τη σφαίρα της κοινωνίας των πολιτών, παραπέμπουν κατά βάση σε προσδοκία καλύτερης ενσωμάτωσής του στον κύκλο αξιοποίησης του κεφαλαίου ή, στην περίπτωση όσων περισσεύουν, στην αναγνώρισή τους από το κράτος ως εργασιακή δύναμη, ως ζωή που αξίζει να βιωθεί. Αυτοί οι αγώνες, οι οποίοι εμφανίζονται με τη μορφή των καταλήψεων πλατειών, ταραχών, εξεγέρσεων κλπ, ακόμα κι αν συνοδεύονται από γενική απεργία –όπως στην περίπτωση της Τυνησίας, όπου η κήρυξή της αποδείχτηκε κρίσιμη για την ισχυροποίηση του κινήματος και την πτώση του Μπεν Αλί– δεν περνάνε από μια φάση ταξικής αυτονομίας. Η ικανότητα του κεφαλαίου να βρίσκει σε τέτοιους αγώνες ένα σημείο στήριξης για την ανάνεωση και εμπάθυνση της κυριαρχίας του αποτελεί σημαντικό διακύβευμα μέσα στην κρίση. Η πάλι ίσως όχι. Γιατί η ενσωμάτωση των αγώνων στην κίνηση διεύρυνσης των καπιταλιστικών σχέσεων είναι μόνο μία από τις ενδεχόμενες μορφές εξουδετέρωσης των ταξικών αναμετρήσεων –και μάλιστα, από τη σκοπιά του κεφαλαίου, είναι η καλύτερη, η δυναμικότερη. Όταν όμως εμφανίζονται μέσα σε ένα πλαίσιο κρίσης της διαδικασίας συσσώρευσης το οποίο περιορίζει τα περιθώρια χειρισμού των καπιταλιστών, οι ταξικές αναμετρήσεις συχνά απορροφώνται

με πιο πεζό τρόπο: από ενδοκαπιταλιστικές συγκρούσεις. Υπό αυτή την έννοια, η βασική χρησιμότητα του πολέμου στη Συρία είναι να κλείσει το κεφάλαιο της αμφισβήτησης που άνοιξε από την εξέγερση του 2011 με τον πιο σίγουρο τρόπο: εξοντώνοντας και εκτοπίζοντας μαζικά τους προλετάριους.

*

Την παραμονή της εξέγερσης του 2011, η Συρία έχει ήδη μεταβεί από ένα σοσιαλιστικό σύστημα κρατικοποιημένης οικονομίας, περιθωριοποίησης της αστικής τάξης και αγροτικής μεταρρύθμισης σε ένα νεοφιλελεύθερο σύστημα, όπου οι ιδιωτικοποιήσεις ολόκληρων κλάδων της οικονομίας λαμβάνουν χώρα υπό τον πλήρη έλεγχο του καθεστώτος και μέσω νεποτιστικών διαδρομών. Μέσω αυτών αφενός αποφεύγεται η ανάγκη για ριζικό μετασχηματισμό της φυσιογνωμίας του κράτους, διατηρείται η ισχύς του κύκλου γύρω από την ηγεσία και αναπροσαρμόζονται τα δίκτυα διανομής υπεραξίας και προνομίων που δομούν τις σχέσεις μεταξύ κράτους και ιδιωτικού τομέα¹¹ αφετέρου, όταν μειώνονται οι διάφορες πρόσοδοι¹¹ και μειώνεται η ροή χρήματος στα κρατικά ταμεία, η διαχείριση της κοινωνικής δυσaréσκειας –που βαίνει εντεινόμενη μιας και όσοι βρίσκονται από τη μέση και κάτω της κοινωνικής κλίμακας υποτιμώνται διαρκώς– περνάει από την ενίσχυση των διαιρέσεων σε εθνοτική και θρησκευτική βάση και, κυρίως, από το συνεχές λάδωμα της κατασταλτικής μηχανής. Το κράτος μπορεί να εμφανίζεται φαινομενικά ως λεία και έρμαιο στα χέρια του ιδιωτικού τομέα, ο σκληρός πυρήνας του όμως ισχυροποι-

---

¹¹ Παραδείγματα τέτοιων προσόδων αποτελούν η οικονομική βοήθεια που έδιναν οι χώρες του Κόλπου προς τη Συρία ως αντιστάθμισμα στην ισχύ του Ισραήλ, τα έσοδα από τον μαύρο χρυσό καθώς η χώρα γίνεται καθαρός εισαγωγέας πετρελαίου από το 2006 και μετά, τα έσοδα από το λαθρεμπόριο ναρκωτικών κ.α. στον Λίβανο όταν πλέον αποχωρούν οι συριακές δυνάμεις και το ξέπλυμα χρημάτων στον λιβανέζικο τραπεζικό τομέα.

είται εσωτερικά¹².

---

¹² Η Béatrice Hibou στο άρθρο της με τίτλο «Retrait ou redéploiement de l'État» υποστηρίζει πως, στις χώρες του Νότου, οι ιδιωτικοποιήσεις των κρατικών εταιρειών δεν εκφράζουν τόσο την επικράτηση της λογικής της αγοράς όσο έναν πολιτικό επαναπροσανατολισμό και τη στρατηγική της διαχείρισης εκ μέρους των κυβερνώντων των διαφορετικών συμφερόντων εντός του κοινωνικού σχηματισμού. Υπό αυτή την έννοια, αντιλαμβάνεται την ιδιωτικοποίηση ως «νέο κρατικό παρεμβατισμό», ο οποίος επιτρέπει την αυτονομία κινήσεων στους ιδιώτες καπιταλιστές ενισχύοντας παράλληλα την κεντρική εξουσία που ρυθμίζει τις αντιθέσεις μεταξύ τους προς όφελός της. Ένας συνηθισμένος τρόπος να συμβεί αυτό είναι να αναιρεί μονομερώς τις συμβάσεις που έχει υπογράψει μαζί τους. Από κει και πέρα, η Hibou υιοθετεί τον όρο *décharge* από τον Weber για να εκφράσει την ανάθεση κρατικών λειτουργιών σε ιδιώτες από το ίδιο το κράτος ως μια μορφή κυβερνησιμότητας. Η ίδια θεωρεί πως αυτή η ανάθεση μπορεί να αφορά και ζητήματα μονοπωλίου της βίας και σε καμία περίπτωση δεν συνιστά εξασθένηση της κρατικής ισχύος, ενώ δεν αποτελεί φαινόμενο των ημερών μας καθώς έχει υπάρξει αρκετές φορές μέσα στην ιστορία. Γενικότερα, στα κείμενά της που περιλαμβάνονται στη συλλογή με τίτλο *Privatizing the State*, την οποία έχει επιμεληθεί η ίδια, θα υποστηρίξει πως η ρευστότητα των εννοιών του ιδιωτικού και του δημόσιου, μαζί με τη μεθοδολογική παραδοχή –δανεισμένη από την ιστορική κοινωνιολογία του Βέμπερ– ότι το κράτος βρίσκεται συνεχώς υπό κατασκευή χωρίς ποτέ να θεωρείται τελεσίδικα οικοδομημένο, μας οδηγεί να χρησιμοποιήσουμε φουκκικά εργαλεία ανάλυσης των μορφών διακυβέρνησης αφήνοντας σε δεύτερη μοίρα την αντίληψη του κράτους ως παγιωμένης μορφή εξουσίας. Το πολιτικό σκεπτικό της έχει να κάνει με την απόρριψη της ιδέας πως πίσω από τις ιδιωτικοποιήσεις κρύβεται η υποχώρηση, η παρακμή του κράτους ή κάποια αίσθηση απώλειας της κυριαρχίας, της νομιμότητας, της ικανότητας ή της εξουσίας του· ιδέας που υποκρύπτει, σύμφωνα με την άποψή της, μια κανονιστική προσέγγιση του ζητήματος. Και μια βαθιά σοσιαλδημοκρατική νοσταλγία, θα προσθέταμε εμείς. Από την πλευρά της προκρίνει πως «η ανάλυση συγκεκριμένων καταστάσεων μας διδάσκει ότι, προκειμένου να συλλάβουμε και να κατανοήσουμε το κράτος, είναι αδύνατον να διαχωρίσουμε κράτος και εξουσία, κράτος και κυρίαρχη

Ενώ η νομοθεσία υπέρ του ανοίγματος της συριακής οικονομίας στον διεθνή ανταγωνισμό βρίσκεται σε ισχύ από το 1991, η άνοδος του υιού Ασαντ στην εξουσία συμπίπτει με την επιτάχυνση και τον εμπλουτισμό της εφαρμογής της, η οποία επιτρέπει πλέον τη φιλελευθεροποίηση της οικονομίας και τη διευκόλυνση των ξένων επενδύσεων: μεταξύ 2000 και 2001, μια σειρά νόμων θα επιτρέψουν τη δημιουργία ιδιωτικού τραπεζικού συστήματος, χρηματιστηρίου και ιδιωτικών πανεπιστημίων· αργότερα θα ιδρυθούν ειδικές οικονομικές ζώνες στη βάση του κινέζικου μοντέλου, ενώ η ιδιωτικοποίηση πολλών κρατικών εταιρειών θα οδηγήσει το 70% της οικονομικής δραστηριότητας στα χέρια ατομικών καπιταλιστών το 2007, με το ποσοστό του ιδιωτικού τομέα στις εισαγωγές να αυξάνεται παράλληλα από 25% το 1981 σε 80% το 2003. Γενικότερα, από τη δεκαετία του '90 και μετά, το καθεστώς εγκαταλείπει σταδιακά τον λαϊκιστικό χαρακτήρα του παύοντας να εφαρμόζει μέτρα προς όφελος των κατώτερων τάξεων. Η στέρηση των προσόδων μαζί με την αποτυχία της πολιτικής των κολλεκτιβοποιήσεων που είχαν προωθηθεί τις δεκαετίες του '60 και του '70 οδηγούν στην εγκατάλειψη της υπαίθρου και των πρόσφατα αστικοποιημένων περιοχών λόγω της έλλειψης επενδύσεων. Ο πλούτος συγκεντρώνεται στα χέρια λίγων, οι μηχανισμοί αναδιανομής του προς τα κάτω μπλοκάρονται με αποτέλεσμα να οξύνονται οι

ελίτ. Με άλλα λόγια, για να κατανοήσουμε το κράτος, είναι αναγκαίο να κατανοήσουμε τους ανθρώπους που βρίσκονται στην εξουσία και, εξίσου σημαντικό, τα παιχνίδια τους, τις στρατηγικές τους και τις ιστορικές πρακτικές τους. Αυτή η αμοιβαία εξάρτηση καθορίζει το περίγραμμα του κράτους. Είναι αδύνατο να διαχωριστεί το οικονομικό από το πολιτικό, τα ιδιωτικά συμφέροντα από τα δημόσια συμφέροντα, το ειδικό από το γενικό. Ο πολιτικός ρόλος των ιδιωτικών συμφερόντων, ή η μονοπώληση του πλούτου από την ελίτ ή από μια περιορισμένη ομάδα πολιτικών ηγετών, δεν ανατρέπει ή υποσκάπτει το κράτος καθώς αυτοί οι ιδιωτικοί φορείς είναι επίσης και δημόσιοι και κρατικοί φορείς. Αυτές οι πρακτικές συσσώρευσης γίνονται πολιτικές – με άλλα λόγια, μια *gouvernementalité* από μόνη της».

άσχημες συνέπειες της ανεργίας, της κάκιστης διαχείρισης της ξηρασίας την περίοδο 2006-2010 και της απουσίας μιας πολιτικής υπέρ της βελτίωσης των συνθηκών ζωής του πληθυσμού που συνεχώς συρρέει στις πόλεις για να βρει δουλειά ή, μετά το 2003, για να διαφύγει του πολέμου στο Ιράκ. Το καθεστώς χάνει τα ερείσματά του στα χωριά και τις μικρές πόλεις, καθώς οξύνεται το χάσμα μεταξύ πόλης και υπαίθρου. Η συμμετοχή στο κόμμα Μπάαθ παύει να συνδέεται με την κοινωνική άνοδο και την παροχή προνομίων, ο αριθμός των μελών του μειώνεται –στη Δαμασκό, το 2004, καταμετρώνται μόλις 29.000 ενεργά μέλη σε έναν πληθυσμό 4,5 εκατομμυρίων κατοίκων– και ως εκ τούτου χάνει τη σημασία του ως θεσμός διαμεσολάβησης και ελέγχου του προλεταριάτου, το οποίο οδηγείται στη μαύρη οικονομία, εγχρήματη ή μη, για να μπορέσει να επιβιώσει.

Απέναντι σε αυτή τη συνθήκη, το μπααθικό καθεστώς εγκαταλείπει την ιδεολογία του παναραβισμού και, σε συνδυασμό με τη σκληρή καταστολή, εντείνει και εργαλειοποιεί τις εθνοτικές και θρησκευτικές διαίρεσεις ως μόνο πλέον τρόπο κατακερματισμού και διαχείρισης του πληθυσμού. Το κράτος αυτοχαρακτηρίζεται ως συριακό μη νομιμοποιώντας όμως στον ίδιο βαθμό στους πολίτες του το ανήκειν στην πολιτική κοινότητα του έθνους, ειδικά όταν εγείρουν απαιτήσεις. Αυτή η στρατηγική από την πλευρά του κράτους βρίσκει το σύστοιχό της στην καθημερινή πρακτική και στη χωροταξία, καθώς οι διάφορες κοινότητες επιλέγουν να οριοθετηθούν αρκετά αυστηρά κοινωνικά και γεωγραφικά ή μια από την άλλη αποτρέποντας π.χ. τα μέλη τους από το να κάνουν μεικτούς γάμους ή να ζουν στις ίδιες γειτονιές με τους «άλλους». Ενα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της εξέγερσης του 2011 ήταν ότι κατόρθωσε να αναιρέσει προσωρινά αυτή τη στρατηγική ενώνοντας στον δρόμο άνδρες, και δυστυχώς ελάχιστες γυναίκες, διαφορετικής θρησκευτικής και εθνικής προέλευσης, κάτω όμως από την απαίτηση να αναγνωρίσει το κράτος την εθνική ταυτότητά τους ως «Σύριους». Αυτή η διεκδίκηση εθνικής/δημοκρατικής

αναγνώρισης σίγουρα δεν είχε το ίδιο νόημα για όλους τους συμμετέχοντες, καθώς το να είσαι Αραβας ελαχιστοποιούσε τα κρατικά και κοινωνικά προαπαιτούμενα ένταξης στη συριακή ταυτότητα σε σχέση π.χ. με το να είσαι Κούρδος· ως μην ξεχνάμε πως εδώ και δεκαετίες, οι Κούρδοι υφίστανται συστηματικά διακρίσεις από το καθεστώς: η αγροτική μεταρρύθμιση δεν εφαρμόστηκε στις κουρδικές περιοχές σε αντίθεση με το σύνολο της χώρας με αποτέλεσμα πολλοί να μην κατέχουν γη, από το 1961 εκδιώκονται από τα εδάφη κοντά στα σύνορα στα πλαίσια του σχηματισμού «αραβικής ζώνης», από το 1962 120.000 Κούρδοι που κατοικούν στην περιοχή της Jazira στερούνται τη συριακή υπηκοότητα και θεωρούνται πολίτες β΄κατηγορίας φέροντας ταυτότητα κόκκινου χρώματος –αυτή η συνθήκη θα αφορά και τα παιδιά τους, τα οποία στο μέλλον θα θεωρηθούν άνευ πατρίδας, θα στερηθούν τα δικαιώματα ψήφου, κατοχής διαβατηρίου, εργασίας ως δημόσιοι υπάλληλοι, ιδιοκτησίας και λειτουργίας μιας εμπορικής επιχείρησης¹³.

---

¹³ Οι διακρίσεις που υπέστησαν οι Κούρδοι από την πλευρά του συριακού κράτους προκάλεσαν, όπως είχαν στρατηγικά σχεδιαστεί, την ενίσχυση της αίσθησης κατοχής μιας κουρδικής ταυτότητας, αλλά ο μετασχηματισμός της σε πολιτική κινητοποίηση εμποδίστηκε για διάφορους λόγους. Καταρχάς, οι Κούρδοι δεν κατοικούν σε έναν ενιαίο γεωγραφικά χώρο, αλλά σε διάφορες πόλεις και χωριά των διακριτών καντονιών στα βόρεια της χώρας, καθώς και μαζικά σε συνοικίες του Χαλεπιού και της Δαμασκού. Επίσης, το συριακό καθεστώς προσπάθησε να αποκόψει σταδιακά τον κουρδικό πληθυσμό από τα κόμματα που επεδίωκαν να τον εκπροσωπήσουν, εξορίζοντας πολλά από τα μέλη τους. Από την άνοδο του Μπασάρ Ασαντ στην εξουσία και μετά, οι ανισότητες οξύνονται και μαζί τους οι αντιδράσεις από την πλευρά των Κούρδων. Η πρόσληψη Κούρδων στον στρατό –η οποία έχει τις ρίζες της στο μακρινό παρελθόν, καθώς κουρδικές πολιτοφυλακές είχαν χρησιμοποιηθεί από τον πατέρα Ασαντ στη βαριά καταστολή των εξεγέρσεων στο Χαλέπι το 1980 και στη Hama το 1982 εναντίον των Αδελφών Μουσουλμάνων– και η προπαγάνδα μούφτηδων κουρδικής καταγωγής στα τζαμιά δεν κατορθώνει να αμβλύνει τις εντυπώσεις. Ο ρόλος του ελεγκτή των αντιδράσεων του κουρδικού πληθυσμού δίνε-

Σε κάθε περίπτωση, όμως, πρέπει να είμαστε ξεκάθαροι: καμία εθνική ταυτότητα δεν μπορεί να θεωρηθεί επαναστατική, μόνο η διάλυσή των εθνικών ταυτοτήτων μπορεί να χρησιμοποιηθεί προς αυτή την κατεύθυνση κι ας οδύρονται οι αντιιμπεριαλιστές κάθε απόχρωσης. Γιατί πάντοτε η εθνική ταυτότητα θα βρίσκει το όριό της στη διαλεκτική αναγνώρισή της από κάποιου είδους κράτος. Οπως, τηρουμένων των αναλογιών, η

ται τελικά στο PKK βάσει αμοιβαίας συμφωνίας: από το 1979 μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '90, ο ηγέτης του PKK Οτσαλάν εγκαθίσταται στη Συρία, οι αντάρτες του κόμματος διενεργούν επιθέσεις αποσταθεροποίησης σε τουρκικό έδαφος, η συριακή κυβέρνηση παρέχει υλική υποστήριξη καταστέλλοντας όλες τις υπόλοιπες κουρδικές οργανώσεις και θέτοντας τη συνεργασία με το PKK σε στέρεες βάσεις ήδη από τότε. Παρόλο που ο Οτσαλάν θα εκδιωχθεί τελικά από τη Συρία, το PKK δεν θα στηρίζει τις κινητοποιήσεις των Κούρδων, εν πολλοίς αυθόρμητες και χωρίς την ενεργή στήριξη κάποιου πολιτικού φορέα, ακόμα κι όταν το 2004 στο Qamichly θα δολοφονηθούν δεκάδες διαδηλωτές από τις δυνάμεις ασφαλείας. Το PKK θα ιδρύσει το 2003 το PYD, το παρακλάδι του στη Συρία, που όμως δεν έχει απήχηση στον κουρδικό πληθυσμό. Το κόμμα θα επιστρέψει στη Συρία με την εξέγερση του 2011, όταν θα βρει την ευκαιρία να διαπραγματευθεί ξανά με Ασαντ επί της ουσίας το ίδιο πράγμα όπως και παλιότερα: την εγγύηση ότι οι Κούρδοι θα αποτραπούν από την περαιτέρω συμμετοχή στην εξέγερση εναντίον του καθεστώτος του σε αντάλλαγμα μιας μεγαλύτερης(;) αυτονομίας. Πριν οι Κούρδοι κομματικοί, και όσοι καταπίνουν αμάσητη την προπαγάνδα τους, πουλήσουν επαναστατικά παραμύθια για τη Rojava, είχαν ήδη αποδυναμώσει την εξέγερση αποτρέποντας την εμπλοκή των Κούρδων προλετάρων σε αυτή –όπως είχαν κάνει κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων με αφορμή το πάρκο Γκεζί σε πολλές πόλεις της Τουρκίας, ενώ όταν ήταν για την υπεράσπιση του Kobani άφησαν τα μέλη τους να κάψουν πάνω από εκατό κτίρια στο Ντιγιαρμπακίρ, ανακαλώντας τα βέβαια στην τάξη από ένα σημείο και μετά γιατί είχαν ξεφύγει από τον έλεγχό τους– κάνοντας αντιπερισπασμό και υποδεικνύοντας έναν στόχο κάπου αλλού, πέρα μακριά, στην περιφερειακή, διάβαζε κρατικά εγγυημένη, δημοκρατική αυτονομία αντί να συμμετάσχουν παραπάνω στην εξέγερση και βαθύνουν κοινωνικά τα περιεχόμενα εκεί που οι σχέσεις αμφισβητούνται στην πράξη.

εργατική και η γυναικεία ταυτότητα. Αυτά ισχύουν στον καπιταλισμό. Η εξέλιξη της Συριακής Ανοίξης έδειξε πώς η μη ικανοποίηση του δημοκρατικού αιτήματος για αναγνώριση μπορεί, στη συγκρουσιακή διαλεκτική της με την κρατική καταστολή, να οδηγήσει στην προσωρινή ανατροπή του υφιστάμενου καθεστώτος, μαζί όμως με την ανάδυση μιας άλλης, μη εθνικής και σαφώς πιο περιοριστικής: της ισλαμικής ταυτότητας. Που όμως είναι συμβατή με τη δημιουργία (ισλαμικών) κρατών με όχημα την επιβολή των νόμων της σαρία. Εδειξε, παράλληλα, και κάτι άλλο: τον τρόπο που, στη θέση του κράτους που παραπαίει, στήθηκε ένα άλλο, ακόμα και με αυτοδιαχείριση των βασικών μορφών του: της πολιτικής, του νόμου, του δικαίου, των δυνάμεων καταστολής, του στρατού. Πέρα από το γεγονός ότι δεν αμφισβητήθηκε επ' ουδενί η μορφή της αξίας και του χρήματος –η οποία, όπως και οι μορφές του κράτους, είναι πάνω από όλα τρόπος κοινωνικοποίησης, τρόπος σύνδεσης των ανθρώπων μεταξύ τους– δεν υπάρχει καμία αναφορά για κάποια τοπική απόπειρα αυτοδιεύθυνσης που να μην περιλαμβάνει την, κυριολεκτικά, ανάσυρση από τα συντρίμια των προηγούμενων κρατικών υπηρεσιών¹⁴, από το ληξιαρχείο και την παροχή νερού μέχρι την αποκομιδή των σκουπιδιών, την αποκατάσταση της απονομής δικαιοσύνης από κάποιου είδους δικαστήριο περιφρουρημένης από κάποιου είδους αστυνομία και στρατό, ενώ συχνά υπήρξε ανταγωνισμός μεταξύ διαφορετικών ομάδων που πήγαν να στήσουν παράλληλες διαδικασίες στην ίδια περιοχή. Καθοριστική σημασία είχε φυσικά αυτός που μπορούσε να επιβάλει το μονοπώλιο της βίας είτε ήταν σαλαφιστής είτε κοσμικός μουσουλμάνος... Ίσως τα πράγματα να ήταν διαφορετικά αν ταυτόχρονα δεν προστατευόταν το δικαί-

---

¹⁴ Κάποια τελευταία δημοσιεύματα αναφέρουν πως, κατά την ανακατάληψη των εδαφών που προηγουμένως κατείχαν οι δυνάμεις της αντιπολίτευσης, ο συριακός στρατός καίει συστηματικά τα αντίστοιχα κτηματολογικά γραφεία σε μια προσπάθεια αντεκδίκησης απέναντι σε όσους το αμφισβήτησαν.

ωμα στην ιδιοκτησία, η παραμονή των γυναικών στο σπίτι κ.α. Αλλά η ιστορία δεν γράφεται με υποθέσεις...

*

Η εδραίωση του μπααθικού καθεστώτος συνοδεύτηκε από βαριά καταστολή και συστηματική επιτήρηση του πληθυσμού. Παρόλα αυτά, η σταδιακή μείωση των προσόδων οδηγεί το κράτος να μειώσει την αστυνόμευση σε ευρείες περιοχές της πόλης και της υπαίθρου. Το 2011, η Συρία είναι ένα αστυνομικό κράτος με λιγότερους μπάτσους από ό,τι θα έπρεπε: στην επαρχία του Χαλεπιού, καταμετρείτο λιγότερος από ένας αστυνομικός για πεντακόσιους κατοίκους· στην παράνομα χτισμένη συνοικία Salaheddin γύρω από το Χαλέπι, η οποία αριθμεί περί τους 100.000 κατοίκους, δεν υπήρχε αστυνομικό τμήμα· στην πόλη Maraa, η αναλογία ήταν λιγότερο από ένα όργανο της τάξης για χίλιους κατοίκους. Μπορούμε να διακρίνουμε εδώ μια από τις αιτίες που διευκόλυναν τη χωροταξική αγκύρωση των συγκρούσεων τους σε συγκεκριμένες συνοικίες· η καταστολή, κατά παράδοξο τρόπο, διευκόλυνε την εξάπλωση της εξέγερσης τόσο οξυνόμενη, καθώς οι τραυματισμοί και οι δολοφονίες πείσμωναν ακόμα περισσότερο όσους ήταν στον δρόμο, όσο και εν τη απουσία της. Χρειάζεται, όμως, σε αυτό το σημείο να ειπωθούν κάποια πράγματα παραπάνω.

Στη Συρία, οι δυνάμεις ασφαλείας, πραγματικό θεμέλιο του καθεστώτος, έχουν κατά βάση δυο λειτουργίες: αφενός, τον εσωτερικό έλεγχο των θεσμών από μια σειρά υπηρεσιών των οποίων η πολλαπλότητα και η αλληλεπικάλυψη, αρχικά επινοημένων για την αποφυγή της συγκέντρωσης της εξουσίας και των πραξικοπημάτων, οδηγεί στη διόγκωση του ρόλου τους προκαλώντας επιπλέον καταστολή του πληθυσμού και εμφάνιση κρουσμάτων διαφθοράς· αφετέρου, στοχεύουν στην εξάλειψη κάθε διαφωνίας απέναντι στους κυρίαρχους με τον ειδικό τρόπο που αυτό υλοποιείται εντός της συριακής κοινωνίας: συμμετοχή ολόκληρου του κατασταλτικού μηχανισμού

στην κατασκόπευση του πληθυσμού προς αποφυγή κάθε είδους συναθροίσεων με χρήση κυρίως των mukhtar¹⁵ αλλά και των θυρωρών των πολυκατοικιών που ενημερώνουν για όλες τις ύποπτες κινήσεις. Είναι σαφές ότι αυτού του τύπου η προληπτική καταστολή, με χαρακτήρα καθολικής εφαρμογής και εξαίλειψης κάθε μορφής αντίστασης, είναι πιο οικονομική από ό,τι στην περίπτωση αντιμετώπισης ενός συγκροτημένου κοινωνικού κινήματος. Παρόλα αυτά ρισκάρει πολλά όταν ποντάρει στην αναίρεση των διαμεσολαβήσεων μεταξύ κράτους και μεμονωμένου ατόμου διαλύοντας τις οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών και κάνοντας τα βασανιστήρια και τις εξαφανίσεις κατεξοχήν τρόπο αντιμετώπισης όσων αντιστέκονται. Υιοθετώντας μια τέτοια στρατηγική οπτική, το καθεστώς επιλέγει να ασκήσει τον ασφυκτικό έλεγχο της υπηρεσίας πληροφοριών σε όλες εκείνες τις μορφές οργάνωσης της κοινωνίας των πολιτών (επαγγελματικές ενώσεις, φυλές, διανοήση, θρησκευτικοί αξιωματούχοι) που πλαισιώνουν τους θεσμούς. Ακόμα και πριν την άνοιξη του 2011, θα μπορούσε να ειπωθεί πως στο επίπεδο της καθημερινότητας οι θεσμοί διακρίνονταν από μικρά περιθώρια κινήσεων σε σχέση με την κεντρικότητα των μηχανισμών ασφάλειας και των πελατειακών δικτύων. Υπήρχε σαφής έλλειψη δημοκρατικών ελευθεριών. Όσο κι αν οι άσχημες οικονομικές συνθήκες, η ανεξέλεγκτη αύξηση του πληθυσμού που κατοικεί στις πόλεις, το κλείσιμο των αυτιών του καθεστώτος στα αιτήματα των κατώτερων τάξεων, η ανισότητα της χρηματοδότησης μεταξύ των διάφορων θρησκευτικών ομάδων, η μαχητικότητα της κοινότητας των σουνιτών, η περιθωριοποίηση ορισμένων κοινωνικών/εθνοτικών ομάδων μπορούν να θεωρηθούν μεμονωμένες αιτίες της εξέγερσης, εντούτοις πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη το γεγονός ότι, σύμφωνα με κάποιες εκτιμήσεις, στη συριακή κοινωνία δεν υπήρχε εκείνη τη χρονική στιγμή καμιά οργάνωση τόσο ισχυρή και αυτόνομη από το

---

¹⁵ Πρόκειται για συνοικιακούς τοποτηρητές με διοικητικές αρμοδιότητες.

καθεστώς που να μπορεί να στηρίξει μια μαζική κινητοποίηση στον δρόμο. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί, εναλλακτικά, πως οι πρώτες διαδηλώσεις ξεσπούν εκεί που τα υπερεθνικά, εγκληματικά και (διευρυμένα) οικογενειακά δίκτυα είναι πιο πυκνά όπως στην περίπτωση των Daraa, Idlib, Homs και Deir ez-Zor¹⁶ κάτι τέτοιο δεν εξηγεί όμως την ταχύτητα και τη διασπορά των διαδηλώσεων στις άλλες πόλεις. Επίσης, υπάρχουν μαρτυρίες που υποστηρίζουν πως στο αρχικό κίνημα διαμαρτυρίας απουσιάζουν σχεδόν καθολικά ενώσεις, πολιτικά κόμματα και διάσημες προσωπικότητες από τον χώρο του πολιτισμού και των φυλών¹⁶. Αν πάλι υποθέσουμε πως η βασική αιτία έναρξης των κινητοποιήσεων είναι τα κύματα «ηθικού σοκ» λόγω του βασισμού των νεαρών γκραφιτάδων στη Daraa, τότε θα πρέπει την ίδια στιγμή να απαντήσουμε γιατί οι διαδηλώσεις παράγονται τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή και μάλιστα αποτελούν για τη συντριπτική πλειοψηφία των Σύριων την πρώτη φορά που κατεβαίνουν στον δρόμο. Οφείλουμε να διατυπώσουμε το ερώτημα καθαρά: τι εξωθεί κατά βάση μη πολιτικοποιημένα άτομα, που δεν διαθέτουν καμιά πρωθύστερη δομή κινητοποίησης, να αντιπαρατεθούν με ένα ιδιαίτερα βίαιο καθεστώς;

Οι κινητοποιήσεις εξηγούνται από γεγονότα που λαμβάνουν χώρα έξω από τη συριακή επικράτεια, και πιο συγκεκριμένα από την Αραβική Ανοιξη που έχει προηγηθεί σε άλλες χώρες, τα οποία και προσφέρουν μια μοναδική, όπως εκλήφθηκε από τους ίδιους τους συμμετέχοντες, ευκαιρία να διαδηλώσουν εναντίον του καθεστώτος. Εχοντας στον κλασικά εννοούμενο δημόσιο χώρο εξασθενημένες διαμεσολαβήσεις και τη διαρκή επιτήρηση του κράτους, οι Σύριοι κατεβαίνουν στον δρόμο

---

¹⁶ Υπήρξαν πολύ λίγες οργανώσεις που κάλεσαν στις αρχικές διαδηλώσεις, ο ρόλος τους ήταν περιθωριακός και οπωσδήποτε δεν είναι δυνατόν να θεωρηθούν πρωταίτιοι των αρχικών διαδηλώσεων. Οι συγγραφείς του *Syrie*, μάλιστα, κατατάσσουν τη Συριακή Ανοιξη στην κατηγορία των κινητοποιήσεων χωρίς υποκινητή όπως στην περίπτωση του Ιράν το 1979 και της Ανατολικής Γερμανίας το 1989.

χρησιμοποιώντας παράλληλα τα σπίτια τους ως ημιδημόσιους χώρους όπου συναντιούνται, με ολοένα και μεγαλύτερη μυστικότητα, και παρακολουθούν στην τηλεόραση έναν-έναν τον Μπεν Αλί, τον Μουμπάρακ, τον Καντάφι και τον Σαλέχ να καθαιρούνται διαδοχικά. Επίσης, σε πολλά τζαμιά, γίνονται κηρύγματα εναντίον του Μπεν Αλί και του Μουμπάρακ, τα οποία στρέφονται έμμεσα εναντίον του καθεστώτος, ενώ δεν είναι τυχαίο πως, κατά τη σκλήρυνση της καταστολής και την απαγόρευση των συναθροίσεων, οι διαδηλώσεις θα ξεκινάνε από τα τζαμιά, καθώς εκεί θα είναι το μόνο μέρος που μπορούν να συναντηθούν οι άνθρωποι μεταξύ τους. Στον ριζικό μετασχηματισμό του αστικού δημόσιου χώρου ως προϋπόθεση κινητοποίησης συμβάλλουν προφανώς και τα social media, μιας και η σελίδα «Syrian Revolution Network» –σύμβολο της εξέγερσης και ηλεκτρονικός ιστρούκτορας των διαδηλώσεων, καθώς εκεί μεταξύ άλλων συγκεντρώνονταν οι προτάσεις για τα κεντρικά συνθήματά τους– δημιουργείται στο Facebook ήδη στις 18 Ιανουαρίου 2011. Με τον ιδιότυπο διαμεσολαβητικό ρόλο της καλεί συνεχώς τους Σύριους να κατέβουν στον δρόμο και υποβοηθά την ανταλλαγή εμπειριών: στη Δαμασκό, στις 31 Ιανουαρίου, περίπου εκατό άτομα διαδηλώνουν στην πλατεία Arnus με κεριά και πινακίδες που γράφουν «Ναι στην ελευθερία»· στις 17 Φεβρουαρίου, η βίαιη συμπεριφορά ενός αστυνομικού προς έναν έμπορο στη συνοικία Suq Hamidiyya της Δαμασκού προκαλεί το ξέσπασμα αυθόρμητης διαδήλωσης εναντίον της αστυνομικής βίας· στο Χαλέπι, τον Φεβρουάριο, ένας άνδρας δηλώνει στο Facebook την πρόθεσή του να αυτοπυρποληθεί όπως ο Τυνησίος Mohamed Tarek Bouazizi επιδιώκοντας προφανώς το ξέσπασμα ταραχών που θα οδηγήσουν, όπως στην Τυνησία, στην πτώση του καθεστώτος. Στις 18 Μαρτίου, θα λάβουν χώρα οι πρώτες μεγάλες διαδηλώσεις που θα δείξουν πως ήταν εφικτό όχι μόνο να διαδηλώνεις, αλλά και «να κάνεις την επανάσταση».

Μην έχοντας την ανάγκη πολιτικών πρωτοποριών για να

κατέβουν στον δρόμο, οι Σύριοι δίνουν μορφή στη δική τους Ανοιξη, γρήγορα όμως καταλαβαίνουν ότι δεν είναι δυνατόν να ακολουθήσουν το ρεπερτόριο δράσεων των Τυνήσιων ή Αιγύπτιων αδελφών: οι καταλήψεις δεν ήταν δυνατόν να υιοθετηθούν ως πρακτική εξαιτίας της σκληρής καταστολής του καθεστώτος, η απόπειρα κατάληψης μιας πλατείας στη Homs, στις 17 Απριλίου, καταλήγει σε δεκάδες νεκρούς· αρχικά, στις εύπορες συνοικίες των μεγάλων πόλεων, οργανώνονται διαδηλώσεις τύπου flash mob, οι οποίες όμως σταδιακά εγκαταλείπονται καθώς όχι μόνο προσελκύουν γρήγορα τις δυνάμεις καταστολής –οι περιοχές αυτές θα παραμείνουν καλά φυλασσόμενες καθ’ όλη τη διάρκεια της εξέγερσης και εν συνεχεία του πολέμου, καθώς στηρίζουν πλήρως το καθεστώς– αλλά και επειδή στελεχώνονται από διαδηλωτές διαφορετικών συνοικιών, για τους οποίους θα γίνεται ολοένα και μεγαλύτερο πρόβλημα να διαπεράσουν τα μπλόκα ελέγχου των δυνάμεων ασφαλείας. Γενικά μιλώντας, το ρεπερτόριο των αρχικών δράσεων περιορίζεται σε διαταξικές συγκεντρώσεις και σύντομες πορείες εντός δημόσιων χώρων (τζαμί, πάρκο, πανεπιστήμιο) που συνοδεύονται από συνθήματα εναντίον του καθεστώτος. Επιτόπιες μαρτυρίες και βίντεο στο Youtube συγκλίνουν στον καθορισμό των νεαρών ανδρών ως βασικών συμμετεχόντων, ενώ αρχικά θα συμμετέχουν γυναίκες καταλαμβάνοντας συγκεκριμένες θέσεις στο μπλοκ της διαδήλωσης, συνήθως στο κέντρο ή στο τέλος, και υιοθετώντας χαρακτηριστικές πρακτικές όπως το πέταγμα ρυζιού ή οι έντονοι οδυρμοί.

Καθώς η κάθοδος στον δρόμο θα γίνεται πιο δύσκολη και θα απαιτούνται μεγαλύτερες προφυλάξεις, επί ποινή θανάτου, οι διαδηλωτές επιδιώκουν την ανωνυμία καλύπτοντας συστηματικά τα χαρακτηριστικά του προσώπου τους, εντείνοντας τις μετακινήσεις εκτός της περιοχής που διαμένουν –επιλέγοντας πολλές φορές ως βάση τους μικρά χωριά στην περίμετρο των πόλεων– και ενεργοποιώντας τους στενούς δεσμούς που διαθέτει κάθε σόι ή παρέα, οι οποίοι πολλαπλασιάζουν τις βοήθει-

ες και τους χώρους προφύλαξης. Τηρουμένων των αναλογιών, μπορούμε να διακρίνουμε σε αυτό το σημείο την ομοιότητα με την εξέγερση του Δεκέμβρη 2008, όπου ξανά η παρέα υπήρξε ο βασικός τρόπος οργάνωσης, όμως καθώς η Συριακή Ανοιξη ανοίγει και σε άλλα κοινωνικά στρώματα πέρα από τη νεολαία, αναζητήθηκαν ιδιωτικοί, μέσα από την κοινωνία πολιτών ως τέτοια, τρόποι συντονισμού χωρίς την ανάγκη διαμεσολάβησης από κάποιον πολιτικό φορέα. Και αυτό είναι ένα ακόμα στοιχείο του σύγχρονου χαρακτήρα της, όσο κι αυτό δεν ενθουσιάζει τις αυτοαποκαλούμενες πολιτικές πρωτοπορίες¹⁷. Πρόκειται ίσως για την αραβική, και πολύ πιο κοινωνική, εκδοχή των affinity groups. Η κλιμάκωση των δολοφονιών, το πένθος για τους νεκρούς, η λύσσα να αντισταθείς σκληραίνουν τις σχέσεις μεταξύ των μελών αυτών των ομάδων και συντάσσουν με μια ιδιαίτερη ηθική γραμματική την κοινή τους γλώσσα. Πολλοί θα συναντηθούν επίσης μέσα στα υπερπλήρη κελιά των φυλακών και θα συνδεθούν με σχέσεις αλληλεγγύης. Τα μήντια και το ίντερνετ υποστηρίζουν σημαντικά τη διαδικασία συντονισμού μεταξύ των ομάδων, δημιουργούν την αίσθηση του ανήκειν στο εθνικό κίνημα των διαδηλώσεων της Παρασκευής και συντηρούν μια διαδικασία μίμησης μεταξύ κινητοποιήσεων, οι οποίες παραμένουν τοπικές από οργανωτική σκοπιά¹⁸ είναι τα καλέσματα για ενότητα μέσω Facebook που παίζουν τον αρχικό συντονιστικό ρόλο, παραμένοντας όμως άτυπα και μη

---

¹⁷ Παραπέμπουμε τον αναγνώστη στη συνέντευξη που έδωσε η Ταξική Αντεπίθεση (Ομάδα Αναρχικών και Κομμουνιστών) στην εκπομπή «Με Χωρίς Πατρίδα» της ERT Open στις 10.2.2017 για τον τρόπο με τον οποίο είναι αναγκαίο να εξαφανιστεί σε δευτερόλεπτα ραδιοφωνικού χρόνου η Συριακή Ανοιξη ως κοινωνική εξέγερση –με τον ίδιο τρόπο που υποτιμάται η σημασία του δικού μας Δεκέμβρη στη βάση του προτάγματος οικοδόμησης της πολιτικής οργάνωσης που υποτίθεται ότι μας λείπει για να γίνει η επανάσταση– για να μπορέσει η οργάνωση να πλασάρει τον εαυτό της ως πολιτικά αξιόπιστη σε αντιιμπεριαλιστικά συνέδρια στη Δαμασκό, συνομιλώντας και με μέλη της κυβέρνησης Ασαντ.

επιτρέποντας ταυτόχρονα την οικοδόμηση μια ενοποιημένης διοίκησης σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο.

Το καθεστώς δεν θα έχει έτοιμη στο συρτάρι μια στρατηγική αντιμετώπισης της εξέγερσης. Παρόλα αυτά, είναι δυνατόν να διακριθούν, κατά τους συγγραφείς του *Syrie*, ορισμένα χαρακτηριστικά της. Αρχικά, θα προσπαθήσει να απαντήσει στις διαδηλώσεις κάνοντας ορισμένες παραχωρήσεις οικονομικής και κοινωνικής φύσης ή υποχωρώντας τακτικά σε ορισμένα θέματα που προκαλούσαν κατά τόπους τριβές. Δευτερευόντως, θα ξεκινήσει να προπαγανδίζει ευρέως ότι οι ταραχές οφείλονται αποκλειστικά στους σουνίτες Αραβες στοχοποιώντας τους κατασταλτικά, παρόλο που αποτελούν το 70%(!) του πληθυσμού, και προσδένοντας στο άρμα του τις μειονότητες με διάφορα ανταλλάγματα· δίνοντας έτσι πρακτικά μαθήματα αντιεξέγερσης και του τρόπου με τον οποίο μετασχηματίζεται μια ευρεία κοινωνική διαμαρτυρία σε πραγματικό εμφύλιο. Τρίτον, οξύνοντας σε υψηλά επίπεδα την καταστολή, βγάζοντας με τον τρόπο αυτό τους μετριοπαθείς από το προσκήνιο, φυσικά και πολιτικά, και λύνοντας τα χέρια των ριζοσπαστών, αυτών που επιδιώκουν ιδεολογικά το ανέβασμα του πήχυ της βίας¹⁸. Οι

---

¹⁸ Αυτός είναι ο πραγματικός λόγος που θα απελευθερωθούν πολλοί φανατικοί ισλαμιστές από τις φυλακές του καθεστώτος εκείνη την περίοδο, η διαλεκτική του μετασχηματισμού της εξέγερσης σε εμφύλιο, η οποία εξ ορισμού χρειάζεται δύο πόλους, όχι έναν. Το ότι η επανάσταση υπονομεύεται όταν μετατρέπεται σε εμφύλιο πόλεμο φαίνεται ότι οι σύντροφοι της Πρωτοβουλίας Φυλακισμένων Αναρχικών το αντιλαμβάνονται μόνο εν μέρει όταν γράφουν, στο επίμετρο της αξιολογής 68σέλιδης έκδοσης για τη Συριακή Επανάσταση που επιμελήθηκε το Ταμείο Αλληλεγγύης Φυλακισμένων και Διωκόμενων Αγωνιστών, ότι «η εγκατάλειψη της επανάστασης και η μετατροπή σε εμφύλιο ήταν η προδιαγεγραμμένη κατάληξη από τη στιγμή που ο ένοπλος αγώνας δεν ελέγχεται από τις συντονιστικές επιτροπές και πέρασε στα χέρια των οπλισμένων κομμάτων διαμεσολαβώντας συμφέροντα ξένα προς τη συριακή επανάσταση και τους στόχους της ελευθερίας». Ενώ η μπροσούρα στοιχειοθετεί το γεγονός ότι μόνο φαινομενικά υπήρχε

αντιπαράθεση μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων στην περιοχή και ότι κοινός στόχος της έμπρακτης συνεργασίας τους ήταν το τσάκισμα της εξέγερσης («Το μήνυμα [των Μεγάλων Δυνάμεων] είναι σαφές: Μην το διανοηθούμε να εξεγερθούμε για να ανατρέψουμε τους τυράννους και απευθύνεται όχι μόνο στους σύριους, αλλά και σε όλους τους καταπιεσμένους της ασταθούς περιοχής της Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής, φτάνοντας μέχρι τα (κλειστά) αυτιά των υπηκόων του πρώτου κόσμου. Χρειάζεται όλοι να ξέρουν ότι όταν κάποιος ακόμα τολμούν και εξεγείρονται θα ματώνουν»), εντούτοις σε άλλο σημείο νωρίτερα γράφουν ότι «Αλλωστε εκεί στηρίζονται [οι εχθροί των εξεγερμένων] σε τελική ανάλυση, στην υλικοτεχνική υπεροχή. Επομένως οι επαναστάτες έχοντας γνώση αυτού του γεγονότος βασίζουμε τη δύναμή μας, κυρίως στην όσο το δυνατόν πλατύτερη λαϊκή βάση (που κι αυτό συνδέεται διαλεκτικά με την ισχύ των όπλων)». Όταν καταλήγουν τα όπλα να γίνουν το κριτήριο της αντιπαράθεσης, τότε η επανάσταση έχει ήδη ηττηθεί, γιατί η ισχύς της βρίσκεται στην ανατροπή των κοινωνικών σχέσεων και στη ριζοσπαστικοποίηση των περιεχομένων, στην πολλαπλότητα των εξουσιών που αμφισβητούνται. Αν δεν προχωρήσει γρήγορα η υπονόμευση της αξίας, της ατομικής ιδιοκτησίας, του κράτους, της πατριαρχίας, του ρατσισμού κ.α. τότε κανένας λαϊκός στρατός δεν πρόκειται να σώσει την παρτίδα, το υπάρχον θα βγει ήδη κερδισμένο όποιο στρατόπεδο κι αν επικρατήσει. Η Συριακή Ανοιξη επεκτάθηκε γρήγορα, αλλά το ίδιο γρήγορα συνάντησε τα εσωτερικά όριά της ως εθνική/δημοκρατική διαμαρτυρία, κάτι που οι συγγραφείς δεν φαίνεται σε κανένα σημείο να αντιλαμβάνονται. Αυτός είναι και ο βασικός λόγος που δεν μπορούμε να μιλάμε για επανάσταση στη Συρία και όχι γιατί «η οργάνωση της αυτοάμυνας των συμβουλίων από τα κάτω δεν είχε προχωρήσει» ή γιατί «οι τοπικές συντονιστικές επιτροπές ενώ ήταν στο απόγειο της πολιτικής ισχύος τους, δεν είχαν τη δυνατότητα να αντεπεξέλθουν στον ένοπλο αγώνα, λόγω έλλειψης τόσο εξοπλισμού, όσο και στρατιωτικής εμπειρίας». Οι εξεγερμένοι δεν χρειάστηκαν τίποτα από όλα αυτά για να αποκτήσουν δεσμούς και να προχωρήσουν παρά την καταστολή, το όριο των σχέσεων που μπόρεσαν και ήθελαν να ανατρέψουν ήταν αυτό που καθόρισε τις εξελίξεις που ακολούθησαν: ο στρατός δεν διαλύθηκε σε σημείο που να καταστεί άχρηστος και ένα σεβαστό κομμάτι του πληθυσμού συνέχισε μέχρι τέλους να στηρίζει το καθεστώς, έστω κι αν εκβιάστηκε η επιβίωσή του από τον Ασαντ

όπως στην περίπτωση της μειονότητας των Αλαουιτών. Παράλληλα, οι σύντροφοι φαίνεται να ταλαντεύονται όσον αφορά την ίδια την άρνηση της συμμετοχής εκατομμυρίων Σύριων στον πόλεμο αποδίδοντάς την στην «έλλειψη οργανωμένης πολιτικής αντιπρότασης» χωρίς να τη συνδέουν με το αντιπολεμικό κίνημα που οι ίδιοι θα ήθελαν να δουν να δημιουργείται, από ποιους άραγε; Μόνο από τις διαδηλώσεις στο εξωτερικό που ποτέ δεν μαζικοποιήθηκαν; Σε αντίθεση με τους συγγραφείς, δεν πιστεύουμε πως «μάλλον τα πράγματα θα ήταν πολύ διαφορετικά αν συνέρρεαν αναρχικοί και αριστεροί απ' όλον τον κόσμο όπως συνέβη στη Ροτζάβα, για να ενισχύσουν τις υγιείς δυνάμεις της αντίστασης». Οι ίδιοι οι προλετάριοι ξέρουν καλύτερα από όλους με ποιους τρόπους θα ικανοποιήσουν τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους και πείστηκαν ότι η στρατιωτικοποίηση δεν τις ευνοούσε. Επειδή οι συγγραφείς σκέφτονται την επανάσταση με το δικό τους ιδεολογικό τρόπο, που συμπεριλαμβάνει τη δήθεν αναγκαία ύπαρξη μιας οργανωμένης ένοπλης πρωτοπορίας, είναι αναγκαίο (ξανά) να θεωρήσουν πως «όταν λείπει η πολιτική συνείδηση, η συλλογική μνήμη και οι προπαρασκευαστικές διεργασίες σε επίπεδο εξοπλισμού, τα εξεγερμένα πλήθη είναι ευάλωτα στη χειραγώγηση με διάφορους τρόπους» θαρρείς αφενός ότι οι ενέργειες των προλετάριων δεν είναι επαρκώς πολιτικές από μόνες τους και αφετέρου οι πολιτικές οργανώσεις δεν είναι ανοιχτές στη χειραγώγηση(!). Τέλος, δεν θεωρούμε τυχαίο πως σε κανένα σημείο του κειμένου δεν εξηγείται αναλυτικά ποιες ήταν οι επαναστατικές διαδικασίες κατά τη Συριακή Ανοιξη, καθώς για τους συγγραφείς η συζήτηση για το περιεχόμενο της επανάστασης εξαντλείται στο δίπολο «αυτοοργάνωση και ένοπλη σύγκρουση» που επαναλαμβάνεται αρκετές φορές στο κείμενο. Οι ίδιοι, ανάγοντας τον πόλεμο στην υπέρτατη στιγμή μιας επαναστατικής διαδικασίας, πασχίζουν πολύ για να βρουν μια θέση στις αυτοαποκαλούμενες ένοπλες πρωτοπορίες εντός των εξεγέρσεων –όλες οι εξεγέρσεις στον πλανήτη τα τελευταία χρόνια βέβαια δεν χρειάστηκαν κάτι τέτοιο, στον δρόμο ξεπεράστηκαν όλα τα πρακτικά προβλήματα που τέθηκαν και οι σύντροφοι δεν φαίνεται να το γνωρίζουν– που φτάνουν στο σημείο να υποστηρίξουν πως «Η έλλειψη εμπειρίας στην παράνομη δράση κατέστησαν εύκολη λεία τους εξεγερμένους για τον στρατό και τους μισθοφόρους του Ασαντ. Η εμφάνιση εξοπλισμένων ομάδων, είτε φρονταμενταλιστικών, είτε των ταξιαρχιών που λιποτάκτησαν από τον κυβερνητικό στρατό, έδωσε ένα

λιποταξίες από τον στρατό και οι έφοδοι σε αστυνομικά τμήματα θα δώσουν επιπλέον όπλα στα affinity groups για να αντιπαρατεθούν στις δυνάμεις ασφαλείας· οι εξεγερμένοι δεν είχαν ανάγκη κάποια προϋπάρχουσα ένοπλη οργάνωση που θα τους καθοδηγήσει ή θα εγγυηθεί την ασφάλειά τους. Η ισχύς του κι-

---

καταφύγιο στους εξεγερμένους. Είναι βασικός νόμος της επιβίωσης πως όταν βάλλεσαι πανταχόθεν θα εμπιστευτείς τον πρώτο που θα σου προσφέρει μια αμυδρή έστω ελπίδα σωτηρίας. Τα χαρακτηριστικά έπονται». Δυστυχώς για τους ανιδιοτελείς συντρόφους που θέλουν να παίξουν τη ζωή τους κορώνα-γράμματα και να κερδίσουν «μια ηθική υπεροχή έναντι όσων λόγω θέσης ή τύχης ή αδυναμίας δεν ρισκάρουν τόσο», τα χαρακτηριστικά δεν έπονται, έχουν σημασία γιατί σχετίζονται με τις κοινωνικές σχέσεις που αφήνονται στο απυρόβλητο. Ισως αν, στα πλαίσια της εμπειριστατωμένης έρευνάς τους, ασχολούνταν εξίσου π.χ. με το λεγόμενο γυναικείο ζήτημα και το τι θα σήμαινε η άρση της έμφυλης καταπίεσης εντός μιας εξεγερτικής διαδικασίας, να κατανοούσαν ότι η αυτοοργάνωση, δυστυχώς, δεν είναι «ενστικτώδης ανθρώπινη αντίδραση όταν όλες οι βεβαιότητες καταρρέουν», αλλά να αναρωτιόντουσαν πόσο μπόρεσε να αποτελέσει, και στη Συρία έγινε αυτό, το όχημα για να συμμετάσχει στην αμφισβήτηση των κοινωνικών σχέσεων το θηλυκό μισό του πληθυσμού. Για να μη μιλήσουμε για τις κρατικές λειτουργίες ή τις καπιταλιστικές σχέσεις. Υστερόγραφο: Γνωρίζουμε όλοι καλά πως τα κράτη είναι αυτά που εδώ και αιώνες έχουν τελειοποιήσει την παροχή ασφάλειας και προστασίας προς όλες τις κοινωνικές ομάδες. Δεν πιστεύουμε πως είναι αυτό το πεδίο, η εγγύηση ασφάλειας, που θα πρέπει να δοθεί έμφαση κατά τη διάρκεια μιας εξέγερσης. Εκεί, στην άρνηση του милитарισμού και στην όξυνση της κριτικής στο σύνολο των εξουσιαστικών σχέσεων πιστεύουμε ότι εντοπίζεται η μόνη πιθανότητα να ξεφορτωθούμε τον αντιιμπεριαλισμό και τον δίδυμο αδερφό του, τον κρατισμό, στην πράξη. Και όχι θεωρητικοποιώντας εκ των προτέρων ότι «πιθανόν σε μια τέτοια διαδικασία να αναγκαστούμε να συμμαχήσουμε με κομμάτια που όχι μόνο μπορεί να μη μας εκφράζουν, αλλά επιπλέον να είμαστε ιδιαίτερα επικριτικοί ως εχθρικοί απέναντί τους». Θα πρέπει να διαλυθεί ο λαός ως διαταξική, εθνική δημιουργία για να μπορέσει η επανάσταση να έχει κάποιες, και οπωσδήποτε όχι προβλεπόμενες από κάποια συνταγή, πιθανότητες επικράτησης.

νήματος ήταν η γρήγορη επέκτασή του, η ήττα του ήταν ότι δεν προχώρησε αρκετά σε περιεχόμενο και αμφισβήτηση των κοινωνικών σχέσεων αφήνοντας χώρο στις ισλαμικές δυνάμεις υπεράσπισης της τάξης που εισρέουν από το εξωτερικό για να συνεχίσουν στο όνομά του τη σύγκρουση με κρατικούς όρους. Οι αυτόνομες ομάδες Σύριων θα συσχετιστούν κατά βάση με στρατιωτικούς που αυτομολούν από το καθεστώς συγκροτώντας από κοινού τον κοσμικό Ελεύθερο Συριακό Στρατό, ο οποίος και θα γίνει με έναν τρόπο ο επίσημος φορέας τους και θα εγγυηθεί στις περιοχές που ελέγχει την ανοικοδόμηση των πόλεων, τη δημιουργία συμβουλίων, τη διενέργεια εκλογών κ.α.

Ο αρχικός κατακερματισμός σε αυτόνομες ομάδες θα αμβλυνθεί σημαντικά καθώς θα βαθαίνει περαιτέρω η ήττα της εξέγερσης αφενός μέσω της στρατιωτικοποίησης και αφετέρου μέσω της επικράτησης της ισλαμιστικής ρητορικής εντός του κινήματος που προωθούν ισχυροί σαλαφιστικοί ένοπλοι σχηματισμοί όπως η Jabhat Al-Nusra. Δεν θα αρθεί όμως εντελώς ποτέ: το στρατόπεδο της λεγόμενης συριακής αντιπολίτευσης θα παραμείνει πιο «πλουραλιστικό» και ρευστό¹⁹, πολύ λιγότερο καθοδηγούμενο από μια κεντρική επιτροπή από ό,τι στην περίπτωση των «επαναστάσεων», των οποίων το Ισλαμικό Κράτος και το PKK/PYD διατείνονται ότι είναι φορείς. Και αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό που θα θέλαμε να υπάρχει και στις δικές μας μελλοντικές εξεγέρσεις, οι οποίες θα θέλαμε να μην εγκλωβιστούν σε μια «κεντρική» αντιπαράθεση με το κράτος στη βάση της αλλαγής κυβέρνησης ή πολιτεύματος, αλλά με διάχυτο και αποκεντρωμένο τρόπο να διαλύσουν όλα τα

---

¹⁹ Γι' αυτό, για μεγάλο διάστημα, θα παραμείνει στο σύνολό του εκτός των χρηματοδοτικών προτεραιοτήτων των κρατών και των οργανώσεων που θα παρέμβουν στην ανατροπή του καθεστώτος Ασαντ, τα οποία αναγκάζουν τις πολυάριθμες ομάδες να κινηματογραφούν τα κατορθώματά τους και να τα ανεβάζουν στο διαδίκτυο αναζητώντας σπόνσορες(!) μένοντας εκτός μιας άμεσης γεωπολιτικής επιρροής.

στηρίγματα του κράτους μέσα στις κοινωνικές σχέσεις.

ΓΥΝΑΙΚΑ, ΕΘΝΟΣ, ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

Έμοιαζε βασικό ζήτημα αρχής ότι όποιος έφερε όπλο θα έπρεπε σε τελική ανάλυση να λογοδοτεί σε δομές με φορά από κάτω προς τα πάνω και όχι από πάνω προς τα κάτω – κι αν όχι, κάποιο φοβερό λάθος συνέβαινε. Ακόμα και στρατιώτες στις *YPJ* ενοχλούνταν μερικές φορές όταν κάποιος τους έλεγε ότι δέχονται “εντολές” από τους διοικητές τους. Αυτός είναι ο λόγος, επέμεναν, που [η *Rojava*] δεν συνιστούσε κράτος. Και αντιλαμβάνονται ότι η απελευθέρωση από τις δομές βίας και καταπίεσης προχώραγε απρόσκοπτα. Όταν ρωτούσαμε για τις καταβολές των γυναικείων πολιτοφυλακών, συχνά μας υποδεχόταν το ίδιο μοτίβο: «Λοιπόν, είμαστε αντικαπιταλιστριες. Νομίζουμε πως ένα πράγμα που μας έδειξε ο εικοστός αιώνας είναι ότι δεν μπορείς να ξεφορτωθείς τον καπιταλισμό χωρίς να ξεφορτωθείς το κράτος. Και δεν μπορείς να ξεφορτωθείς το κράτος χωρίς να εξαλείψεις την πατριαρχία». Και η υπονόηση: το να δώσεις σε όλες τις γυναίκες πρόσβαση σε αυτόματα όπλα μοιάζει σαν εντελώς προφανές σημείο για να ξεκινήσει κανείς.

Το κουρδικό κίνημα αμφισβητεί το κράτος σε ένα εννοιολογικό επίπεδο πριν από το ιστορικό: η έννοια του κράτους εμφανίζεται εδώ σε σχέση με τον τρόπο οργάνωσης των θεσμών και όχι με την ίδια την ύπαρξη των θεσμικών οργάνων. Είναι πάνω απ’ όλα ένας τρόπος σκέψης της λειτουργίας του. (Το κίνημα της *Rojava* προτείνει ένα όραμα που δεν θα πρέπει να είναι άκριτα αποδεκτό ούτε αλαζονικά απορριπτέο, αλλά θεωρείται χρήσιμο για όλους εκείνους που αρθρώνουν μια κριτική του κράτους, προκειμένου να ζητήσει από αυτούς, μια πιο προσεκτική ματιά και σε τελική ανάλυση, του τι το κράτος πραγματικά είναι). Οι κοινότητες και τα Λαϊκά Σπίτια, για παράδειγμα, έχουν επίσης

μια σημαντική γραφειοκρατική λειτουργία: μερικά κορίτσια περιούν από αυτά, προκειμένου να υποβάλουν αίτηση για άδεια για να φύγουν από την Rojava (γιατί κάποιος χρειάζεται άδεια...), παρόλο που θα πρέπει να είναι επικυρωμένο από το διοικητικό συμβούλιο των πολιτών και το διοικητικό συμβούλιο του καντονιού, και ένα άλλο αγόρι ρωτά για την απαλλαγή από τη στρατιωτική θητεία, που εισήχθη πρόσφατα από το νομοθετικό συμβούλιο, λόγω της μελέτης, και αυτός θα πρέπει να ακολουθήσει παρόμοια πορεία. Μήπως δεν είναι αυτή η γραφειοκρατική λειτουργία επαρκής για να θυμηθούμε, για μια ακόμη φορά, τη λειτουργία του κράτους; Ένας σύντροφος που παρευρίσκεται στο Λαϊκό Σπίτι, προσφέρει μια απάντηση ενός διαφορετικού είδους: «Εδώ οι άνθρωποι έχουν πρακτικά προβλήματα να λύσουν και να σκεφτούν, τη ζωή στη φτώχεια και τον πόλεμο, και δεν δίνουν μία δεκάρα για θέματα που αφορούν το “μαλλί της κατσίκας”»: *θέλουν τα κοινωνικά και τα καθημερινά προβλήματα να λύνονται*. Η Ghalia, πίσω από το λουλουδένια-διανομορφωμένο πέπλο που καλύπτει το κεφάλι της, και με το βλέμμα της και με την κατανόηση, *μιας από καιρό μητέρας*, ήρεμα προσθέτει: «Η νοοτροπία μας είναι διαφορετική από τη νοοτροπία του κράτους: Αυτό είναι σημαντικό. Βοηθάμε ο ένας τον άλλον, δεν θέλουμε να εξουδετερώσει ο ένας τον άλλο. Το κράτος πάνω απ’ όλα είναι μια λογική, και εδώ η λογική αυτή δεν υπάρχει».

Αναμφίβολα, η σαφής βελτίωση της θέσης της γυναίκας μετά την αποχώρηση των συριακών στρατευμάτων από τη Rojava – η οποία ήταν ως επί το πλείστον ειρηνική κατόπιν συμφωνίας μεταξύ Ασαντ και PKK/PYD – αποτελεί ίσως το πιο χειροπιαστό αποτέλεσμα της αλλαγής καθεστώτος στην περιοχή και δεν πρέπει να σχετικοποιείται όσο κοσμική κι αν ήταν η συριακή κοινωνία’ οι γυναίκες πολλά θα είχαν να πουν γι’ αυτή τη «θέση» που σίγουρα δεν φοράει μόνο μαντίλα. Σε τι ακριβώς όμως συνίσταται αυτή η βελτίωση; Αγγίζει ουσιαστικές πλευρές της καθημερινότητας ή αφορά κυρίως την καλύτερη

μεταχείριση των γυναικών από τις δημόσιες υπηρεσίες; Αποτυπώνεται σε νόμους η διαφορετική αντιμετώπιση σε σχέση με το παρελθόν ή η αναφορά στην κατάργηση της πατριαρχίας υπάρχει μόνο τυπικά γραμμένη σε προπαγανδιστικά εγχειρίδια; Και πόσο μπορούμε να μιλάμε για πραγματική βελτίωση της θέσης οποιουδήποτε, στην τελική, όσο διαρκεί ο πόλεμος;

Αυτό που συνήθως δεν τίθεται είναι η συγκεκριμένη συγκυρία υπό την οποία διατυπώνονται αυτά τα ερωτήματα· με άλλα λόγια, παραβλέπεται η συσχέτιση μεταξύ καλύτερης μεταχείρισης των γυναικών από το νέο καθεστώς και αναγκών διεξαγωγής του πολέμου. Ο οποίος, ας μην ξεχνάμε, είναι εδώ και αιώνες «ολοκληρωτικός» με την έννοια ότι πρέπει να κινητοποιήσει το σύνολο του πληθυσμού. Δεν θα σταθούμε στην επίκληση ιστορικών καταβολών από μορφές μητριαρχικής κοινωνικής οργάνωσης όσον αφορά τις ρίζες των Κούρδων, κάθε έθνος ζει με τους δικούς του μύθους έτσι κι αλλιώς. Αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι ότι η προπαγάνδα περί γυναικείας απελευθέρωσης εγγράφεται ακριβώς στην ανάγκη να ευαισθητοποιηθεί περισσότερο υπέρ της εθνικής προσπάθειας το μισό εκείνο του πληθυσμού που οπωσδήποτε δεν φέρει τα προνόμια που απολαμβάνει το άλλο μισό. Επικαλούμενο τη «δημοκρατική αυτονομία» το PKK μετεμφυτεύει και προσαρμόζει σε συριακό έδαφος τις πρακτικές ένταξης των γυναικών στις υποδομές πολιτικής και στρατιωτικής στήριξης του αντάρτικου, σε πόλη και ύπαιθρο, που έχει υιοθετήσει επί μακρόν στην αντιπαράθεσή του με το τούρκικο κράτος και που πλέον έχει σχεδόν τελειοποιήσει· γι' αυτό και μπόρεσε να τις στήσει και να τις πλασάρει τόσο γρήγορα ως σίγουρη απάντηση στην πατριαρχία²⁰. Με

---

²⁰ Ομολογουμένως, όμως, στη Rojava, η όποια προωθούμενη απελευθέρωση της «γυναίκας» γενικά, και όχι των γυναικών ειδικά, δεν συμβαδίζει με την απελευθέρωση της ερωτικής επιθυμίας και μπορεί να συνυπάρχει μαζί με παλιές καλές μιλιταριστικές συνταγές που απαγορεύουν π.χ. την ερωτική σχέση μεταξύ ανταρτών στο μέτωπο. Το ζήτημα δεν είναι φυσικά αν η ερωτική σχέση είναι συμβατή με την

αυτό δεν θέλουμε σε καμία περίπτωση να αρνηθούμε σε καμία γυναίκα την αίσθηση της μεγαλύτερης ελευθερίας και αυτοπεποίθησης που μπορεί να νιώθει. Απλά να υποστηρίξουμε πως η έμφυλη καταπίεση, η πατριαρχία και η δομική αλληλεπίδρασή τους με το πολιτικό, με το κράτος, έχουν διαστάσεις που αναγκαστικά ξεφεύγουν από το εμπειρισμό του βιώματος.

Η Maria Mies, στο βιβλίο της *Patriarchy and Accumulation on a World Scale: Women in the International Division of Labour*²¹ που εκδόθηκε το 1986, αφιερώνει ένα ολόκληρο κεφάλαιο στη σχέση ανάμεσα στα εθνικοαπελεθερωτικά κινήματα και τη

αποτελεσματικότητα της όποιας πολεμικής μηχανής, αλλά αν είναι δυνατόν σήμερα, μετά από δεκαετίες σταλινικής ηθικής, να σκεφτόμαστε την επαναστατική διαδικασία χωρίς έρωτα, ακόμα και κατά την αναπόφευκτη σύγκρουση με τις δυνάμεις της αντεπανάστασης, που θα είναι πολλές και κοντινές. Το θέμα, όμως, δεν αφορά μόνο την οργάνωση της ζωής στο μέτωπο, αλλά και εντός του ίδιου του κοινωνικού σχηματισμού. Η ίδια η Hediye Yusuf, που συναποτελεί με ένα ακόμα κομματικό στέλεχος την ηγεσία της Δημοκρατικής Ομοσπονδίας της Rojava, δηλώνει ότι έχει απαρνηθεί τις ερωτικές σχέσεις υπέρ μιας επαναστατικής ζωής. Δεν αρνούμαστε την επιλογή της οποιασδήποτε να καθορίζει μόνη της τη σεξουαλικότητά της. Αυτό που μας ενδιαφέρει εδώ είναι ο τρόπος που η αποχή από τις ερωτικές σχέσεις συνδέεται με μια συντηρητική καθεστωτική «επαναστατικότητα» που υποτίθεται στα λόγια επιτίθεται στην αρσενική κυριαρχία, ενώ στην πράξη στηρίζει κοινωνικά την οικογένεια και τις ετεροσεξουαλικές σχέσεις, κατεξοχήν θεμέλια της πατριαρχίας. Από την πλευρά μας, δεν μπορούμε να φανταστούμε την κριτική στην πατριαρχία χωρίς την κριτική στο ίδιο το φύλο ως κοινωνική κατασκευή, ως αμφισβήτηση των ίδιων των κατηγοριών του “άνδρα” και της “γυναίκας”. Ούτε χωρίς την απελευθέρωση της ερωτικής επιθυμίας και την κριτική στην οικογένεια. Οπως είπε και η Emma Goldman, «αν δεν μπορώ να χορέψω, τότε δεν πρόκειται για την επανάστασή μου».

²¹ Ευχαριστούμε τον Ν. για την υπόδειξη αυτού του ενδιαφέροντος βιβλίου.

γυναικεία απελευθέρωση. Αρχικά, εκτός από τις αφίσες²² στο γραφείο της κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Βιετνάμ, θυμάται πως, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70, πολλές φεμινίστριες στη Δύση είχαν επενδύσει στον συνδυασμό του αντιιμπεριαλιστικού αγώνα με τον αγώνα ενάντια στην πατριαρχία, γιατί πίστευαν πως θα συνέβαινε κάτι ανάλογο με το φοιτητικό κίνημα εντός του οποίου είχαν λάβει χώρα σημαντικές εξελίξεις όσον αφορά τα φεμινιστικά ζητήματα: ένα πολιτικό κίνημα, όμως, δεν είναι το ίδιο με ένα κοινωνικό που λόγω της αυτονομίας του έχει την εγγενή τάση να επικεντρώνει στην αμφισβήτηση των κοινωνικών σχέσεων, του πραγματικού επίδικου μιας επαναστατικής προοπτικής. Η Mies διαπιστώνει πως, την εποχή που γράφει, οι δυτικοί φεμινιστικοί κύκλοι επιλέγουν να αγνοούν το γεγονός ότι η γυναικεία απελευθέρωση δεν ακολούθησε την εθνική απελευθέρωση στην περίπτωση των εθνικοαπελευθερωτικών αγώνων σε Ασία, Λατινική Αμερική και Αφρική είτε υποστηρίζοντας (αυτοί οι κύκλοι) ότι οι φεμινίστριες της Δύσης «δεν έχουν δικαίωμα να ασκούν κριτική σε αυτές τις χώρες», ότι «δεν ξέρουμε αρκετά για το τι συμβαίνει εκεί», ότι πρόκειται για «χώρες που διαφέρουν ιστορικά και πολιτισμικά

---

²² Κόκκινο φόντο, τρεις γυναίκες με όπλα στα χέρια και λεζάντα: Καμπότζη, Λάος, Βιετνάμ, Νίκη! Ευτυχώς για εμάς –και σε διάψευση των αυταπατών που προωθούν σε σχέση με τους αντιιμπεριαλιστικούς αγώνες της Rojava, του συριακού κράτους, της συριακής αντιπολίτευσης ή όποιου άλλου στρατού όσοι ανακαλύπτουν εκεί τη νέα ιδεολογική τους Αμερική– η Mies διαθέτει μνήμη, αναπολεί πόσο πολύ είχε επηρεαστεί από την προπαγάνδα που συνέδεε τη γυναικεία με την εθνική απελευθέρωση και εκφράζει τη διάψευση που νιώθει συγκρίνοντας τις προσδοκίες του τότε με την πραγματικότητα των σοσιαλιστικών καθεστώτων σε αυτές τις χώρες την εποχή που η ίδια γράφει. Επίσης, αναρωτιέται αυτοκριτικά γιατί δεν αισθάνθηκε κάποια απορία για την προπαγανδιστική επιλογή μιας γυναίκας, είτε οπλισμένης είτε με ένα παιδί στην πλάτη, για να συμβολίσει την ελευθερία ενός έθνους. Πόσο υπάρχει τελικά αυτή η λογική σύνδεση ανάμεσα στην εθνική και τη γυναικεία απελευθέρωση;

από τη Δύση και η κριτική απέναντί τους θα αντιστοιχούσε σε μια ακόμα εκδήλωση πατερναλισμού και ευρωκεντρικού πολιτιστικού ιμπεριαλισμού»²³ είτε αποφεύγουν να τοποθετηθούν επί του ζητήματος επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον μόνο στη δική τους κοινωνία. Η ίδια απορρίπτει αυτές τις στάσεις²³ και προχωράει στη συγκριτική μελέτη των καθεστώτων της Σοβιετικής Ενωσης, της Κίνας και του Βιετνάμ πριν και μετά τον απελευθερωτικό αγώνα τους. Χωρίς να μπορούμε σε λεπτομέρειες, έχει μια σημασία να ακολουθήσουμε τη συλλογιστική της και να αναδείξουμε μια σειρά σημαντικών ερωτημάτων που αφορούν την πιθανότητα γυναικείας χειραφέτησης.

Για τη Mies, το ζήτημα δεν είναι μόνο αν μετά τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση στην πολιτική εξουσία, αλλά και αν επιτεύχθηκε ο στόχος μιας κοινωνίας χωρίς τάξεις και καταργήθηκε ο καταπιεστικός και εκμεταλλευτικός έμφυλος καταμερισμός εργασίας που, ας μην το ξεχνάμε, είναι σύμφυτος της ανάδυσης του καπιταλιστικού

---

²³ Με αφορμή το γεγονός ότι η Mies απορρίπτει την επικέντρωση των δυτικών φεμινιστριών στους δικούς τους κοινωνικούς σχηματισμούς, θα θέλαμε να πούμε δυο λόγια για τις οικοφεμινιστικές απόψεις της. Αυτή η πολιτική στάση συνεπάγεται μια άτυπη και άρρητη σύνδεση της γυναίκας, στον ενικό, με τη φύση. Και πως τον ρόλο του κεφαλαίου στην καταστροφή της φύσης, παίζει ο άντρας στην προσωπικότητα και το σώμα («το έδαφος») της γυναίκας. Αυτή η αντίληψη κρύβει στο βάθος μια ουσιοκρατική αντίληψη όσον αφορά τη γυναίκα και –πράγμα που μας ενδιαφέρει εδώ περισσότερο– μια οικουμενική διάσταση της γυναικείας καταπίεσης, ενώ κάτι τέτοιο δεν ισχύει· δεν έχουν όλες οι γυναίκες τις ίδιες ανάγκες χειραφέτησης. Είναι ίσως πατώντας σ' αυτή την οικουμενική διάσταση που η Μίες ασκεί κριτική στις δυτικές φεμινίστριες, μιας και για εκείνες –αν όχι για όλες, τότε σίγουρα γι' αυτές στις οποίες αναφέρεται– η πατριαρχία είναι μια γενική ιδέα μεν, αλλά αφορά κάθε φορά συγκεκριμένους κοινωνικούς σχηματισμούς δε. Για εμάς, οπωσδήποτε όχι μόνο δεν είναι απορριπτέο, αλλά συνιστά και προτεραιότητα να ασκείται κριτική στον δικό μας κοινωνικό σχηματισμό.

τρόπου παραγωγής. Η απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα εξαρτάται, σε τελική ανάλυση, από την έννοια της κοινωνίας και το μοντέλο ανάπτυξης της οικονομίας που ακολουθείται κατά τη διάρκεια και μετά τον αντιιμπεριαλιστικό αγώνα. Εδώ καθίσταται σημαντική η έννοια του έθνους-κράτους, γιατί μετά την έκβαση της αναμέτρησης τα έθνη κράτη είναι τα πολιτικά υποκείμενα που αναλαμβάνουν τις τύχες των ανθρώπων. Μπορεί ο πόλεμος στη Συρία να μην έχει τελειώσει ακόμα, μπορεί στη Rojava να έχει επιτραπεί η εγκατάσταση διαφορετικών εθνοτήτων, όμως οι Κούρδοι αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού, η κυριαρχία του PKK/PYD είναι αδιαμφισβήτητη πάνω στο μονοπώλιο της βίας όσον αφορά είτε την αστυνομία είτε τον νέο στρατιωτικό συνασπισμό των Συριακών Δημοκρατικών Δυνάμεων, έχει προωθηθεί συστηματικά η εκμάθηση της κουρδικής γλώσσας στα σχολεία, έχουν ξαναστηθεί στα πόδια τους υπό κουρδικό έλεγχο όλοι σχεδόν οι κρατικοί θεσμοί που προϋπήρχαν, ενώ όταν χρειάστηκε για διάφορους λόγους να επιβληθεί η ομογενοποίηση, εκδιώχθηκαν αραβικοί πληθυσμοί από χωριά²⁴. Η καθιέρωση της υποχρεωτικής διπλής ηγεσίας, από έναν άνδρα και μια γυναίκα, σε όλα τα επίπεδα της (αυτο)διοίκησης, η δημιουργία παράλληλων θεσμών, αποτελούμενων μόνο από γυναίκες –σε όλα σχεδόν τα διοικητικά επίπεδα που π.χ. διαχειρίζονται την απονομή δικαιοσύνης σε περιστατικά που αφορούν βία εναντίον των γυναικών– όσο σημαντική κι αν είναι για τις ίδιες, έχει αποτρέψει την καταστολή του εσωτερικού εχθρού π.χ. με τη μορφή των διώξεων όσων δεν επιθυμούν να καταταγούν στον στρατό της Rojava²⁵. Όσο κι αν είναι χρήσι-

---

²⁴ Σχετικά παραδείγματα αναφέρονται στο αρκετά αποκαλυπτικό, για την εσωτερική καταστολή που άσκησε το PKK/PYD και τη συνεργασία του με το καθεστώς Ασαντ, άρθρο με τίτλο «*The Chameleons of Rojava*» που μπορεί να βρεθεί στο unfetteredfreedom.wordpress.com.

²⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα καταστολής ανυπότακτων περιγράφεται στο άρθρο του syriadirect.org με τίτλο «*Some Kurds dodge conscription, wary of rumored offensive for A-Raqqa*»: “A battle that is not

μο, για τις θηλυκές κατοίκους της βόρειας Συρίας, να αναδειχθεί η γυναικεία οπτική γωνία εντός των θεσμών, δεν αμφισβητείται η αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων, δομικής για την επιβίωση ενός (εθνο)κρατικού σχηματισμού ακόμα και στα πρώτα του βήματα. Το δικαίωμα στην ατομική ιδιοκτησία δεν αμφισβητείται στο Σύνταγμα της Rojana, γι' αυτό και μπορούν να υπάρχουν αναφορές για κατασκευαστικές εταιρείες που χτίζουν εντατικά πολυκατοικίες σε βομβαρδισμένες περιοχές της επικράτειας για να στεγαστούν οι ίδιες οικογενειακές σχέσεις που υπήρχαν και πριν. Αν και οπωσδήποτε δεν μπορούμε να μιλάμε για καπιταλιστική ανάπτυξη στην περιοχή, δεδομένου μάλιστα του εμπάρκο, αν και όχι 100% στεγανού, που έχουν επιβάλλει στη Rojana οι γειτονικές χώρες, εντούτοις έχουν διασφαλιστεί στο εσωτερικό οι εμπορικές συναλλαγές κάθε δυνατής μορφής, συμπεριλαμβανομένου των λαθραίων σε ποιο επίπεδο μπορούμε τελικά να αναζητήσουμε τελικά το μέτωπο προς την πατριαρχία, εκτός της αλλαγής του ποσοστού που καταλαμβάνουν τα φύλα στους θεσμούς αντιπροσώπευσης του εθνικού (πρωτο)κράτους; Η σύνδεση μεταξύ πατριαρχίας και ατομικής ιδιοκτησίας ήταν, εξ' όσων γνωρίζουμε, από τις πρώτες που είχαν αναδειχθεί ιστορικά από το ίδιο το φεμινιστικό κίνημα και είναι πολύ κεντρική για να υποκρίνεται η κουρδική προπαγάνδα ότι την αγνοεί, ενόσω μάλιστα δεν μπορεί να εννοηθεί κράτος χωρίς υπεράσπιση της ατομικής ιδιοκτησίας²⁶.

---

ours to fight”».

²⁶ Υπάρχουν όμως κι άλλες διαδικασίες κρατικοποίησης, της εφεξής ενιαίας γεωγραφικά και διοικητικά περιφέρειας στη Βόρεια Συρία ή της Rojana/Δυτικό Κουρδιστάν σύμφωνα με τους Κούρδους εθνικιστές, περισσότερο κοντινές στην ελληνική εμπειρία, περισσότερο «ευαίσθητες» όχι όμως λιγότερο σημαντικές: «Υπήρχε πριν δυο χρόνια [το 2014], τουλάχιστον, ένας πολύ μεγάλος αριθμός προσφύγων Ezidî που ζούσαν σε στρατόπεδα στο Cezîrê, το πιο ανατολικό από τα καντόνια της Rojana. Αυτοί οι άνθρωποι ήταν σε άθλια κατάσταση γιατί, ενώ οι τοπικές κολλεκτίβες μπορούσαν να τους προμηθεύσουν με ψωμί και βενζίνη, και τα δύο εν αφθονία στο Cezîrê, δεν είχαν τα μέσα να τους προμηθεύσουν

τίποτε άλλο. Η υπηρεσία προσφύγων του ΟΗΕ στην αρχή αρνήθηκε την παροχή τεντών με το επιχείρημα ότι, καθώς η Rojana αποτελούσε από τεχνικής άποψης ακόμη τμήμα της κυρίαρχης συριακής κυβέρνησης, δεν μπορούσε να κάνει τίποτα μέχρι να πάρει άδεια από τις αρμόδιες υπηρεσίες... Εν τέλει, καβατζώθηκαν σκηνές, και κάποιες γεννήτριες, αλλά πρακτικά τίποτε άλλο. Καθώς το [εξωτερικό] εμπόριο είχε κοπεί, εκτός από απρόβλεπτες μορφές λαθρεμπορίου, και υπήρχε μια μόνο γέφυρα [που συνέδεε τη Rojana με το ιρακινό Κουρδιστάν], η Rojana λίγο-πολύ υποχρεώθηκε να στραφεί προς διεθνείς ΜΚΟ για τα πάντα: από εκπαιδευτικό υλικό μέχρι ανταλλακτικά για μηχανήματα αιμοκάθαρσης· για να δουλέψεις, όμως, με μια ΜΚΟ πρέπει να μοιάζεις και να είσαι οργανωμένος, τουλάχιστον με κάποιον τρόπο, όπως μια κυβέρνηση. Οπωσδήποτε, για να σε πάρουν οι διεθνείς δυνάμεις στα σοβαρά πρέπει να έχεις υπουργούς, διπλωμάτες, τις παγίδες της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Αλλά την ίδια στιγμή, όλοι με τους οποίους μίλησα – συχνά αρκετά εκνευρισμένοι – επέμειναν ότι αυτός ο μηχανισμός δεν συνιστούσε κράτος υπό καμία έννοια». Αυτά είναι τα λόγια του David Graeber, ενός διεθνούς φήμης υποστηρικτή της Rojana, από τον πρόλογο του ενδιαφέροντος βιβλίου *Revolution in Rojana*, Pluto Press, 2016, σε δική μας μετάφραση. Σας προτείνουμε να το διαβάσετε για να δείτε κι εσείς τη διαφορά με τη φιλο-PKK προπαγάνδα που επικρατεί στα ελληνικά (και εναλλακτικά) μήντια. Εκτός από τις εσωτερικές αιτίες, λοιπόν, υπάρχουν και εξωτερικές, εκτός των τυπικών συνόρων ενός κράτους-έθνους, που το υποχρεώνουν να λειτουργεί ως τέτοιο: οι απαιτήσεις της ένταξης στο ήδη υπάρχον σύστημα κρατών, τα διεθνή στάνταρ που πρέπει να πληροί μια κρατική οντότητα για να είναι αποδεκτή και αναγνωρισμένη από τις υπόλοιπες οντότητες και να μπορεί να επωφεληθεί από τις εμπορικές, διπλωματικές, στρατιωτικές κ.α. σχέσεις με αυτές. Ο ρόλος που αναλαμβάνουν οι ΜΚΟ σε αυτή την περίπτωση δεν είναι καθόλου μικρός. Από τον ίδιο πρόλογο: «Με τα στάνταρ της Human Rights Watch, όμως, αυτό [η συλλογικά συμφωνημένη επιβολή ποινής σε έναν δράστη χωρίς μεσολάβηση επίσημης δίχης] αποτελεί παράβαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μιας και τέτοιες δίχες δεν ικανοποιούν τα “διεθνή στάνταρ”. Η αυστηρή κρίση μιας αξιοσέβαστης ΜΚΟ, με τη σειρά της, σημαίνει σχεδόν σίγουρα ότι, για τη Rojana, θα είναι δύσκολο να εισάγει όπλα (δηλαδή, [σημαίνει] τον θάνατο περισσότερων νεαρών ανδρών και γυναικών στο πεδίο της μάχης) και πιθανόν ότι θα κάνει πιο

δύσκολες τις συμφωνίες με άλλες ΜΚΟ για την εισαγωγή, ας πούμε, ινσουλίνης, κάτι που με τη σειρά του σημαίνει ότι οι διαβητικοί θα πεθάνουν επίσης. Αυτό αρχίζει να δίνει μια αίσθηση του είδους των ηθικών διλημμάτων που αντιμετωπίζουν όσοι προσπαθούν να δημιουργήσουν νέους, επαναστατικούς θεσμούς υπό τις συνθήκες που ήδη υπάρχουν». Ευχόμαστε ειλικρινά καλή τύχη στον Graeber και τους όμοιούς του, αλλά νομίζουμε πως εδώ και πολύ καιρό η κατάσταση είναι μη αναστρέψιμη. Υπάρχει, παρόλα αυτά, ένα στοιχείο που αφορά την κρατική διοίκηση της Rojava που χρήζει περαιτέρω προσοχής: Στο σύστημα συμβουλίων/τοπικής αυτοδιοίκησης τεσσάρων επιπέδων που προωθεί το ΡΚΚ/ΡΥΔ, Κομμούνα-Γειτονιά-Περιφέρεια-Λαϊκό Συμβούλιο Δυτικού Κουρδιστάν, προβλέπεται η δυνατότητα συμμετοχής «πολιτικών κομμάτων, ΜΚΟ και κοινωνικών κινημάτων» στο περιφερειακό συμβούλιο του τρίτου επιπέδου. Δεν γνωρίζουμε κανένα άλλο παράδειγμα κράτους στην ιστορία που να επιτρέπει άμεσα σε μια ΜΚΟ ως τέτοια να συμμετάσχει σε κάποιο επίπεδο (αυτο)κυβέρνησης. Δεν γνωρίζουμε τις ακριβείς σκοπιμότητες της κουρδικής διοίκησης, αν και μόνο εκατέρωθεν ωφελιμισμό διακρίνουμε, μπορούμε όμως να φανταστούμε την επίδραση που μπορεί να έχει κάτι τέτοιο στο συλλογικό φαντασιακό των λεγόμενων ανατρεπτικών κύκλων καθώς η ΜΚΟ ως θεσμός συνδέεται πλέον άμεσα με την πραγματοποίηση της «επανάστασης»· με τα λόγια των συγγραφέων του *Revolution in Rojava*: «Επομένως, η κλασική οργάνωση με μη κυβερνητικό τρόπο (ΜΚΟ) δεν μπορεί να εφαρμοστεί στη Rojava, ακριβώς επειδή όλα σχετίζονται με τον πολίτη [everything is civil], από τις κομμούνες μέχρι τις ενώσεις της κοινωνίας πολιτών, οι οποίες διασυνδέονται με το σύστημα των συμβουλίων». Το κράτος έχει εξαφανιστεί διαλυόμενο μέσα στην κοινωνία πολιτών, ως δια μαγείας! Δεν ξέρουμε ποιους επιδιώκουν να πείσουν οι συγγραφείς για την αντιεξουσιαστική εξουσία που προωθούν. Μια τέτοια τακτική κίνηση, πάντως, από την πλευρά του καθεστώτος στη Rojava βρίσκεται σε πλήρη αντιστοιχία με τη μκο-ποίηση της αλληλεγγύης ως κουλτούρα «αντίστασης», καθώς εδώ και πολύ καιρό, και με διάφορες καμπάνιες αυτό που ζητείται μεταξύ άλλων από τους υποστηρικτές της Rojava είναι να χρηματοδοτήσουν εξ αποστάσεως το project ή την τάση εντός του εκεί κινήματος που θεωρούν πιο «ριζοσπαστική» ή που απλά έχει περισσότερο «νόημα»· δες ενδεικτικά το άρθρο με τίτλο «What do you mean you support Rojava?» στο weareplanc.org. Και που φυσικά δεν εί-

Από τα παραδείγματα που χρησιμοποιεί η Mies, θα σταθούμε λίγο παραπάνω στην Κίνα με μόνο στόχο να δείξουμε πως, ακόμα και από τη σκοπιά που αντιμετωπίζει την επανάσταση ως κρατική υπόθεση, τα μέτρα που έχουν υιοθετηθεί στη Rojana υπολείπονται της αποτελεσματικότητας που θέλουν να επιδεικνύουν οι κομματικοί υπεύθυνοί της. Οι γυναίκες συμμετείχαν ευρέως στον κινέζικο εμφύλιο πόλεμο, ο οποίος συνδυάστηκε με τη λήψη ανατρεπτικών μέτρων κατά προτεραιότητα στην ύπαιθρο αντί της ραγδαίας εκβιομηχάνισης· αγνοούμε εντελώς αν έχει υπάρξει και η παραμικρότερη παρέμβαση στις παραγωγικές σχέσεις στην περιοχή της βόρειας Συρίας. Ο μεγάλος Τιμονιέρης Μάο, πολύ πριν από τον Οτσαλάν, είχε συμπεριλάβει ειδική αναφορά στην πατριαρχική εξουσία των ανδρών επί των γυναικών ως μια από τις τέσσερις εξουσίες που κρατάνε υποταγμένο τον κινέζικο λαό και θα έπρεπε να ανατραπούν. Γι' αυτό και μετά την επανάσταση, εισήχθη μια σειρά νομικών αλλαγών που προσπάθησαν να συνδυάσουν την κατάργηση της εξουσίας του άνδρα-συζύγου με την είσοδο των γυναικών στην κοινωνική παραγωγή: Ο νέος νομικός Κώδικας που αφορούσε τις έγγαμες σχέσεις συνδυάστηκε με την αγροτική μεταρρύθμιση, καθώς η κομματική ηγεσία αποφάσισε να μοιράσει στρέμματα όχι σε οικογένειες, που θα σήμαινε de facto στους άνδρες αρχηγούς τους, αλλά σε όσους εργάζονταν στα χωράφια δίνοντας έτσι σε πολλές γυναίκες το δικαίωμα κατοχής γης. Λαμβάνοντας υπόψη τη διευκόλυνση της λύσης του γάμου που παρείχε ο νέος Κώδικας και την υποσχόμενη οικονομική ανεξαρτησία, λόγω του δικαιότερου αναδασμού της γης,

---

να απαραίτητο να συμμετέχει επίσημα μια ΜΚΟ, αρκεί ο τρόπος που κινούνται οι εθελοντές εκεί να μοιάζει με τη λειτουργία μιας ΜΚΟ, να είναι υπεύθυνοι, μη κριτικοί και να υπακούν στις διαταγές των κομματικών της (αυτο)διοίκησης. Για μια κριτική του ρόλου των ΜΚΟ σε ελληνικό έδαφος, παραπέμπουμε στο κείμενο που συνόδευσε την παρέμβαση στη ΜΚΟ Praksis και μπορεί να βρεθεί στο αθηναϊκό indymedia.

μεταξύ των φύλων, δεν εκπλήσσει ίσως η υποβολή πληθώρας διαζυγίων εκ μέρους των γυναικών κατά την πρώτη μετεπαναστατική περίοδο. Δεν γνωρίζουμε να έχει υιοθετηθεί στη Rojava κανένα παρόμοιο μέτρο και αυτό δεν συμβαίνει μόνο επειδή το PKK/PYD θέλει να τα έχει καλά με τους γαιοκτήμονες της περιοχής που ελέγχει²⁷. Μη δίνοντας στις γυναίκες εξουσία πάνω στις υλικές συνθήκες ζωής τους και καναλιζάροντας τις προοπτικές χειραφέτησης –κυρίως μέσα από ευκαιρίες μόρφωσης

---

²⁷ Στο ενδιαφέρον μεταφραμένο άρθρο «*The Economy of Rojava*», με στοιχεία Μαρτίου 2016, από το cooperativeseconomy.info παρουσιάζεται αρκετά αναλυτικά η οργάνωση της οικονομικής ζωής στα τρία καντόνια συνοδευόμενη από εκτεταμένα αποσπάσματα συνεντεύξεων ορισμένων οικονομικών υπευθύνων της περιοχής. Εκεί αναφέρεται πως η ιδιοκτησία των μεγάλων γαιοκτημόνων δεν έχει απαλλοτριωθεί από την περιφερειακή διοίκηση, ενώ μόνο τα δύο τρίτα της μεγάλης γαιοκτησίας έχουν διανεμηθεί προς καλλιέργεια, πάντα προς όφελος της πολεμικής οικονομίας· όσο κι αν αυτή η τελευταία θέλει να εμφανίζεται ως «ο τέταρτος δρόμος» υπό το ένδυμα της «κοινωνικής οικονομίας» και άλλων αυτοδιαχειριστικών ιδεολογιών που όχι μόνο αδυνατούν να συλλάβουν και να συνοδεύσουν την έμπρακτη κατάργηση του κεφαλαίου, αλλά και αποκρύπτουν την ύπαρξη κεντρικού κρατικού σχεδιασμού της οικονομίας: μεταξύ άλλων, του «*Ινστιτούτου για την Οικονομική Ανάπτυξη*» με κεντρικά γραφεία στο Dêrik, ορισμένες από τις αρμοδιότητες του οποίου είναι ο εκσυγχρονισμός της γεωργίας και της βιομηχανίας και η ρύθμιση του εσωτερικού και εξωτερικού εμπορίου, πάντα υπό συνθήκες εμπάργκο. Παρεμπιπτόντως, στο ίδιο άρθρο αναφέρεται πως, ήδη από τα μέσα του 2015, έχει δημιουργηθεί βιομηχανικό πάρκο στο καντόνι του Afrîn έκτασης 84.000 τ.μ., όπου στεγάζονται 800 χώροι εργασίας «οι οποίοι συνεισφέρουν στην επιβίωση 5.000 οικογενειών», σύμφωνα με το άρθρο «*Communal Economy Grows In Rojava Despite War*» του ίδιου ιστότοπου. Δεν βρήκαμε καμία συγκεκριμένη αναφορά στις συνθήκες εργασίας εκεί, παρόλο που γενικότερα επισημαίνεται πως οι συνεργατικές επιχειρήσεις στελεχώνονται αποκλειστικά από γυναίκες ή είναι μεικτής σύνθεσης. Με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τον έμφυλο καταμερισμό εργασίας στην περιοχή. Ευχαριστούμε τον Α. για την υπόδειξη αυτού του άρθρου.

σε κάποια πανεπιστήμια, κομματικής κοπής, που ιδρύει ή την εργασία στις δημόσιες υπηρεσίες, την πρόσβαση στις οποίες όμως ελέγχει καταλυτικά— το καθεστώς καθιστά ελκυστικότερη προοπτική για μια νέα γυναίκα που θέλει να ξεφύγει από την καταπιεστική συνθήκη της οικογένειάς της τη συμμετοχή στις γυναικείες πολιτοφυλακές ΥΡJ²⁸, όπου δεν μαθαίνει μόνο να κρατάει όπλο αλλά διαβάζει, συζητάει και γενικά συμμετέχει σε μια νέα κοινότητα-πάροχο μιας νέας συλλογικής, και όχι προσωπικής, ταυτότητας· όπου μαθαίνει εμπράκτως, όπως όλοι οι μέλλοντες φαντάροι, πως οι ατομικές ανάγκες και επιθυμίες οφείλουν να υποταχθούν στην πολεμική, δηλαδή, προετοιμασία. Υπεύθυνος για την οποία είναι σε τελική ανάλυση ο κομματικός μηχανισμός, όσο κι αν στο κατώτερο διοικητικό επίπεδο της «δημοκρατικής αυτονομίας» οι αποφάσεις εμφανίζονται να παίρνονται αμεσοδημοκρατικά σαν ο μιλιταρισμός να μπορούσε πράγματι να αποτελέσει όχημα χειραφέτησης για τις γυναίκες. Στην Κίνα, το κόμμα, βλέποντας τις ραγδαίες εξελίξεις όσον αφορά τη διάλυση των οικογενειών, στέλνει τα στελέχη του να σαρώσουν την επαρχία προσπαθώντας να πείσουν τα ζευγάρια να λύνουν τα προβλήματά τους με διάλογο και όχι δια νόμου, ενώ σταδιακά θα επαναφέρει την προπαγάνδα που εξυψώνει τη γυναίκα ως νοικοκυρά· στη Rojava, το καθεστώς αρκείται να συγκρίνει τον εαυτό του με το Ισλαμικό Κράτος και την ακραία μεταχείριση που επιφυλάσσει στις γυναίκες.

Υπάρχει θεωρητική λαθροχειρία όταν στην προπαγάνδα του ΡΚΚ/ΡΥΔ και των υποστηρικτών του αποσυνδέονται μεταξύ

---

²⁸ Υπάρχει βέβαια και μια άλλη οπτική, σύμφωνα με την οποία οι οικογένειες επιτρέπουν στις παρθένες, κόρες τους να μπουκν στις ΥΡJ επειδή γνωρίζουν ότι επικρατεί γενικά η συντηρητική κομματική ιδεολογία αποχής από τις ερωτικές σχέσεις. Το αρκετά κατατοπιστικό άρθρο «*Rojana revolution: how deep is the change?*» από το opendemocracy.net περιλαμβάνει εν είδει οδοιπορικού στην περιοχή και άλλες αναφορές στον τρόπο με τον οποίο οι γυναίκες βιώνουν την αλλαγή καθεστώτος.

τους ο καπιταλισμός, το κράτος και η πατριαρχία και προσεγγίζονται γενικά σαν να αποτελούσαν σκαλοπάτια μιας ανοδικής κλίμακας από το ελάχιστον προς το μείζονος σημασίας επίπεδο. Υπάρχει όμως και πολιτική σκοπιμότητα κατά την αναγωγή της πατριαρχίας σε ύψιστη εξουσία και αυτός δεν είναι άλλος από τη διατήρηση της εσωτερικής συνοχής του καπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού που ακούει στο όνομα Rojava. Όπως υπονομούμε την κατανόηση ότι είναι το σύνολο των εξουσιών που νομιμοποιεί τις καπιταλιστικές σχέσεις στη συνείδηση των μελών της κοινωνίας· όπως υπονομούμε την κατανόηση ότι έχει αποδειχτεί ιστορικά αδύνατον να αμφισβητηθεί το κεφάλαιο μέσω μιας περιόδου δήθεν μετάβασης από έναν τρόπο παραγωγής σε έναν άλλο, άλλο τόσο υπονομούμε την ίδια τη δυνατότητα ύπαρξης της επαναστατικής προοπτικής αν προσπαθήσουμε να στοχεύσουμε τις σχέσεις εξουσίας δήθεν διαχωρισμένα ή με σειρά προτεραιότητας. Το γεγονός ότι η πατριαρχία προηγείται ιστορικά ως μορφή εξουσίας δεν την καθιστά σήμερα πιο σημαντική από το κεφάλαιο στον καθορισμό των κοινωνικών σχέσεων· άλλωστε είναι το σύνολο των εξουσιών που καθορίζουν τον κοινωνικό, δηλαδή έμφυλο, καταμερισμό εργασίας και ως τέτοιος, ως μη μερικά καθορισμένος, πρέπει να τον αντιμετωπίζουμε αν θέλουμε να τον ξεριζώσουμε. Στην Κίνα, το 1959, εκτιμάται ότι δημιουργήθηκαν 4.980.000 παιδικοί σταθμοί και 3.600.000 δημόσιες αίθουσες φαγητού σε περιοχές της υπαίθρου· τηρουμένων των αναλογιών, δεν γνωρίζουμε να έχει γίνει στη Rojava κάποια ουσιαστική έκταση προσπάθεια να ελαφρυνθεί η θέση της γυναίκας ως νοικοκυρά. Θα μπορούσε να αντιτείνει κανείς, σε αυτό το σημείο, πως στόχος του καθεστώτος στην Κίνα ήταν να απελευθερώσει τη γυναίκα από το σπίτι και να την οδηγήσει ως νέα εργασιακή δύναμη, ως διπλά ελεύθερη εργάτρια, στο εργοστάσιο ή το χωράφι, ενώ στη Rojava απουσιάζει αυτή η συνθήκη· κάτι που ισχύει. Αλλού όμως θέλουμε να εστιάσουμε. Από τα τέλη της δεκαετίας του '60 και μετά, στην Κίνα, οι προσπάθειες κολλε-

κτιβοποίησης της οικιακής εργασίας αναιρούνται καθώς στις περισσότερες αγροτικές περιοχές οι παιδικοί σταθμοί κλείνουν εξαιτίας της έλλειψης ειδικευμένου προσωπικού, αλλά και επειδή οι «ιδιωτικές» γιαγιάδες είναι φθηνότερες. Ο έμφυλος καταμερισμός εργασίας και η συνακόλουθη εξώθηση των γυναικών στον λεγόμενο άτυπο τομέα απασχόλησης, όπου η εργασία δεν αναγνωρίζεται ως τέτοια καθώς απουσιάζει η αποζημίωση της με μισθό, επιστρέφουν λοιπόν εκ νέου και αυτό δεν είναι το μόνο παράδειγμα. Οι θιασώτες της Rojava χρησιμοποιούν ιδεολογικά τον όρο πατριαρχία ακριβώς για να μη μιλήσουν για τη δυαδική αγορά εργασίας και την αναπαραγωγική εργασία των γυναικών, ενώ μπορούν ταυτόχρονα, όπως ήταν και η επίσημη κινέζικη τακτική εκείνη την περίοδο, να εκφράζουν τη λύπη τους για τα «ισχυρά κατάλοιπα φεουδαλικής συμπεριφοράς» που υποτίθεται ότι έχουν κατορθώσει να επιβιώσουν μέσα στην κοινωνία και εμποδίζουν την προώθηση λιγότερο πατριαρχικών συμπεριφορών προς τις γυναίκες παρά την «πολιτιστική επανάσταση» της οποίας το κόμμα είναι φορέας. Είναι πολύ μικρό το χρονικό διάστημα για το καθεστώς της Rojava να δικαιολογεί τον εαυτό του σε σχέση με ένα τόσο κεντρικό ζήτημα. Αντί να στοχευτεί υλικά η αρσενική κυριαρχία και ο τρόπος που αναπαράγεται μέσα στις κοινωνικές σχέσεις, είναι βολικότερο να μένει η συζήτηση σε ένα αφηρημένο ιδεολογικό επίπεδο κούφιων συνθημάτων' άλλωστε, αφού η πατριαρχία υπάρχει χιλιάδες χρόνια, μπορεί άλλα τόσα να χρειαστεί και το υπάρχον καθεστώς για να την ανατρέψει, κάνοντας εν τω μεταξύ τη δουλειά του σε όλα τα υπόλοιπα κοινωνικά πεδία²⁹.

---

²⁹ Σύμφωνα με το άρθρο του opendemocracy.net που αναφέρθηκε προηγουμένως, στη Rojava όλες οι συνεντευξιζόμενες γυναίκες παραδέχονται πως η πατριαρχία είναι βαθιά ριζωμένη στον κοινωνικό ιστό, ενώ η ίδια η συγγραφέας υποστηρίζει πως δεν έχει ανατραπεί στην πράξη ο παραδοσιακός καταμερισμός εργασίας που θέλει τη γυναίκα στο σπίτι. Αναφέρει επίσης ότι στη Rojava επιτρέπεται η έκτρωση, αλλά παραμένει ανύπαρκτη η συζήτηση για ζητήματα ομοφυλοφι-

Δεν τίθεται ζήτημα να κάνουμε κήρυγμα στους ακτιβιστές και τους αγωνιστές από υπαρξιακή σκοπιά. Γενικά και αφηρημένα, δεν είναι δυνατόν να επικριθεί η επιθυμία/ανάγκη που μπορεί να έχουμε για να επιζητήσουμε να εγγραφούμε σε δυναμικές αγώνα, σε αντιπαλότητες και σε ποικίλες καταστάσεις πάνω στις βάσεις που βρίσκουμε γύρω μας και μαζί με άλλους, δίνοντας στον εαυτό μας ό,τι μέσα μπορούμε: όσο και να 'ναι, αυτά τα πράγματα επιτρέπουν να νιώσουμε λίγο περισσότερο ζωντανοί. Οι αναπόφευκτες διευθετήσεις μας με έναν κόσμο στον οποίο δεν ζητήσαμε να γεννηθούμε, οι όσο το δυνατόν λιγότερο σαπισμένες πρακτικές και «τρόποι ζωής» που θα μπορούσαμε να συγκροτήσουμε μέσα του, αυτά είναι υπόθεση του καθένα και στην πραγματικότητα δεν επιδέχονται κριτική παρά μόνο στις συγκεκριμένες λεπτομέρειες. Το ζητούμενο είναι απλώς να μην φανταζόμαστε ότι η επέκταση αυτών των υπαρξιακών τρόπων θα φέρει την επανάσταση, ή ότι οι

λίαν. Ο David Graeber, από την ίδια εισαγωγή του *Revolution in Rojava*, δίνει τη γενικότερη εικόνα: «Στη Rojava, δεν υπάρχει τίποτα που να μην έχει επηρεαστεί από το κουρδικό γυναικείο κίνημα» σε κάποια μέρη της Τουρκίας και του Ιράκ, ακόμα και σε περιοχές με ένθερμη και σχεδόν καθολική υποστήριξη στο PKK, η πατριαρχία δεν έχει αμφισβητηθεί. Ακόμα και στη Rojava, υπάρχει αντίθεση, ακόμα κι αν μεγάλο μέρος της έχει καλυμμένη μορφή. “Κανένας δεν τολμά να αμφισβητήσει την αρχή της ισότητας των φύλων δημόσια”, μου είπε μια οργανώτρια της Yekitiya Star, της ένωσης γυναικών της Rojava. “Αλλά οι σωματικές επιθέσεις προς τις γυναίκες σχεδόν διπλασιάστηκαν τα πρώτα χρόνια της επανάστασης”. Αυτός ήταν και ο κύριος λόγος για τη δημιουργία γυναικείων δικαστηρίων και γυναικείων επιτροπών δικαιοσύνης, τα οποία συχνά αύξαναν τις ποινές των ανδρών που κρίνονταν ένοχοι τέτοιων επιθέσεων από τις επιτροπές “ειρήνης και συναίνεσης” της γειτονιάς. Το σημειώνω αυτό μόνο για δώσω έμφαση στο γεγονός ότι καμία πραγματική, επαναστατική αλλαγή δεν κερδίζεται χωρίς αγώνα, και μεγάλο μέρος του εσωτερικού, κοινωνικού αγώνα παραμένει άορατος σε όποιον κοιτάει απ’ έξω». (δική μας μετάφραση)

αυτοανακηρυσσόμενοι επαναστάτες θα κάνουν την επανάσταση πάνω στις δικές τους βάσεις.

Οι αγώνες, ακόμα κι όταν αποδεικνύονται αφομοιωμένοι, μας μιλούν συνεχώς για την κατάσταση των σχέσεων εξουσίας, για το παρόν και το μέλλον τους ως σύνολο. Η διχοτομία ανάμεσα στον αγώνα ως στιγμή της αναπαραγωγής του κεφαλαίου και του κράτους και τον αγώνα ως ρωγή στην έμφυλη καταπίεση δεν θα τεθεί με σαφώς οριοθετημένο τρόπο. Στις στιγμές κρίσης της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων, και εν δυνάμει αυτό τίθεται σε κάθε κοινωνική σύγκρουση, διαμορφώνονται πάντα κάποιες καταστάσεις: το ζήτημα δεν είναι να προσπαθούμε να προβάσουμε πάνω τους τις φαντασιώσεις ή τις θεωρητικές κατασκευές των επαναστατών δίχως επανάσταση, αλλά να τις αφουγκραζόμαστε, να προσπαθούμε να κατανοήσουμε τη γλώσσα τους, να τις διαβάζουμε σε σχέση με τη γενική δυναμική του καπιταλισμού με την οποία βρίσκονται αναγκαστικά σε αλληλεπίδραση. Αλλά αυτό δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας έκδοσης.

Καθώς έρχονται να διαρρήξουν την καθημερινή πορεία των πραγμάτων, οι αγώνες πάντα δημιουργούν τη δυνατότητα ενός χώρου ανατροπής. Η ανατροπή είναι αυτό που, μέσα στις καπιταλιστικές σχέσεις, επιτρέπει να διακρίνουμε ότι οι αγώνες δεν εξαντλούνται σε αυτές. Πρόκειται επίσης για τη συγκεκριμένη οργάνωση που συγκροτείται σε μια στιγμή αγώνα, για τις σχέσεις αλληλεγγύης που αναπτύσσονται, για την αναγνώριση μιας κοινής συνθήκης και την άρνησή της, για την αντιστροφή της βίας μέσα στις ιεραρχικές σχέσεις, για το φαντασιακό που παράγεται πάνω σε αυτές τις βάσεις. Κατ' αυτή την έννοια, είναι πρόκληση να κατανοήσουμε τι εξυφάνθηκε στη Συρία όταν ο πληθυσμός έδιωχνε το καθεστώς από τις πόλεις. Μέχρι εκεί.

Στην εποχή μας, που ελάχιστα προσφέρεται για επαναστατική εσχατολογία, πέρα από οποιαδήποτε ανάλυση των όποιων

επαναστατικών σκιρτημάτων στους αγώνες, πέρα από οποιαδήποτε κατονομασία της αντεπανάστασης που τους αντιπαρατίθεται, χρειάζεται να ενδιαφερθούμε για τη συγκρουσιακή πορεία του καπιταλισμού, τις κρίσεις που φέρει η αναπαραγωγή του, καθώς και για τις εξεγέρσεις που προκαλεί και θα εξακολουθήσει να προκαλεί. Γιατί ναι μεν οι σημερινές εξεγέρσεις και οι σημερινοί αγώνες δεν θα παραγάγουν κατά μηχανικό τρόπο επαναστατικές προοπτικές, αλλά μόνο μέσα σε αυτές τις στιγμές και στη βάση των πρακτικών που αναπτύσσονται εκεί θα μπορέσει ίσως να αναδυθεί ξανά η επαναστατική προοπτική.

Βρισκόμαστε πολύ μακριά από το 2003, όταν με αφορμή την επικείμενη επέμβαση των δυτικών δυνάμεων στο Ιράκ, πραγματοποιούνται αντιπολεμικές διαδηλώσεις ταυτόχρονα σε πολλές πόλεις του πλανήτη μετασχηματιζόμενες οι ίδιες σε γεγονός παγκόσμιας εμβέλειας. Μπορούμε αναμφίβολα να διακρίνουμε εκεί την επιρροή του λεγόμενου κινήματος κατά της παγκοσμιοποίησης καθώς, όποια κι αν ήταν τα εγγενή όριά του, ήταν το μόνο μέχρι εκείνη τη χρονική στιγμή που έθεσε με πραγματικούς όρους το ζήτημα της επικοινωνίας μεταξύ των αγωνιζόμενων και της αλληλεγγύης πέρα από τα σύνορα. Πρέπει να μεσολαβήσουν αρκετά χρόνια εντός καπιταλιστικής κρίσης για να περάσει η σκυτάλη στα λεγόμενα κινήματα των πλατειών και την Αραβική Άνοιξη και να πραγματωθεί ξανά, όποιοι κι αν είναι οι περιορισμοί της, η αναγνώριση της κοινότητας με τους εξεγερμένους μιας διπλανής επικράτειας, κοντινότερης από όσο πιστευόταν αρχικά. Εστω κι αν οι επιμέρους κρατικές νοηματοδοτήσεις του πολιτικού δεν ανατράπηκαν ολοσχερώς, και στις δυο περιπτώσεις. Ο πόλεμος στη Συρία οπωσδήποτε δεν έχει προκαλέσει παρόμοιες αντιπολεμικές διαδηλώσεις, και αυτό μόνο πρόβλημα μπορεί να είναι: μπορεί το Χαλέπι να προσπέρασε το Σαράγεβο σε ισοπέδωση, πόσοι όμως θα αναγνωρίσουν τους νεκρούς και τους εκτοπισμένους του, κατεχοχήν προλεταριακό πυρήνα της εναντίωσης στο καθεστώς Ασαντ, ως δικούς τους;

Εντούτοις υπάρχει αντίσταση απέναντί στον πόλεμο, η οποία εγγράφεται στην ίδια δυναμική που θέλει τις αρνήσεις του σήμερα να διατηρούν τον παγκοσμιοποιημένο, και παγκοσμιοποιητικό, χαρακτήρα τους. Με έναν διαφορετικό τρόπο, όμως, απ' ότι το κίνημα ενάντια στον πόλεμο του Βιετνάμ. Όταν οι φασίστες της ιταλικής *Casa Pound*, σε πρόσφατη καμπάνια τους, επιτίθενται εκ νέου στους πρόσφυγες υποστηρίζοντας ότι «όποιος δραπετεύει από τον πόλεμο εγκαταλείποντας γονείς, γυναίκα και παιδιά, δεν αξίζει τον σεβασμό» κατανοούν πολύ καλύτερα από τους εδώ αντιιμπεριαλιστές το επικίνδυνο παράδειγμα που, όσο εξαναγκασμένη κι αν είναι η κίνησή τους, προσφέρουν στους απανταχού προλετάριους οι οιονεί λιποτάκτες από τις εμπόλεμες ζώνες μετανάστες, πιο πρόσφατη αιχμή των οποίων αποτελούν οι Σύριοι, χωρίς φυσικά να ξεχνάμε τους Αφγανούς, τους Ιρακινούς κ.α. Είναι και αυτός ένας από τους λόγους που υποβιβάζονται σε μη-πολίτες στις χώρες υποδοχής: επειδή έβαλαν τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους για μια καλύτερη ζωή πάνω από τον θάνατο της εθνικής ενότητας και του πολέμου. Είναι εντός του προνομιακού χώρου που παράγει η συνάντησή μας μαζί τους, εκεί βρίσκεται ίσως ο τόπος και ο χρόνος για να αμφισβητηθούν, με εκατέρωθεν ανταλλαγή εμπειριών, οι σχέσεις εξουσίας, στη βάση των κοινών προβλημάτων που παράγονται εντός της κρίσης, που συνεχώς βαθαίνει.

Αθήνα, Μάρτιος 2017

A.

Στη Σ.